๑๐๐

ตำนานเครื่องราชอิศริยาภรณ์สยาม

พระเจ้าบรมวงศเธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ

ทรงเรียบเรียง

พระนางเจ้าสุขุมาลมารศรี พระราชเทวี

โปรด ฯ ให้พิมพ์ในงารเฉลิมพระชันสา

เมื่อปีฉลู พ.ศ. ๒๔๖๗

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนาคร

หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ร.๙ นครราชสีมา

หอสมุดแห่งชาติ
15 พ.ย. 2532
กรมศิลปากร

ตำนานเครื่องราชอิศริยาภรณ์สยาม

พระเจ้าบรมวงศเธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ

ทรงเรียบเรียง

พระนางเจ้าสุขุมาลมารศรี พระราชเทวี

โปรด ฯ ให้พิมพ์ในงานเฉลิมพระชันสา

เมื่อปีฉลู พ.ศ. ๒๔๖๗

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ไสภณพิพรรฒธนากร

เลขห้อง หนังสือหายาก

เลขหมู่ 929.6
ก 495ต

เลขทะเบียน 4.32 น 15924.

คำนำ

พระนางเจ้าสุขุมาลมารศรี พระราชเทวี ทรงปรารภอภิลักขิตมงคลพระชนมายุสถาพรมาเสมอพระชันสาสมเด็จพระบรมชนกนาถ พระบาทสมเด็จ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในปีฉลู พ.ศ. ๒๔๖๘ นั้น มีพระประสงค์จะทรงสร้างหนังสือประทานเป็นมิตรพลี เนื่องกับการพระกุศลซึ่งทรงบำเพ็ญในวันเฉลิมพระชันสา โปรดให้ข้าพเจ้าคิดหาเรื่องหนังสือและให้หอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนครช่วยจัดการพิมพ์ถวาย เป็นความยินดีของข้าพเจ้าที่จะได้มีโอกาศสนองพระคุณแม้เล็กน้อย และในเวลาทราบพระประสงค์นั้น ข้าพเจ้ากำลังคิดจะแต่งหนังสือตำนานเรื่องเครื่องราชอิศริยาภรณ์สยามอยู่แล้ว ก็นึกว่า ถ้าแต่งทันถวายพระนางเจ้า ฯ ทรงพิมพ์แจกในคราวนี้จะเหมาะแก่งานทีเดียว ด้วยเครื่องราชอิศริยาภรณ์สยามเป็นของพระบาทสมเด็จ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเริ่มทรงพระราชดำริห์สถาปนาขึ้น และเป็นของมีในสยามประเทศนี้ก่อนประเทศอื่น ๆ ทางฝ่ายตวันออกทั้งสิ้น เรื่องตำนานเป็นการเฉลิมพระเกียรติยศประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งเรื่องตำนานเครื่องราชอิศริยาภรณ์สยามนี้ผู้ที่รู้มีน้อย ถ้าเรียบเรียงพิมพ์ขึ้นก็จะเป็นประโยชน์ในทางความรู้ บรรดาผู้ที่ได้รับประทานหนังสือซึ่งพระนางเจ้า ฯ ทรงแจกก็เห็นจะพอใจกันโดยมาก ได้นำความทั้งนี้ขึ้นกราบทูลพระนางเจ้า ฯ ก็ทรงพระดำริห์เห็นชอบด้วย ข้าพเจ้าจึงได้ลงมือแต่งหนังสือตำนานเรื่องเครื่องราชอิศริยาภรณ์สยาม แล้วให้หอพระสมุด ฯ จัดการพิมพ์ตามที่ปรากฏอยู่ในสมุดเล่มนี้

การแต่งหนังสือตำนานเครื่องราชอิศริยาภรณ์สยาม อยู่ข้างจะลำยาก ด้วยหนังสือต่าง ๆ เช่นจดหมายเหตุ และประกาศพระราชบัญญัติอันจะอาศรัยเปนหลักถาน ยังกระจัดกระจายอยู่ในที่ต่าง ๆ บางทีพบหลักถานมีอยู่ในรปฉายาลักษณ์ หรือในตัวเครื่องราชอิศริยาภรณ์ชั้นเก่าซึ่งยังเหลืออยู่ แต่จะหาอธิบายในหนังสือไม่พบ จำต้องใช้แต่ความสันนิษฐานก็มี การที่แต่งหนังสือนี้ ได้อาศรัยหนังสือพระบรมราชาธิบายเรื่องเครื่องราชอิศริยาภรณ์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบันนี้ทรงพระราชนิพนธ์ไว้โดยสังเขปนั้นเปนสำคัญ ประกอบกับจดหมายเหตุและรูปฉายาลักษณ์ที่มีอยู่ในหอพระสมุด ฯ กับทั้งพระราชบัญญัติและบาญชีซึ่งมีอยู่ในกระทรวงมุรธาธร นอกจากนี้ได้ขออนญาตตรวจดเครื่องราชอิศริยาภรณ์เก่า ซึ่งเก็บรักษาไว้ในกรมราชเลขาธิการบ้าง ในพระคลังมหาสมบัติบ้าง รู้สึกขอบพระคุณของเจ้าพนักงารในสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งกล่าวมาเปนอันมาก

การแต่งตำนานเครื่องราชอิศริยาภรณ์สยามนี้ ยังมีความลำยากเกิดขึ้นอีกอย่างหนึ่ง ด้วยในเวลาเมื่อกำลังแต่งนั้น ผเอิญตัวข้าพเจ้าเกิดอาการป่วยเจ็บ จำต้องหยุดแต่งเสียหลายวัน กำหนดงารก็จวนวันเข้าทุกที ถ้าไม่ได้อาศรัยวาน อำมาตย์เอก พระยานิวัทธอิศรวงศ์ (ม. ร. ว. กมล นวรัตน ณอยุธยา) ช่วยแต่งตอนว่าด้วยเครื่องราชอิศริยาภรณ์รัตนวราภรณ์ กับตอยอื่น ๆ ซึ่งว่าด้วยเหรียญและเข็มต่าง ๆ หนังสือนี้ก็อาจจะไม่สำเร็จทันงาร ใช่แต่เท่านั้นในเวลาเมื่อกำลังพิมพ์ อำมาตย์ตรี พระพินิจวรรณการ (แสง สาลิตุล) เปรียญ

เลขานุการในหอพระสมุด ฯ ซึ่งเปนเจ้าหน้าที่จัดการพิมพ์ก็ผเอิญป่วยลงอีกคนหนึ่ง ได้อาศรัยรองอำมาตย์ตรี ขุนวรรณรักษ์วิจิตร (เชย ชุมากร) เปรียญ บรรณารักษ์ กับนายชิด ดาระสวัสดิ์ พนักงานตรวจฉบับพิมพ์ ช่วย ประกอบทั้งความเอื้อเพื้อของพระโสภณอักษรกิจ เจ้าของโรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร ซึ่งรับริบเร่งการพิมพ์ในเวลาวันอันมีน้อย การพิมพ์จึงสำเร็จได้

อนึ่งหนังสือตำนานเครื่องราชอิศริยาภรณ์สยามที่พิมพ์ในสมุดเล่มนี้ ข้าพเจ้าแต่งด้วยความรู้ความเห็นของตนเอง โดยอาศรัยตรวจตราสังเกตหลักฐานแต่ที่ต่าง ๆ ซึ่งกล่าวมาแล้ว ความที่ข้าพเจ้ากล่าวหรือที่สันนิษฐานอาจจะวิปลาศพลาดพลั้งได้บ้าง ขออย่าให้ผู้อ่านถือว่าสมุดเล่มนี้เปนตำรา ที่กล่าวความข้อนี้ เพราะนอกจากเปนสภานายกหอพระสมุดสำหรับพระนคร ข้าพเจ้าเปนตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมุรธาธรอยู่ด้วยอีกตำแหน่งหนึ่ง จึงเห็นควรจะบอกไว้ให้ทราบว่าหนังสือเรื่องนี้มิได้พิมพ์ในตำแหน่งหน้าที่ของกระทรวงมุรธาธร

ในที่สุด กรรมการหอพระสมุดวชิรญาณขำหรับพระนคร รู้สึกขอบพระคุณพระนางเจ้า ฯ ซึ่งทรงรับพิมพ์หนังสือเรื่องตำนานเครื่องราชอิศริยาภรณ์สยามฉบับนี้ ด้วยนับในหนังสือเรื่องใหญ่ต้องลงทุนมาก ผู้ที่จะรับพิมพ์หนังสือเช่นนี้มีน้อย เปนพระคุณแก่หอพระสมุด ฯ ด้วย อีกอย่างหนึ่ง กรรมการพร้อมกันขอถวายพระพรพระนางเจ้าสุขุมาลมารศรีพระราชเทวีในวันเฉลิมพระชันสา ด้วยความเคารพนับถือ ขอให้

ทรงเจริญพระชนมายุ วรรณ สุข พล ปฏิภาณคุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลสถาพรทุกประการเทอญ

สภานายก

หอพระสมุดวชิรญาณ

วันที่ ๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๘

สารบาร์

ตอนที่ ๑ ว่าด้วยเครื่องราชอิศริยาภรณ์แรกสถาปนา
ในรัชกาลที่ ๕ หน้า ๑

พระบรมราชาธิบายเรื่องสร้างเครื่องราช
อิศริยาภรณ์ ,, ๘

ตอนที่ ๒ ว่าด้วยเครื่องราชอิศริยาภรณ์ชั้นแรกจัดระเบียบ
ในรัชกาลที่ ๕ ,, ๑๖

ตอนที่ ๓ ว่าด้วยตั้งพระราชบัญญัติเครื่องราชอิศริยาภรณ์ ,, ๒๕

ตอนที่ ๔ ว่าด้วยเครื่องราชอิศริยาภรณ์มหาจักริ
บรมราชวงศ์ ,, ๓๗

ตรามหาจักรีฝ่ายหน้า ,, ๓๘

ตรามหาจักรีฝ่ายใน ,, ๔๐

ขาญชีผู้ได้รับพระราชทานตรามหาจักริยรม
ราชวงศ์ฝ่ายหน้า ,, ๔๒

ขาญชีผู้ซึ่งได้รับพระราชทานตรามหาจักริ
บรมราชวงศ์ฝ่ายใน ,, ๔๙

ตอนที่ ๕ ว่าด้วยเครื่องราชอิศริยาภรณ์ นพรัตน
ราชวราภรณ ,, ๕๙

ขาญชีผู้ซึ่งได้รับพระราชทานเครื่องราชอิศริยา
ภรณ์ นพรัตนราชวราภรณ์ฝ่ายหน้า ,, ๖๒

ยาญชีผู้ซึ่งได้รับพระราชทาน
เครื่องราชอิศริยาภรณ์นพรัตน
ราชวราภรณ์ฝ่ายใน หน้า ๖๗

ตอนที่ ๖ ว่าด้วยเครื่องราชอิศริยาภรณ์จุลจอมเกล้า ,, ๖๙

ตราจุลจอมเกล้าฝ่ายหน้า ,, ๗๓

ยาญชีผู้ได้รับพระราชทานตราจุลจอมเกล้า
ฝ่ายหน้า ,, ๗๘

ตราจุลจอมเกล้าฝ่ายใน ,, ๙๕

ยาญชีผู้ได้รับพระราชทานตราจุลจอมเกล้าฝ่ายใน ,, ๙๘

ตอนที่ ๗ ว่าด้วยเครื่องราชอิศริยาภรณ์ รัตนวราภรณ์ ,, ๑๐๒

ยาญชีผู้ได้รับพระราชทานตรารัตนวราภรณ์
ฝ่ายหน้า ,, ๑๐๕

ยาญชีผู้ได้รับพระราชทานตรารัตนวราภรณ์
ฝ่ายใน ,, ๑๑๒

ตอนที่ ๘ ว่าด้วยเครื่องราชอิศริยาภรณ์รามาธิบดี ,, ๑๑๓

ยาญชีผู้ได้รับพระราชทานตรารามาธิบดี ,, ๑๑๖

ตอนที่ ๙ ว่าด้วยเครื่องราชอิศริยาภรณ์ช้างเผือก ,, ๑๑๗

ยาญชีผู้ได้รับพระราชทานตราช้างเผือกชั้นสูงสุด ,, ๑๒๒

ยาญชีผู้ได้รับพระราชทานตราช้างเผือกชั้นที่ ๑ ,, ๑๒๔

ตอนที่ ๑๐ ว่าด้วยเครื่องราชอิศริยาภรณ์ อันมีเกียรติยศ
ยิ่งมงกุฎสยาม หน้า ๑๓๖
บาญชีผู้ได้รับพระราชทานตรามงกุฎชั้นสูงสุด ,, ๑๔๑
บาญชีผู้ได้รับพระราชทานตรามงกุฎชั้นที่ ๑ ,, ๑๔๓
ตอนที่ ๑๑ ว่าด้วยเหรียญความชอบในราชการสงคราม ,, ๑๗๐
ตอนที่ ๑๒ ว่าด้วยเหรียญความชอบในพระองค์ ,, ๑๗๓
ตอนที่ ๑๓ ว่าด้วยเหรียญความชอบในราชการ ,, ๑๗๙
ตอนที่ ๑๔ ว่าด้วยเหรียญพระราชทานเปนที่ระลึก ,, ๑๘๗
ตอนที่ ๑๕ ว่าด้วยเสมาแลเข็มพระราชทานในรัชกาลที่ ๕ ,, ๑๙๓
ตอนที่ ๑๖ ว่าด้วยเสมาแลเข็มพระราชทานในรัชกาลที่ ๖ ,, ๒๐๐

สารบารพ์รูป

รูปที่ ๑ พระบรมรูปพระยาทสมเด็จ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องราชอิศริยาภรณ์อย่างดาราตราตำแหน่ง หน้า ๑

รูปที่ ๒ รูปดาราตราตำแหน่งครั้งรัชกาลที่ ๔ ,, ๔

รูปที่ ๓ รูปดารานพรัตน์และช้างเผือกพิเศษครั้งรัชกาลที่ ๔ ,, ๖

รูปที่ ๔ พระบรมรูปพระยาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงดารานพรัตน์กับเหรียญเฉลิมพระชันสาในรัชกาลที่ ๔ ,, ๗

รูปที่ ๕ พระบรมรูปพระยาทสมเด็จ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงดารานพรัตน์ ,, ๘

รูปที่ ๖ รูปดาราช้างเผือกครั้งรัชกาลที่ ๔ ,, ๙

รูปที่ ๗ พระบรมรูปพระยาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงดารานพรัตน์ กับตราช้างเผือกพิเศษครั้งรัชกาลที่ ๔ ,, ๑๔

รูปที่ ๘ พระรูปกรมพระราชวังบวรวิชัยชาญทรงดารานพรัตน์ กับดาราช้างเผือกพิเศษครั้งรัชกาลที่ ๔ ,, ๑๖

รูปที่ ๙ ดาราตราตำแหน่งสร้างในรัชกาลที่ ๕ ,, ๑๘

รูปที่ ๑๐ รูปข้าราชการผู้ใหญ่ติดดาราตราตำแหน่ง ,, ๑๙

รูปที่ ๑๑ รูปตรานพรัตน์แรกขัดระเบียบในรัชกาลที่ ๕ ,, ๒๐

รูปที่ ๑๒	รูปตรามหาวราภรณ์ กับตรามหาสุราภรณ์ แรกจัดระเบียบในรัชกาลที่ ๕	หน้า	๒๐
รูปที่ ๑๓	รูปตราจุลวราภรณ์ กับตราจุลสราภรณ์ แรกจัดระเบียบในรัชกาลที่ ๕	,,	๒๑
รูปที่ ๑๔	พระรูปสมเด็จเจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมิ ทรงตรา ชั้นแรกจัดระเบียบในรัชกาลที่ ๕	,,	๒๒
รูปที่ ๑๕	ตราความชอบแรกจัดระเบียบในรัชกาลที่ ๕	,,	๒๓
รูปที่ ๑๖	รูปขัตติยราชอิศริยาภรณ์มหาจักริยมราชวงศ์	,,	๔๐
รูปที่ ๑๗	ตราจักริยมราชวงศ์ สำหรับเจ้าพนักงาน	,,	๔๒
รูปที่ ๑๘	รูปเครื่องราชอิศริยาภรณ์ นพรัตน์ราชวราภรณ์	,,	๖๒
รูปที่ ๑๙	รูปเครื่องราชอิศริยาภรณ์จุลจอมเกล้าฝ่ายหน้า	,,	๗๐
รูปที่ ๒๐	รูปกล่องหมากและหีบหมากตราจุลจอมเกล้าฝ่ายใน	,,	๗๒
รูปที่ ๒๑	รูปเครื่องราชอิศริยาภรณ์จุลจอมเกล้าฝ่ายใน	,,	๙๘
รูปที่ ๒๒	รูปเครื่องราชอิศริยาภรณ์รัตนวราภรณ์	,,	๑๐๔
รูปที่ ๒๓	เครื่องราชอิศริยาภรณ์อันมิศักดิ์รามาธิบดี	,,	๑๑๖
รูปที่ ๒๔	รูปเครื่องราชอิศริยาภรณ์ช้างเผือกอย่างแต่ก่อน	,,	๑๑๘
รูปที่ ๒๕	รูปเครื่องราชอิศริยาภรณ์ช้างเผือกอย่างใช้ ในบัจจุบัน	,,	๑๑๙
รูปที่ ๒๖	เครื่องราชอิศริยาภรณ์มงกุฎอย่างแต่ก่อน	,,	๑๓๘
รูปที่ ๒๗	รูปเครื่องราชอิศริยาภรณ์มงกุฎอย่างในบัจจุบัน	,,	๑๔๐

รูปที่ ๒๘	รูปเหรียญความชอบในราชการสงคราม	หน้า	๑๗๒
รูปที่ ๒๙	รูปเหรียญความชอบในพระองค์	,,	๑๗๘
รูปที่ ๓๐	รูปเหรียญสำหรับความชอบในราชการ	,,	๑๘๖
รูปที่ ๓๑	รูปเหรียญพระราชทานเปนที่ระลึก	,,	๑๙๒
รูปที่ ๓๒	รูปเสมาและเข็มพระราชทานในรัชกาลที่ ๕	,,	๑๙๘
รูปที่ ๓๓	รูปเสมาและเข็มพระราชทานในรัชกาลปัจจุบัน	,,	๒๐๒

รูปที่ ๑

พระบรมรูป พระบาทสมเด็จ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงเครื่องราชอิศริยาภรณ์อย่างดาราตราตำแหน่ง ฉายกับสมเด็จ
พระเทพศิรินทรา บรมราชินี

รูปที่ ๑

ตำนานเครื่องราชอิศริยาภรณ์สยาม

ตอนที่ ๑

ว่าด้วยเครื่องราชอิศริยาภรณ์ชั้นแรกสถาปนาในรัชกาลที่ ๔

เครื่องอิศริยาภรณ์ซึ่งใช้ติดประดับกับเสื้อ เปนของคิดขึ้นในยุโรปหลายร้อยปีมาแล้ว เดิมทีเดียวใช้เปนเครื่องหมายหมู่คณะพวกผู้คิดซึ่งสมาทานถือธรรมปฏิบัติอันเดียวกัน ต่อมาสันตปาปาผู้เปนประธานแห่งคฤศตสาสนาณกรุงโรมคิดอนุโลมทำเปนรูปไม้กางเขน ให้เปนเครื่องหมายของพวกทหารครเสดซึ่งรับอาสาไปรบพุ่งเพื่อจะชิงประเทศปาเลสไตน์ซึ่งเปนแดนดินถิ่นฐานของพระเยซู ให้พ้นจากเงื้อมมือของพวกแขกอิสลาม ก็ครั้งนั้นพระเจ้าแผ่นดินและผู้มียศศักดิ์ตามประเทศทั้งหลายในยุโรป พากันไปอาสาเปนทหารครูเสดมากมายหลายประเทศ เครื่องหมายอันนั้นต่อมาจึงใช้ประดับแสดงเกียรติแพร่หลายไปในนานาประเทศ ครั้นทำเนียรกาลนานมาประเทศต่าง ๆ ก็เลยคิดอนุโลมทำเปนเครื่องอิศริยาภรณ์สำหรับประเทศนั้น ๆ แล้วเอาอย่างทำตามกันต่อไปในประเทศอื่น ๆ มักเปนของซึ่งพระเจ้าแผ่นดินพระราชทานเปนเครื่องหมายเกียรติยศและยำเหน็จความชอบ ใช้เปนประเพณีสืบมาจนทุกวันนี้ ส่วนประเทศทั้งหลายทางอาเซียนี้ก็มีเครื่องประดับสำหรับหมายเกียรติยศและยำเหน็จความชอบมาแต่โบราณด้วยกันทุก

ประเทศ แต่ใช้เปนอย่างอื่น การที่ใช้เครื่องอิศริยาภรณ์ตามแบบอย่างฝรั่ง เกิดขึ้นในประเทศสยามนี้ก่อน แล้วประเทศอื่น เช่นประเทศญี่ปุ่นและประเทศจีน จึงได้คิดขึ้นเมื่อภายหลังเปนอันดับมาจนเดี๋ยวนี้ นับได้ว่ามีด้วยกันหมดทุกประเทศ

เครื่องราชอิศริยาภรณ์ซึ่งแรกจะมีในสยามประเทศนี้ พระบาทสมเด็จ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริห์สร้างขึ้นเมื่อราวปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๐๐ เปนยุที่ ๗ ในรัชกาลที่ ๔ เมื่อแรกสร้างนั้นมีแต่ดวงดาราสำหรับติดเสื้อ มักเรียกกันว่า “ดารา” หรือเรียกตามภาษาฝรั่งว่า “เดคอเรเชน” ยังไม่มีพระราชบัญญัติให้เรียกอย่างไร แต่พระบาทสมเด็จ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเรียกในพระราชนิพนธ์ว่า “เครื่องประดับสำหรับยศ” คำว่า “เครื่องราชอิศริยยศ” ทรงใช้ในพระราชนิพนธ์หมายฉเพาะเมื่อเปนเครื่องประดับของพระราชา ถ้าเปนเครื่องประดับสำหรับขุนนางทรงใช้คำว่า “เครื่องสำคัญยศ” ถึงรัชกาลที่ ๕ เมื่อตั้งพระราชบัญญัติจึงโปรด ฯ ให้เรียกว่า “เครื่องราชอิศริยยศ” ภายหลังเปลี่ยนมาเปน “เครื่องราชอิศริยาภรณ์” แต่คนทั้งหลายยังเรียกว่า “ดารา” ติดปาก แม้ในราชการก็ยังมีที่ใช้คำว่า “ดารา” มาจนทุกวันนี้ เหตุใดจึงเรียกกันว่า “ดารา” ข้อนี้สันนิษฐานว่าคงเปนด้วยเครื่องราชอิศริยาภรณ์ชั้นแรกที่พระบาทสมเด็จ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างขึ้นนั้น ทรงพระราชดำริห์เอาลายดาราตำแหน่งมาทำลายดาราเครื่องราชอิศริยาภรณ์ ดังเช่นดาราเครื่องต้น

ทำตามลายพระราชลัญจกรไอยราพต และดาราทพระราชทานอรรคมหาเสนาบดีก็ทำเปนลายรูปคชสีห์และรูปราชสีห์ตามตราตำแหน่งกลาโหมมหาดไทย คนทั้งหลายเห็นทำตามลายตราจึงเรียกว่า “ตรา” พวกที่รู้คำพูดภาษาฝรั่ง รู้ว่าสร้างตามแบบเดคอเรแชนของฝรั่ง ก็เรียกตามภาษาฝรั่งว่า “เดคอเรแชน” พวกที่อยากเรียกอย่างฝรั่งกับเขาข้างแต่ไม่รู้จริงเรียกเพี้ยนไปเปน “ออระแชน” ก็มี

เรื่องตำนานการที่พระบาทสมเด็จ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างเครื่องราชอิศริยาภรณ์ เปนต้นว่าที่ทรงสร้างก็ดี กระแสพระราชดำริห์ที่ทรงสร้างก็ดี หาปรากฏในประกาศหรือจดหมายเหตุครั้งรัชกาลที่ ๔ ไม่ แต่มีหลักฐานปรากฏอยู่หลายอย่าง ซึ่งพอจะรวบรวมมาพิจารณาประกอบกับความสันนิษฐานให้รู้เรื่องตำนานได้ หลักฐานที่มีอยู่นั้น คือ ความในพระราชนิพนธ์และพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งกล่าวเนื่องถึงเครื่องราชอิศริยาภรณ์อย่าง ๑ ความที่กล่าวในบานแพนกพระราชบัญญัติรัชกาลที่ ๕ อย่าง ๑ ฉายาลักษณ เช่นพระบรมรูปและพระรูปเจ้านายซึ่งทรงเครื่องราชอิศริยาภรณ์ฉายในรัชกาลที่ ๔ และรูปข้าราชการผู้ใหญ่ซึ่งประดับเครื่องราชอิศริยาภรณ์รัชกาลที่ ๔ อย่าง ๑ และที่สุดตัวเครื่องราชอิศริยาภรณ์ครั้งรัชกาลที่ ๔ ก็ยังอยู่โดยมากด้วยอีกอย่าง ๑ เรื่องตำนานที่แต่งครั้งนี้ แต่งโดยได้อาศรัยตรวจตราหลักฐานต่าง ๆ ซึ่งกล่าวมาประกอบกับความสันนิษฐาน แต่ความสันนิษฐานนั้นอาจจะผิดได้ ถ้าพลาดพลั้งไปบ้างอย่างใดต้องขออภัยโทษต่อท่านผู้อ่านด้วย

เครื่องราชอิศริยาภรณ์ซึ่งพระบาทสมเด็จ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างนั้นหลายอย่าง สร้างเปนลำดับกันมา ทรงสร้างอย่างดารา ตราตำแหน่งก่อนอย่างอื่น แต่จะได้ทรงสร้างเมื่อใด มิเค้าเงื่อนปี ทรงสร้างอยู่ที่พระบรมรูป (ซึ่งได้จำลองพิมพ์ไว้ในหนังสือนี้เปนรูปที่ ๑) พระบาทสมเด็จ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่งพระองค์ทรงติดดารา ไอยราพต ฉายกับสมเด็จพระเทพศิรินทรายรมราชินี เมื่อปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๐๐ และพระบรมรูปฉายเมื่อก่อนนั้นมิได้ทรงเครื่องราชอิศริ ยาภรณ์ จึงสันนิษฐานว่าเห็นจะทรงสร้างดาราตราตำแหน่งเมื่อปีมะเส็ง นั้น ส่วนกระแสพระราชดำริห์ในเรื่องสร้างเครื่องราชอิศริยาภรณ์ มิ ปรากฏอยู่ในหนังสือซึ่งทรงพระราชนิพนธ์ภายหลังมา ว่าเมื่อพระองค์ ได้ทรงส้องเสพกับชาวต่างประเทศ ทรงสืบทราบว่าในประเทศต่าง ๆ มีเครื่องยศสำหรับสำแดงลำดับยศ อย่างสูงและลำดับนั้น ๆ ลงมา ด้วยทำเปนดาวและรูปต่าง ๆ ติดประดับเสื้อเปนสำคัญ ตามขัญญัติใน เมืองนั้น จึงได้ทรงพระราชดำริห์ให้สร้างขึ้นสำหรับประเทศนี้บ้าง

เครื่องราชอิศริยาภรณ์อย่างดาราตราตำแหน่งซึ่งทรงสร้างนั้น ทำ ด้วยทองคำขำหลักลงยาราชาวดีประดับเพ็ชรพลอย เมื่อทรงสร้างดารา ไอยราพตเครื่องต้นซึ่งทรงติดฉายพระบรมรูปนั้นแล้ว โปรด ฯ ให้สร้าง ดารา ทำนองเดียว กันพระ ราชทาน พระบาท สมเด็จพระ ยั่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ดวง ๑ และพระราชทานสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศริสุริยวงศ์ เมื่อยัง เปนเจ้าพระยาศริสุริยวงศ์ ที่สมุหพระกลาโหมอีกดวง ๑ ดาราซึ่งพระ

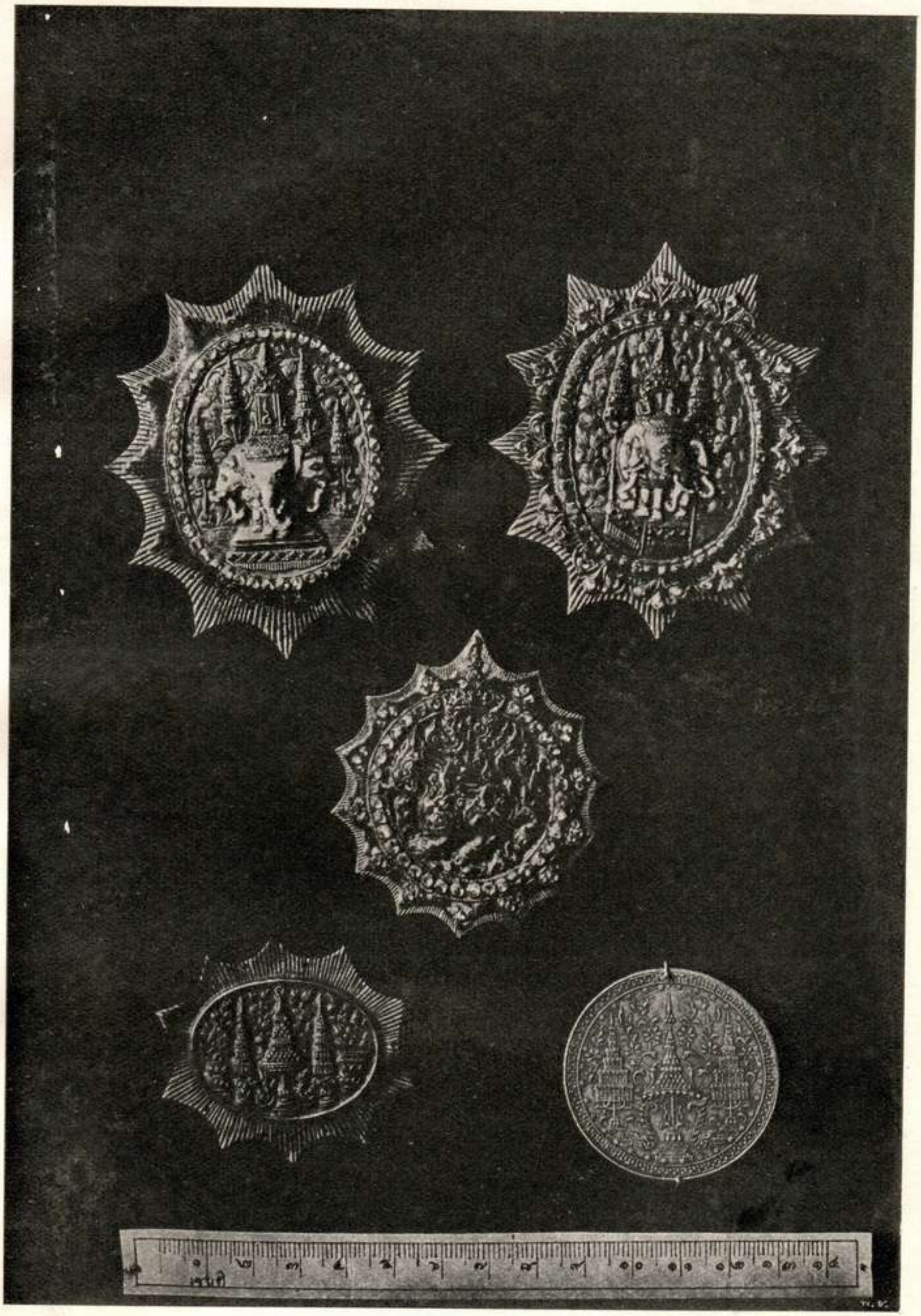
รูปที่ ๒

(แถวบน) ดาราไอยราพตเครื่องต้น กับดาราไอยราพต
พระราชทานพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว

(แถวกลาง) ดาราตรวราชสีห์ สำหรับสมุหนายก

(แถวล่าง) ดาราตราพระมหามงกุฎสำหรับข้างใน และ
เหรียญเฉลิมพระชันสา

รูปที่ ๒

ราชทานพระยาทสมเด็จพระยี่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำลายเปนตราไอยราพต
อย่างดาราเครื่องต้น แก้แต่ที่ศีร์ษะช้างเอราวัณศีร์ษะกลางเปนหน้าเสี้ยว
และที่ตรงงุยงกมหาอุณาโลมบนหลังช้าง เปลี่ยนเปนรูปพระมหามงกุฎ
(พระยาทสมเด็จฯพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานอธิบายไว้ ในพระราช
นิพนธ์ว่า พระมหามงกุฎนั้นเปนเครื่องหมายพระปรมาภิธัย) และลด
ฉัตรเครื่องสูงสองข้างช้างเสีย ๒ คัน คงแต่ ๒ คัน ดาราดวงของเจ้า
พระยาศรีสุริยวงศ์ทำลายเปนรูปคชสีห์ มีพระมหามงกุฎตั้งอยู่บนหลัง
ดาราตราตำแหน่งสร้างขึ้นแรกเห็นจะมีแต่ ๔ ดวงที่กล่าวมา(๑) ส่วน
ดาราตราราชสีห์สำหรับสมุหนายก สงสัยว่าจะมิได้สร้างพร้อมกับดารา
ตราคชสีห์ เพราะในเวลานั้นเจ้าพระยานิกรบดินทรที่สมหนายกแก่ชรา
ทุพลภาพ เห็นจะมาสร้างพระราชทานเจ้าพระยาภูธราภัยเมื่อทรงตั้ง
เปนที่สมุหนายกในปีชวด พ.ศ. ๒๔๐๗ จึงรวมดาราตราตำแหน่งมี ๕ ดวง
ด้วยกัน(๒) (ได้จำลองรูปพิมพ์ไว้เปนรูปที่ ๒)

เมื่อสร้างดาราตราตำแหน่งขึ้นแล้ว ต่อมาไม่ช้า เห็นจะเปนในปี
มะเมีย พ.ศ. ๒๔๐๑ หรือปีมะแม พ.ศ. ๒๔๐๒ ทรงพระราชดำริห์สร้าง
ดารานพรัตน อันเปนต้นเค้าของเครื่องราชอิศริยาภรณ์นพรัตนราช
วราภรณ์ขึ้นอีกอย่าง ๑ สำหรับพระราชทานเจ้านาย (ได้จำลองรูป
ดารานพรัตนพิมพ์ไว้ ในรูปที่ ๓) มีกระแสพระราชดำริห์ปรากฏอยู่ในพระ

---

(๑) บางทีจะมีดาราตราบัวแก้วสร้างพระราชทาน เจ้าพระยาทิพากรวงศ์อีกดวง ๑ แต่ไม่ปรากฏเค้าเงื่อนเลย

(๒) ตราคชสีห์หาไม่พบเมื่อแต่งหนังสือนี้จึงมิได้มีในรูป

ราชนิพนธ์ ซิงพิมพ์ไว้ข้างหน้าต่อไป ดารานพรัตนนั้นทรงเปนเครื่องต้น องค์ ๑ พระราชทานพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวองค์ ๑ พระราชทานพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท(๑) องค์ ๑ พระราชทานพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นมเหศวรศิววิลาศ(๒) องค์ ๑ พระราชทานพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นวิศณุนารถนิภาธรองค์ ๑ ในชั้นแรกทรงสร้างดารานพรัตนนั้น พระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงพระเยาว์อยู่ มาได้พระราชทานต่อเมื่อกรมหมื่นวิศณุนารถนิภาธรสิ้นพระชนม์ (มีพระบรมรูปได้จำลองพิมพ์ไว้เปนรูปที่ ๔) ดารานพรัตนนั้นพระบาทสมเด็จ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ส่งไปถวายเอมปเรอนโปเลียนที่ ๓ ประเทศฝรั่งเศสด้วย(๓) รวมจำนวนดารานพรัตนซึ่งสร้างในรัชกาลที่ ๔ ทั้งเครื่องต้นเปน ๖ ดวงด้วยกัน(๔) มีความปรากฏในพระราชหัตถเลขา ว่าทรงพระราชดำริห์จะพระราชทานสมเด็จพระนโรดม พระเจ้ากรุงกัมพูชาอิกองค์ ๑ แต่หาทันได้พระราชทานไม่

ตั้งแต่สร้างดารานพรัตนแล้ว สังเกตดูฉายาลักษณพระบรมรูปพระบาทสมเด็จ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแต่ดารานพรัตนอย่างเดียว

---

(๑) พระนามกรมหลวงวงศาธิราชสนิท ไม่มีปรากฏในพระราชนิพนธ์ (เห็นจะขาดตกเมื่ออาลักษณคัดเขียน) แต่ในบานแพนกพระราชบัญญัติในรัชกาลที่ ๕ ว่าได้รับพระราชทานด้วยแต่ครั้งนั้น

(๒) เล่ากันมาว่ากรมหมื่นมเหศวรศิววิลาศเรียกดารานพรัตนว่า "นมเพ็ชร์"

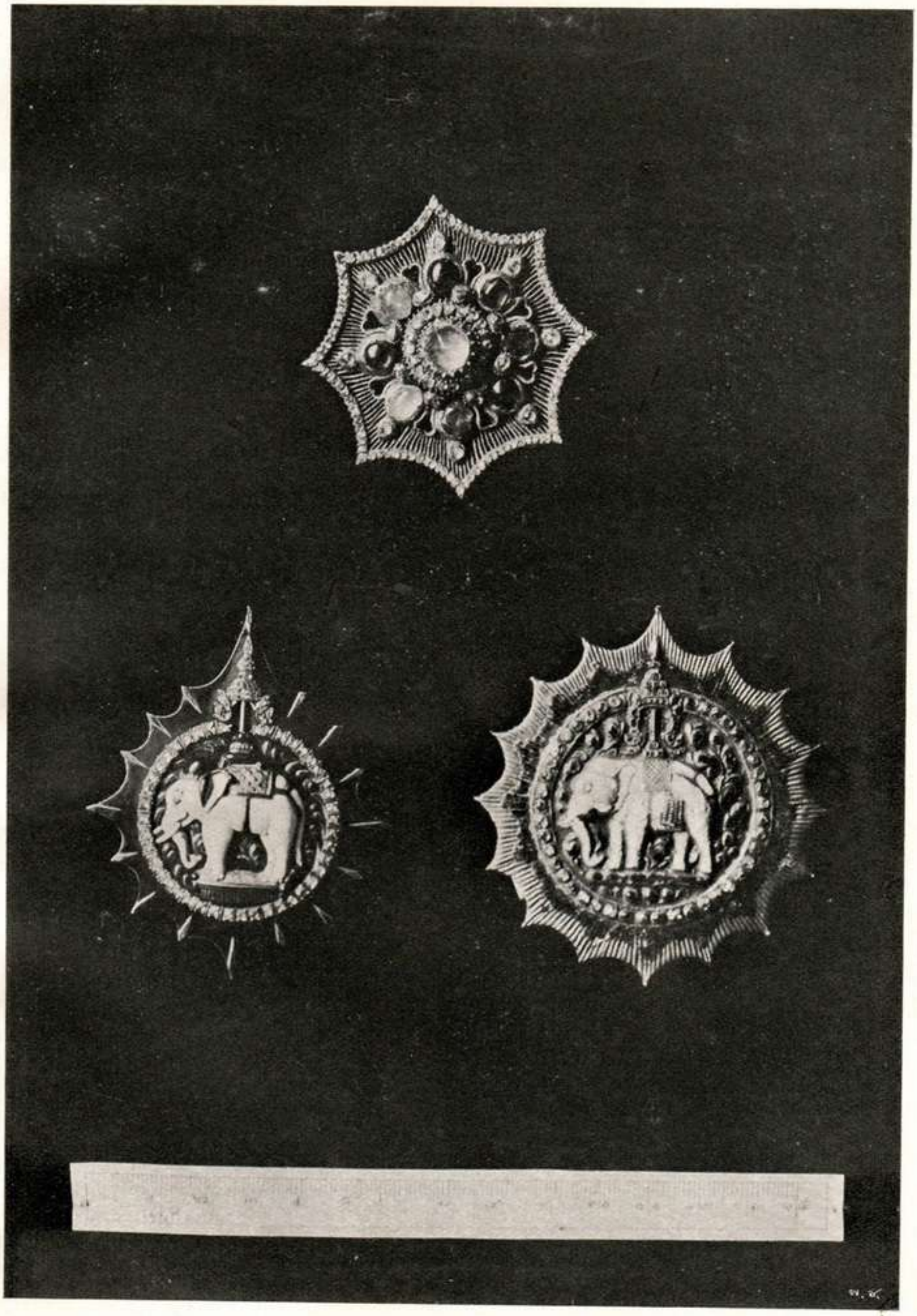
(๓) ในพระราชนิพนธ์ปรากฏว่าทรงสร้างตรานพรัตนดวงเล็ก อย่างสำหรับห้อยสายสพาย ส่งไปถวายเอมปเรอนโปเลียนด้วย แต่จะมีสายสพายหรือไม่ๆ ปรากฏ

(๔) ในพระราชนิพนธ์ปรากฏว่าพระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้รับพระราชทานดาราของกรมหมื่นวิศณุนารถนิภาธร

รูปที่ ๓

(รูปบน) ดารานพรัตน (แถวล่าง) ดาราช้างเผือก
ทำในยุโรป กับดาราช้างเผือกทำในกรุงเทพ ฯ

รูปที่ ๓

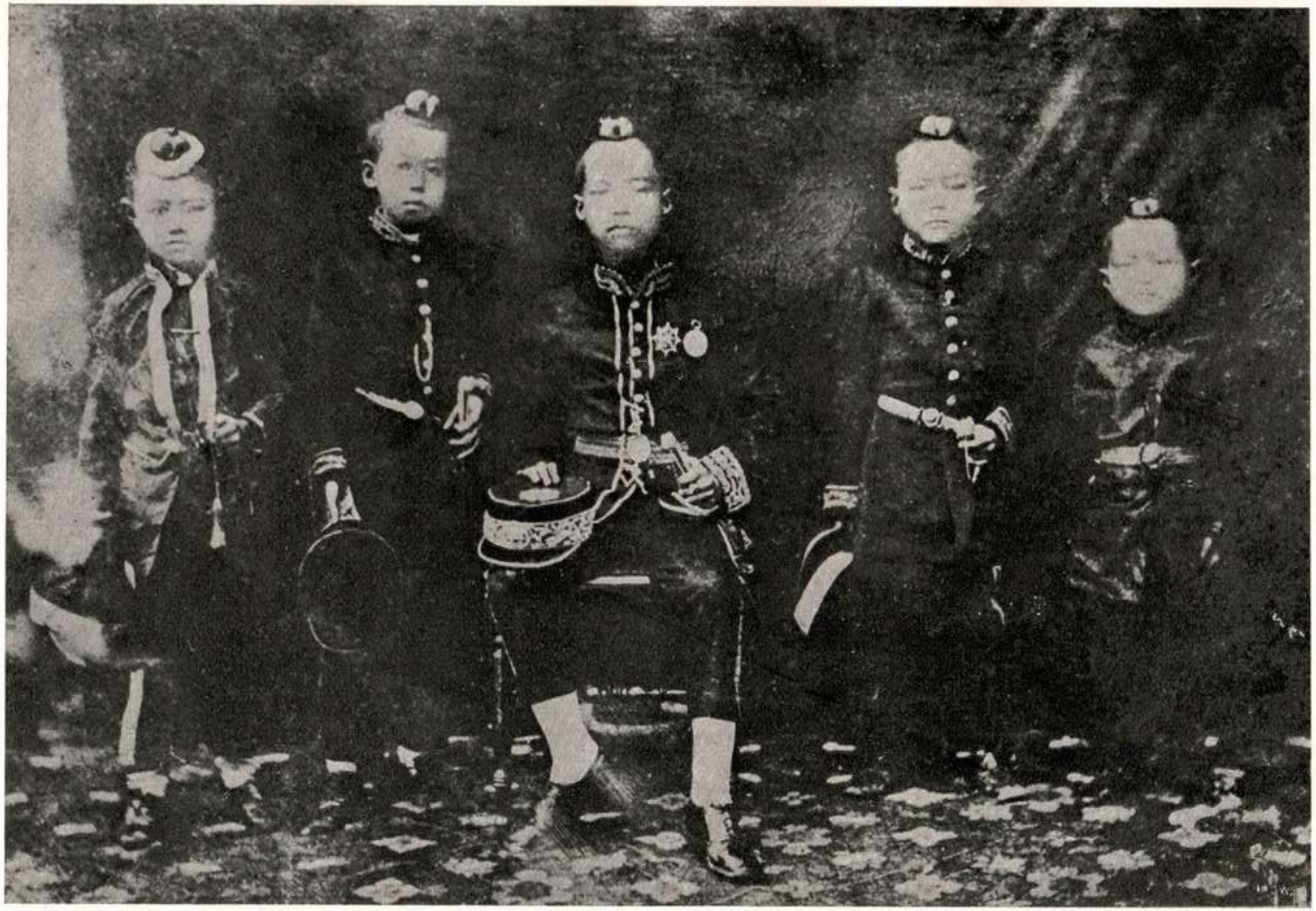
৩ ঘোষণা করিতেছি যে, আমার সমস্ত সম্পত্তি ও ধনসম্পদ

৪ আমার স্ত্রী ও পুত্রগণের ও কন্যাগণের মধ্যে

৫ শরীয়তের বিধানানুযায়ী বণ্টন করিবে। (বণ্টনের বিবরণ

৬ নিম্নে দেওয়া হইল)

รูปที่ ๘

มิได้ทรงดาราไอยราพตอีก (ได้จำลองพระยรมรูปทรงดารานพรัตนฉาย
กับพระยาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พิมพ์ไว้เปนรูปที่ ๕)
จะทรงดารานพรัตนแทนดาราตราไอยราพตที่เดียว หรือเปนแต่ไม่ทรง
ดาราไอยราพตพร้อมกับดารานพรัตน ข้อนี้หาทรายไม่

ต่อมาถึงปีระกา พ.ศ. ๒๔๐๔ พระยาทสมเด็จ ฯ พระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวทรงสร้างดาราช้างเผือก อันเปนต้นเค้าของเครื่องราชอิศริยา
ภรณ์ช้างเผือกขึ้นอีกอย่าง ๑ มีกระแสพระราชดำริห์ปรากฏอยู่ใน
พระราชนิพนธ์ ว่าสำหรับ “พระราชทานแก่ผู้มียศต่าง ๆ ในพระราช
อาณาจักร และชาวต่างประเทศที่มีความชอบ” และว่าที่ทำดาราเปน
ลายเปนรูปช้างเผือกนั้น ทรงพระราชดำริห์จะให้เปนเครื่องหมายว่า
แผ่นดินสยาม ดาราสำหรับพระราชทานไทย ทำรูปพระมหามงกุฎ
อยู่บนหลังช้าง ที่สำหรับพระราชทานชาวต่างประเทศ ทำเปนรูปเสาธง
อยู่บนหลังช้าง พิเคราะห์ดูดาราตราช้างเผือกครั้งรัชกาลที่ ๔ ที่ยังมี
อยู่ ดูเหมือนจะกำหนดเปน ๔ ชั้น ชั้นพิเศษทำด้วยทองคำลงยาราชาวดี
ขอบตราประดับเพ็ชร์พลอยรัศมีลงยา ลายในจำหลักเปนรูปช้างเผือก
ผูกเครื่องมั่นยืนแท่น ชั้นอื่น ๆ รูปและลายก็อย่างเดียวกัน ชั้นที่ ๑ ทำ
ด้วยทองคำลงยาราชาวดี ชั้นที่ ๒ ทำด้วยทองคำเกลี้ยง ชั้นที่ ๓ ทำ
ด้วยทองคำ แต่ที่ตัวช้างเผือกเปนเงิน (ได้จำลองรูปพิมพ์ไว้เปนรูป
ที่ ๖) ดาราช้างเผือกครั้งรัชกาลที่ ๔ ซึ่งยังมีอยู่บัดนี้แปลกอยู่ด้วง ๑
ที่ลายจำหลักมิฉัตร์เครื่องสูงอยู่หน้าช้างคันหนึ่ง หลังช้างคันหนึ่ง

แต่ดวงอื่น ๆ แม้ดวงที่เปนชั้นสูงพิเศษหามิฉัตร์ไม่ ในข้อนี้จะเปน
เพราะแบบชั้นแรกเปนอย่างหนึ่งแล้วแก้เปนอย่างอื่นเมื่อภายหลัง หรือ
ดาราอย่างที่มีฉัตร์จะสำหรับพระราชทานบุคคลชนิดหนึ่ง และอย่างที่
ไม่มีฉัตร์ สำหรับพระราชทานบุคคลชนิดอื่น ข้อนี้หามีเค้าเงื่อนที่จะ
ทราบได้แน่ไม่

พระยาทสมเด็จ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชนิพนธ์
พระบรมราชาธิบายเรื่องสร้างดารานพรัตน และดาราช้างเผือกไว้ดังนี้

พระบรมราชาธิบาย

เรื่องสร้างเครื่องราชอิศริยาภรณ์

จดหมายกำหนดว่าด้วยเครื่องประดับสำหรับยศในสยามธรรมเนียม
เดิมฝ่ายสยามมีเครื่องประดับสำหรับยศอย่างใหญ่ ในพระเจ้าแผ่นดิน
ที่หนึ่ง ที่สอง ที่สาม และพระราชวงศานุวงศ์ผู้ใหญ่อยู่อย่างหนึ่ง เห็น
ชอบกลอยู่ที่ว่าพอเลมียดสมควร แม้นจะส่งไปแสดงความยินดีและ
ราชไมตรีเปนเกียรติยศแด่พระเจ้าแผ่นดินและราชวงศานุวงศ์ผู้ใหญ่
และเสนาบดีผู้ใหญ่ในบ้านอื่นเมืองอื่น ให้ยินดีรับเปนเครื่องราชอิศริยยศ
และเครื่องสำคัญยศ เปนที่อ้างว่าได้ไปจากพระเจ้าแผ่นดินฝ่ายสยาม
ก็พอจะใช้ไปได้ ไม่ขัดตาแปลกตานัก อันนี้มีธรรมเนียมในสยามมา
แต่เดิมว่าให้มีวงแหวนทองคำเปนทองเนื้อสูงอย่างเอก คือ ทองแร่ยาง

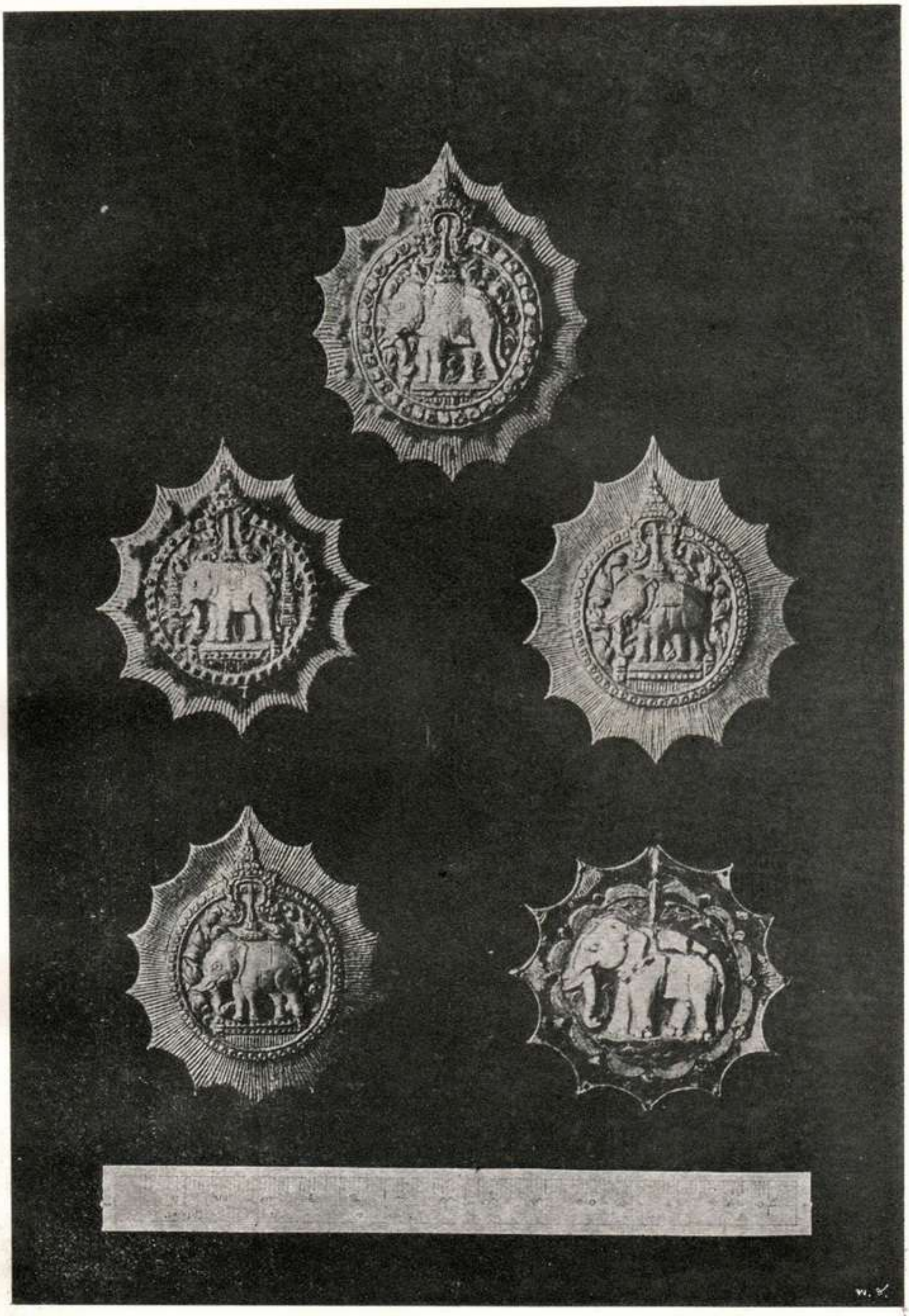
รูปที่ ๕

รูปที่ ๖

ดาราช้างเผือกครั้งรัชกาลที่ ๔ (แถวบน) ดาราชั้นพิเศษ ลงยาประดับเพ็ชรพลอย (แถวกลาง) ดาราชั้นที่ ๑ ลงยา กับดาราชั้นที่ ๒ ทองเกลี้ยง (แถวล่าง) ดาราชั้นที่ ๓ ทองเกลี้ยง ตัวช้างเงิน กับดาราชั้นที่ ๑ สำหรับพระราชทานชาวต่างประเทศ

รูปที่ ๖

ตะพานก็ดี หริอทองที่หุงชำระจนสิ้นมือก็ดี เปนอย่างเอกอย่างดี หนัก กึ่งตำลึงบ้าง สิบสลึงบ้าง สามบาทบ้าง ทำทั้งแท่งไม่โพรงในดีให้แน่นดีแล้ว ขุดหลุมพลอย ๙ แห่ง แล้วจึงฝังพลอย ๙ อย่าง ที่ ๑ เพชร ที่ ๒ ทับทิม ที่ ๓ มรกฎ ที่ ๔ เพทาย ที่ ๕ บุศย์ ที่ ๖ นิล ที่ ๗ มุกดา ที่ ๘ โกเมน ที่ ๙ ไพฑูรย์ แล้วประดับเพ็ชรเล็ก ๆ เปนเนื่องสองข้างบ้าง เปนลายต่าง ๆ สองข้างบ้าง ทำให้งามดี แล้วสอดไว้ในประคตที่คาดกับเอว พระเจ้าแผ่นดินก็ทรง แลพระราชทานให้ผู้มีบันดาศักดิ์ใหญ่ ๆ ตั้งแต่ผู้เปนที่สองพระเจ้าแผ่นดินลงไปจนเสนาบดี เมื่อเวลาการพิธีซึ่งสมมติว่าเปนมงคลผู้ใหญ่จะได้ทำ คือตัดจากเด็กและเจิมจุณเครื่องหอม แลรดน้ำอวยชัยให้พรในที่แต่งตั้งฐานันดรศักดิแลการอาวสาว แลวางศิลาแรกในที่ก่อตึกก่อกำแพงแลข้อมใด ๆ ที่พระเจ้าแผ่นดินหริอผู้ใหญ่แทนพระเจ้าแผ่นดินจะได้ลงมือเปนฤกษ์ ผู้ลงมือทำการมงคลนั้น ย่อมเอาวงแหวนนั้นสอดในนิ้วชี้มือขวาแล้วทำการมงคลนั้น ๆ ก็การที่คาดแหวนสอดในประคตนั้น เปนที่สำแดงยศของผู้ใหญ่ในสยามแต่โบราณมา ๆ ในทุกวันนี้มีผู้ยังได้ใช้เครื่องยศแหวนอย่างนั้นอยู่แต่พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใหญ่ ๑ พระองค์ที่สอง ๑ กรมหลวงเทเวศร์วัชรินทร์ ๑ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท ๑ ทั้งสามนี้เปนพระเจ้าน้องยาเธอ ๆ กรมหมื่นมเหศวรศิวิลาศ ๑ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ ๑ ทั้งสองนี้เปนพระเจ้าลูกเธอ ๆ กรมขุนนรานุชิต ๑

กรมหมื่นอมรมนตรี ๑ ทั้งสองนี้เปนพระราชวงศ์ผู้ใหญ่ เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ สมุหพระกลาโหม ๑ เจ้าพระยาพระคลัง ว่าการต่างประเทศ ๑ เจ้าพระยาภูธราภัย สมุหนายก ๑ ทั้งสามนี้เปนเสนาบดีผู้ใหญ่มีอยู่เท่านี้ แลแหวนพลอย ๙ อย่าง ๆ นี้ ฝ่ายสยามนับถือว่าเปนมงคลใหญ่หลวง

อนึ่ง ของสำหรับพนักงานผู้ปฏิบัติพระเจ้าแผ่นดินถวายเครื่องใหญ่ คือถูกต้องที่สูงในเวลาต้องการ มีอยู่ในส่วนพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ ๒ วง ในพระเจ้าแผ่นดินที่สอง ๒ วง แหวนนั้นประดับพลอย ๙ อย่างเหมือนกัน แต่ไม่มีเครื่องเพ็ชรต่าง ๆ แลลงยาราชาวดีให้ผิดกับเครื่องยศ และเล็กย่อมกว่าเครื่องยศ แหวนสองวงนั้นสำหรับเจ้าพนักงานสอดสวมในนิ้วเมื่อเวลาถวายเครื่องใหญ่ไม่ว่าใครประจำก็ตาม การอันนี้ผู้มีบันดาศักดิต่าง ๆ ตลอดไปจนราษฎรที่มั่งมีก็ทำขึ้นไว้ใช้สรอยบ้างในการมงคล แต่เพราะเปนของลงยาผิดกันกับเครื่องยศ หรือเปนแต่ทองเปล่าไม่มีเพ็ชรประดับบ้าง แลเล็กย่อมกว่าแหวนเครื่องยศ ก็หาได้มีกฎหมายห้ามปรามไม่ แต่โบราณมาผู้ที่เขามีเขาก็ใช้แต่ในเวลาทำการมงคลของเขา คือตัดขลิบแลเจิมขลิบเครื่องหอมแลการอื่น ๆ ไม่ได้มีใครสอดประคตคาดอย่างเครื่องยศ

ครั้นมาบัดนี้ พระเจ้าแผ่นดินสยามในรัชกาลปัจจุบันนี้ เมื่อสัองเสพย์กับชาวต่างประเทศ ได้สิยทราบว่าในประเทศต่าง ๆ มีเครื่องยศสำหรับสำแดงลำดับยศอย่างสูงแลลำดับนั้น ๆ ลงมาด้วยทำเปนดาวและดอกจันทน์และรูปต่าง ๆ ตามบัญญัติในเมืองนั้น จึงได้คิดตั้งราชบัญญัติ

ให้ทำดอกจันทน์ประดับด้วยพลอย ๙ อย่างนั้นขึ้น เพื่อจะให้ประดับในหน้าเสื้อเปนสำคัญยศอย่างสูง ครั้นทำขึ้นแล้วก็ได้ไว้ทรงด้วยพระองค์ดอกหนึ่ง พระราชทานสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ ซึ่งเปนพระเจ้าแผ่นดินที่สองดอกหนึ่ง พระราชทานพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์ใหญ่ดอกหนึ่ง พระเจ้าลูกยาเธอพระองค์ที่สองดอกหนึ่ง ครั้นพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์ที่สองสิ้นพระชนม์แล้ว จึงพระราชทานพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์ที่สามให้ทรงต่อมา ยังทรงพระราชดำริห์จะทำพระราชทานต่อไปในท่านผู้ที่ได้รับพระราชทานเครื่องยศแหวนประดับพลอย ๙ อย่างนั้นให้ทั่ว การทำไปยังหาตลอดไม่ ครั้นเมื่อปีกุญเบญจศก[๑๓] ศักราชสยาม ๑๒๒๕ ตรงกับคฤศตศักราช ๑๘๖๓ ได้ทรงรับเครื่องราชอิศริยยศแครนกรอศแต่สมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสทรงยินดีมา จึงได้ทรงพระราชดำริห์ให้ช่างทำดอกจันทน์ประดับพลอย ๙ อย่างและประดับเพ็ชรเปนบริวาร อาการคล้ายกับเครื่องที่ทรงด้วยพระองค์แต่ทำให้เขื่องกว่าที่ทรง แล้วได้ทรงพระราชดำริห์ให้ทำดวงดาวลงยาโดยเลียนอย่างคล้ายดวงดาวห้อย ซึ่งสมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสทรงยินดีมานั้น เปลี่ยนแต่รูปตราแลพระพักตร์พระเจ้าแผ่นดินและรูปมงกุฎให้เปนอย่างสยาม ได้ทรงยินดีออกไปยังสมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสเมื่อปีชวดฉศก[๑๔] ศักราชสยาม ๑๒๒๖ ตรงกับคฤศตศักราช ๑๘๖๔ สมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้มีพระราชสาส์นตอบรับเข้ามาแล้ว สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามได้ทรงสดับก็ทรงพระโสมนัสมาก

บัดนี้ ทรงพระราชดำริห์จะตั้งกฎหมายอย่างธรรมเนียมเครื่องประดับเปนเครื่องสำคัญยศของผู้มียันดาศักดิ ซึ่งควรจะพระราชทานแก่ผู้มียศต่าง ๆ ในพระราชอาณาจักร และชาวต่างประเทศที่มีความชอบ ก็ทรงพระราชดำริห์ขึ้นได้แต่รูปช้างเผือก ที่เปนสำคัญของแผ่นดินสยาม และรูปพระมหามงกุฎ ที่เปนสำคัญพระนามพระองค์แต่เดิมมา จึงได้ทำขึ้นเปนตัวอย่างบ้างแล้ว แต่ยังทรงพระราชดำริห์จะทำต่อไปให้เปนที่สำแดงลำดับยศยันดาศักดิฝ่ายสยามให้ครบถ้วนต้องตามธรรมเนียมเดิมด้วย แต่ยังคิดไปไม่ตลอด ด้วยจะต้องทำให้แยกย้ายตัวอย่างต่าง ๆ กัน เพราะธรรมเนียมลำดับยศฝ่ายสยามมีที่สังเกตอย่ ๓ อย่าง ด้วยหมวกเสือและเครื่องนุ่งห่มอย่างหนึ่ง ด้วยคำนำหน้าชื่ออย่างหนึ่ง ด้วยศักดินา คืออำนาจที่จะหวงที่ดินเปนที่ไร่นาของตัวอย่างหนึ่ง ก็แลเครื่องนุ่งห่มหมวกเสือนั้น เปนของแปลกตาชาวต่างประเทศจะใช้ไม่ได้ เมื่อจะทำเครื่องประดับห้อยหน้าอกเปนสำคัญ จะต้องคิดย่นอักษรคำนำหน้าชื่อและประมาณศักดิที่จะหวงนานั้นเข้า อนึ่งประมาณศักดิที่จะหวงนานั้น จะใช้ได้แต่ผู้ที่อยู่ในแผ่นดินสยาม ที่จะใช้ทั่วไปเมืองอื่นได้ก็แต่คำนำหน้าชื่อ ถึงธรรมเนียมเดิมเมืองประเทศราชที่อยู่ใกล้เคียงพึ่งพึงตั้งแต่งไปจากสยาม ประมาณศักดินาที่จะหวงดินก็ไม่มี มีแต่คำนำหน้าชื่อและเครื่องนุ่งห่ม ถึงกระนั้นก็แปลก ๆ กันกับการในสยาม ย่อมเปนไปตามการที่เขาสังเกตกันในเมืองนั้น ๆ

บัดนี้ สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินได้ทรงจัดเครื่องแหวนประดับพลอย ๙ อย่าง ซึ่งเปนเครื่องยศอย่างสูงอย่างโบราณกับประคตสำหรับคาดกับแหวน กับเครื่องราชอิศริยยศซึ่งทำให้มีรูปช้างเผือกและรูปมงกุฎตามพระราชดำริห์ขึ้นใหม่ เสร็จแล้วเข้าหีบส่งทรงยินดีออกมา เพื่อจะให้สมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสทรงรับไว้ทอดพระเนตร เมื่อจะทรงเห็นควรประการใด ก็สุดแต่สมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส เปนพระเจ้าแผ่นดินใหญ่จะโปรด อนึ่งทรงพระราชดำริห์ว่าประคตที่มีภูใหญ่ติดอยู่ปลายอย่างฝรั่งเศสนั้น ลางสายก็เห็นมีห่วงทำด้วยไหมสวมเข้าไว้ ก็ถ้าจะยกห่วงทำด้วยไหมเสีย สวมวงแหวนประดับพลอย ๙ อย่างซึ่งเปนเครื่องยศเก่าอย่างสยามใช้แทนวงแหวนที่ทำด้วยไหมได้แล้วจะเปนดีที่เดียว

พระราชนิพนธ์นี้ สังเกตตามสำนวนความดูเหมือนจะทรงขึ้นสำหรับให้ทูตไปยอกอธิบายในประเทศฝรั่งเศส คงเปนคราวเมื่อโปรด ฯ ให้เจ้าพระยาสุรวงศไวยวัฒน์ (วอน บุนนาค) เมื่อยังเปนพระยาจางวางมหาดเล็กเปนราชทูตไปเมื่อปีขาล พ.ศ. ๒๔๐๙ แต่จะได้พระราชทานไปหรือไม่ข้อนี้สงสัยอยู่ ด้วยพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ สำเนาที่มีอยู่ในห้องอาลักษณความค้างอยู่ไม่หมดเรื่อง

แต่ตาราช้างเผือกครั้งรัชกาลที่ ๔ ที่ยังมีอยู่บัดนี้ มีแปลกเพื่อนอยู่ ๒ ดวง (ได้จำลองรูปพิมพ์ไว้ในรูปแผ่นที่ ๓) ดวงหนึ่งทำด้วย

ทองคำลงยาราชาวดี ขอยและพระมหามงกุฎประดับเพ็ชร์ เปนฝีมือช่างทำในยุโรป ขนาดย่อมกว่าดาราที่ทำในประเทศนี้สักหน่อยหนึ่ง ในฉายาลักษณพระยรมรูปพระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อแรกบรมราชาภิเษกทรงประดับดาราช้างเผือกดวงนี้ (ดพระบรมรูปแผ่นที่ ๗) สันนิษฐานว่าเมื่อเจ้าพระยาสุรวงศไวยวัฒน์เปนราชทูตออกไปประเทศฝรั่งเศสเมื่อปีขาล พ.ศ. ๒๔๐๙ นั้น เห็นจะไปสร้างขึ้นโดยรับสั่งหรือตามเห็นดีโดยอำเภอใจ แล้วนำเข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวายพระบาทสมเด็จ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อจะให้เปนเครื่องต้นพระบาทสมเด็จ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จะพระราชทานพระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ในรัชกาลที่ ๔ หรือได้ทรงรับกับรัชทายาท ข้อนี้ทรายไม่ได้ แต่ที่ทรงประดับฉายพระรปนั้น มีแพรแถบอย่างมีดอกไม้ห้อยดวงดาราติดฉลองพระองค์ ทำนองเจ้าพระยาสุรวงศไวยวัฒน์จะเอาอย่างดาราออพีซิเยฝรั่งเศสทำเข้ามา ดาราชนิดนั้นฝรั่งเศสในสมัยนั้นใช้ติดแทนสายสพาย และดาราในเวลาแต่งปรกติ (เหมือนอย่างเช่นติดดาราราชาธิบดีกันทุกวันนี้)

ดาราช้างเผือกที่แปลกเพื่อนอีกดวงหนึ่ง เปนชั้นพิเศษ ทำด้วยทองคำลงยาราชาวดี ประดับเพ็ชร์พลอย ฝีมือช่างทำในประเทศนี้แต่ขนาดเขื่องกว่าเพื่อนหน่อยหนึ่ง มีอยู่ดวงเดียว สันนิษฐานว่าจะเปนของพระบาทสมเด็จ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างขึ้นพระราชทานกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ เมื่อยังเปนกรมหมื่น ฯ ด้วยเห็นรูป

รูปที่ ๗

พระบรมรูปพระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฉาย
เมื่อแรกบรมราชาภิเษก ทรงสายสพายและดาราออสเตรีย กับ
ดารานพรัตน และตราช้างเผือกพิเศษครั้งรัชกาลที่ ๔

รูปที่ ๗

ดาราอย่างเดียวกันในฉายาลักษณพระรูปกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ ฉายในรัชกาลที่ ๕ (ดูพระรูปที่ ๘) แต่พระรูปที่ได้มาเลือนมาก จะสำคัญว่าเปนดวงเดียวกันแน่ไม่ได้

ยังมีเครื่องประดับเข้าในเกณฑ์เครื่องราชอิศริยาภรณ์ซึ่งสร้างในรัชกาลที่ ๔ อีก ๒ อย่าง อย่าง ๑ เปนดาราขนาดย่อม ลายจำหลักเปนพระมหามงกุฎ มีฉัตรเครื่องสูงกับพานสองชั้นรองแว่นและรองสมุดอยู่สองข้าง ดาราพระมหามงกุฎนี้มีเปน ๒ ชั้น ชั้นที่ ๑ ทำด้วยทองคำลงยาราชาวดี ชั้นที่ ๒ ทำด้วยทองคำเกลี้ยงสำหรับพระราชทานเจ้าจอมซึ่งแต่งตัวเปนมหาดเล็กตามเสด็จ ฯ สันนิษฐานว่าเห็นจะทรงสร้างในคราวเดียวกับตราช้างเผือกเมื่อปีระกา พ.ศ. ๒๔๐๕ (ดรปที่ ๒)

อีกอย่าง ๑ นั้น เมื่อเฉลิมพระชันสาครบ ๖๐ ปีบริบูรณ์ ในปีชวด พ.ศ. ๒๔๐๗ ทรงสร้างเหรียญตราพระมหามงกุฎขึ้นเปนที่ระลึก ทำด้วยทองคำอย่าง ๑ ด้วยเงินอย่าง ๑ พระราชทานพระบรมวงศานุวงศและข้าราชการ เหรียญนี้พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ทำเปนเครื่องประดับติดเสื้อได้ตามอัธยาศัย ผู้ที่ได้รับพระราชทานเอาแต่เหรียญนั้นติดเสื้อก็มี ทำแพรแถบห้อยเหรียญติดเสื้ออย่างฝรั่งก็มี ทำสายไหมห้อยเหรียญแขวนคออย่างจีนก็มี (ดาราพระมหามงกุฎและเหรียญเฉลิมพระชันสาที่กล่าวมานี้ ได้จำลองพิมพ์ไว้ในรูปแผ่นที่ ๒) เครื่องราชอิศริยาภรณ์แรกสร้างครั้งรัชกาลที่ ๔ มีดังแสดงมา

ตอนที่ ๒

ว่าด้วยเครื่องราชอิศริยาภรณ์ชั้นแรกจัดระเบียบในรัชกาลที่ ๕

พระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเมื่อปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๑๑ เสร็จงารพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแล้วถึงการที่จะพระราชทานบำเหน็จความชอบพระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการตามราชประเพณีเปลี่ยนรัชกาลใหม่ เดิมทรงพระราชดำริห์จะสถาปนาสมเด็จเจ้าพระยา และเลื่อนกรมเจ้านายผู้ใหญ่ตามเยี่ยงอย่างครั้งพระบาทสมเด็จ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ คือจะทรงสถาปนาเจ้าพระยาศริสุริยวงศ์ สมหพระกลาโหม ซึ่งได้เปนผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน เปนสมเด็จเจ้าพระยา (องค์ใหญ่) และจะทรงสถาปนาเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ เปนสมเด็จเจ้าพระยา (องค์น้อย) สำเร็จราชการต่างประเทศ ส่วนเจ้านายผู้ใหญ่นั้นทรงพระราชดำริห์จะให้เลื่อนพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท เปนกรมสมเด็จ ฯ เลื่อนกรมหลวงเทเวศร์วัชรินทร์กับสมเด็จเจ้าฟ้า ฯ กรมขุนบำราบปรปักษ์เปนกรมพระ แต่ครั้นนั้นเจ้าพระยาศริสุริยวงศ์กราบบังคมทูล ฯ ขออย่าเพ่อให้ทรงสถาปนาตัวท่านเปนสมเด็จเจ้าพระยา ฯ การที่จะทรงสถาปนาและเลื่อนกรมก็เปนอันงดไปด้วยกันหมด(๑) เปนแต่

---

(๑) ได้มาทรงสถาปนาเนื่องในงารพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งหลัง เมื่อปีระกา พ.ศ. ๒๔๑๖ แต่กรมหลวงวงศาธิราชสนิทสิ้นพระชนม์ และเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ถึงพิราลัยไปเสียก่อน

รูปที่ ๙

กรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ ทรงสายสพายและดาราออสเตรีย
กับดารานพรัตน และดาราช้างเผือกพิเศษครั้งรัชกาลที่ ๔

รูปที่ ๙

โปรด ฯ ให้ประกาศเพิ่มศักดินาฐานันดรเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ และเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ขึ้นเทียบถึงชั้นสมเด็จเจ้าพระยา สันนิษฐานว่าคงเนื่องในการปูนบำเหน็จครั้งที่กล่าวมานี้ พระยาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรด ฯ ให้สร้างดาราตำแหน่ง (ซึ่งจำลองพิมพ์ไว้ในรูปแผ่นที่ ๙) ขึ้นพระราชทานเสนาบดีผู้ใหญ่ ล้วนประดับเพ็ชร์พลอยอย่างมีค่ายิ่งกว่าครั้งรัชกาลที่ ๔ และเปลี่ยนรูปแฉกดาราซึ่งเปนรัศมีมาเปนกลีบบัว เลยใช้เปนแบบต่อมา ดาราซึ่งทรงสร้างขึ้นครั้งนั้น ๔ ดวง คือ

ดาราดวงที่ ๑ เปนลายสุริยมณฑลอย่างดวงตราตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแผ่นดินในเวลานั้น พระราชทานเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์(๑)

ดาราดวงที่ ๒ เปนลายราชสีห์ อย่างครั้งรัชกาลที่ ๔ แก้แต่ที่ตรงพระมหามงกุฎ เปลี่ยนเปนพระจุลมงกุฎ พระราชทานเจ้าพระยาภูธราภัยที่สมุหนายก ให้ประดับแทนดาราดวงที่สร้างครั้งรัชกาลที่ ๔

ดาราดวงที่ ๓ ลายคชสีห์ เช่นเดียวกับตราราชสีห์ที่กล่าวมาแล้ว พระราชทานเจ้าพระยาสุรวงศไวยวัฒน์ ซึ่งเปนที่สมุหพระกลาโหมขึ้นในรัชกาลที่ ๕ (มีฉายาลักษณรูปเจ้าพระยาสุรวงศไวยวัฒน์ ถ่ายในชั้นแรกเปนที่สมุหพระกลาโหม ซึ่งได้จำลองพิมพ์ไว้ในรูปแผ่นที่ ๑๐

---

(๑) ดวงตราสุริยมณฑลเดี๋ยวนี้ เปนตราตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงพระคลัง ฯ อนึ่งในเวลานั้นเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ตามีดไม่สามารถมารับราชการ เห็นจะเปนด้วยเหตุนั้นจึงไม่ปรากฏว่าได้ทรงสร้างดาราตราจันทรมณฑลพระราชทานอีกดวงหนึ่ง

ติดดาราตราราชสีห์ แต่เมื่อสังเกตดูดาราในรูปนั้น เห็นได้ว่าเปนฝีมือช่างในยุโรป และเปนรูปพระมหามงกุฎอยู่บนหลังคชสีห์ มิใช่ดวงที่สร้างพระราชทานในรัชกาลที่ ๕ สันนิษฐานว่าเมื่อเจ้าพระยาสุรวงศไวยวัฒน์เปนราชทูตไปเมืองฝรั่งเศสครั้งปีขาล พ.ศ. ๒๔๐๔ เห็นจะสร้างดาราตราคชสีห์มาสำหรับเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ผู้เปนบิดาด้วยอีกดวง ๑ ได้รับดารานั้นจากบิดาเมื่อได้เปนที่สมุหพระกลาโหม ที่ติดฉายรูปโดยชอบฝีมือช่าง)

ดาราดวงที่ ๔ เปนลายพระยมขี่สิงห์ ตามตราตำแหน่งเสนาบดีนครบาล ดาราดวงนี้ไม่มีเรื่องราวเค้าเงื่อนปรากฏ แต่อาจจะสันนิษฐานได้ไม่ผิด ว่าคงสร้างขึ้นพระราชทานเจ้าพระยายมราช (แก้ว สิงห์เสนี) ซึ่งเปนเสนาบดีคนสำคัญอยู่ในเวลานั้นคนหนึ่ง

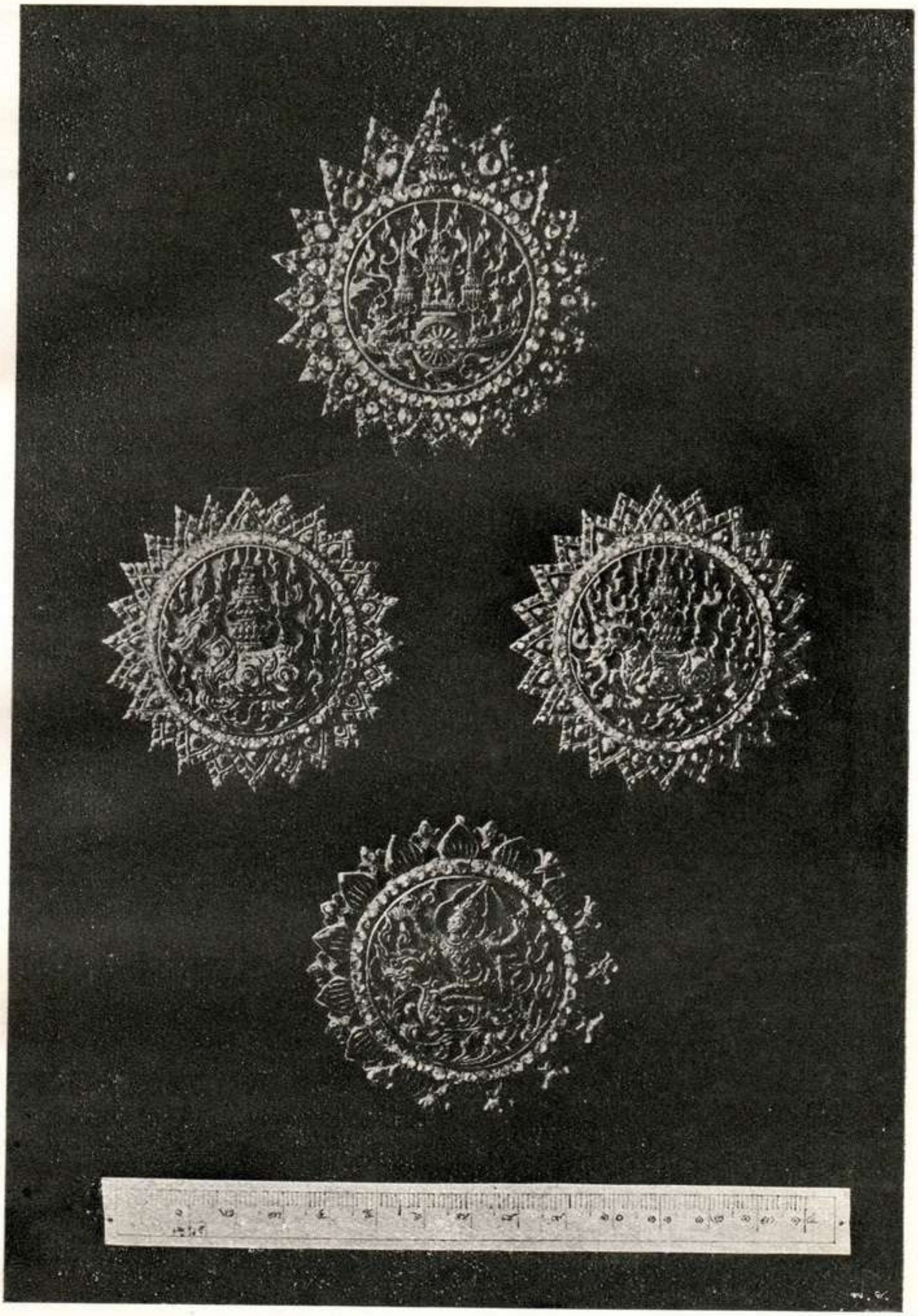
เข้าใจว่าดาราตราตำแหน่งซึ่งสร้างในรัชกาลที่ ๕ มีแต่ดวงที่กล่าวมา ผู้ซึ่งได้รับพระราชทานดาราตราตำแหน่งก็มีแต่ท่านผู้ที่ได้ออกนามแล้ว หามีผู้อื่นได้รับพระราชทานต่อมาอีกไม่ และดาราตราตำแหน่งทั้งปวงนั้น แม้ท่านผู้ที่ได้รับพระราชทาน เช่นเจ้าพระยาภูธราภัยเปนต้น ยังประดับอยู่จนตลอดอายุของท่านก็ดี นับได้ว่าเปนอันเลิกมิได้พระราชทานอีกต่อมาตั้งแต่ปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๑๒

อนึ่งเมื่อปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๑๒ นั้น เอมปเรอฟรานซิสโยเสฟประเทศออสเตรียถวายเครื่องราชอิศริยาภรณ์เซนสเตเฟน แด่พระยาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในเวลานั้นเครื่องราชอิศริยาภรณ์

รูปที่ ๙

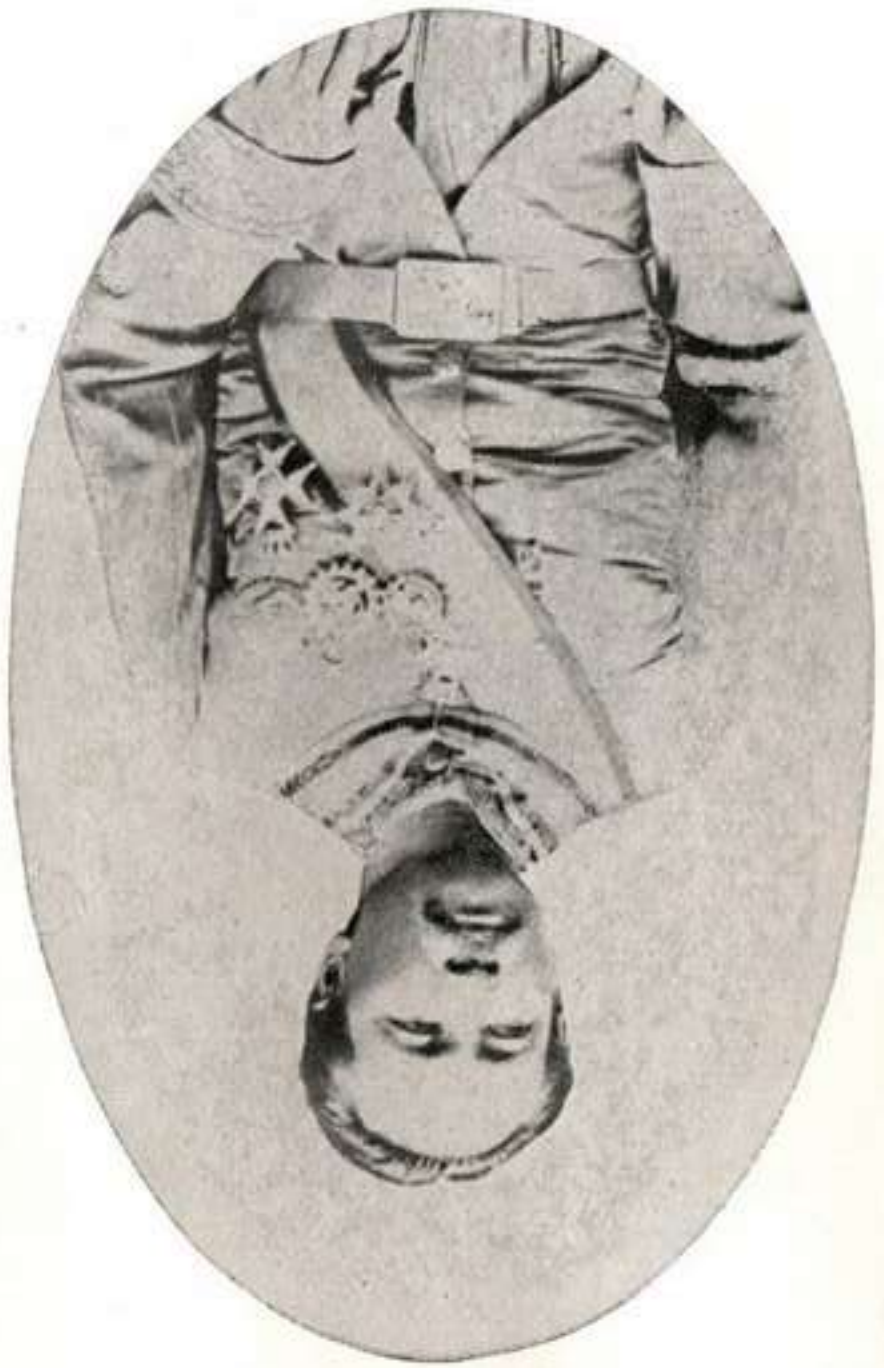
ดาราตราตำแหน่งสร้างในรัชกาลที่ ๕ (ดวงบน) ดาราตรา
สริยมณฑล (แถวล่าง) ดาราตราราชสีห์ และดาราตราคชสีห์
(ดวงล่าง) ดาราตราพระยมขี่สิงห์

รูปที่ ๙

وَمَا لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ (١٠٢) وَلَوْ أَنَّهُمْ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَمَثُوبَةٌ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ خَيْرٌ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ (١٠٣) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا وَقُولُوا انْظُرْنَا وَاسْمَعُوا وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ (١٠٤) مَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَلَا الْمُشْرِكِينَ أَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْكُمْ مِنْ خَيْرٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَاللَّهُ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ (١٠٥) مَا نَنْسَخْ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنْسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلِهَا أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (١٠٦) أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ (١٠٧) أَمْ تُرِيدُونَ أَنْ تَسْأَلُوا رَسُولَكُمْ كَمَا سُئِلَ مُوسَى مِنْ قَبْلُ وَمَنْ يَتَبَدَّلِ الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ

สยามยังไม่มีสายสพาย พระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฉายพระบรมรูปทรงสายสพายเซนสเตเฟนของออสเตรียแทนสายสพายไทยปรากฏอยู่ (ดูพระบรมรูปพิมพ์ไว้ในรูปแผ่นที่ ๗) ในปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๑๒ นั้น จึงทรงพระราชดำริห์ให้ตั้งระเบียบเครื่องราชอิศริยาภรณ์สยามขึ้น ประกาศเมื่อวันพุธ เดือนอ้าย แรม ๑๑ ค่ำ กำหนดเครื่องราชอิศริยาภรณ์เปน ๕ ประเภท คือสำหรับราชตระกูลประเภท ๑ สำหรับบำเหน็จความชอบในราชการแผ่นดินประเภท ๑ สำหรับบำเหน็จความชอบในพระองค์และในการช่างประเภท ๑ สำหรับบำเหน็จความชอบทหารประเภท ๑

เครื่องราชอิศริยาภรณ์สำหรับราชตระกลนั้น มีอธิบายในประกาศว่า :— "สร้อนพรัตนราชวราภรณ์ ดวงตรามีพลอยต่างสี ๙ เม็ด มีแฉกเปนรัศมีประดับเพ็ชรรอบตามแฉก มีผ้าสพายสีเหลืองขลิบเขียว มีดวงตราสลักโปร่งเปนอักษรว่า นพรัตนราชวราภรณ์ มีรูปช้างอยู่ข้างล่าง มีพลอย ๙ เม็ดสำหรับแขวนที่ผ้าสายสพายนั้นด้วย(๑) สำหรับเปนของทรงยินดีไปแด่พระเจ้าแผ่นดินต่างประเทศ และพระราชทานพระบรมวงศานุวงศ และท่านผู้ที่เนื่องในราชตระกูลซึ่งมีความชอบใหญ่ยิ่ง" (ดูรูปแผ่นที่ ๑๑)

เครื่องราชอิศริยาภรณ์สำหรับพระราชทานเปนบำเหน็จความชอบในราชการแผ่นดินมี ๖ อย่าง อธิบายในประกาศดังนี้

---

(๑) คือคงใช้ดวงดารารัชกาลที่ ๔ เปนแต่เพิ่มสายสพายกับตราเล็กสำหรับห้อยสายสพาย

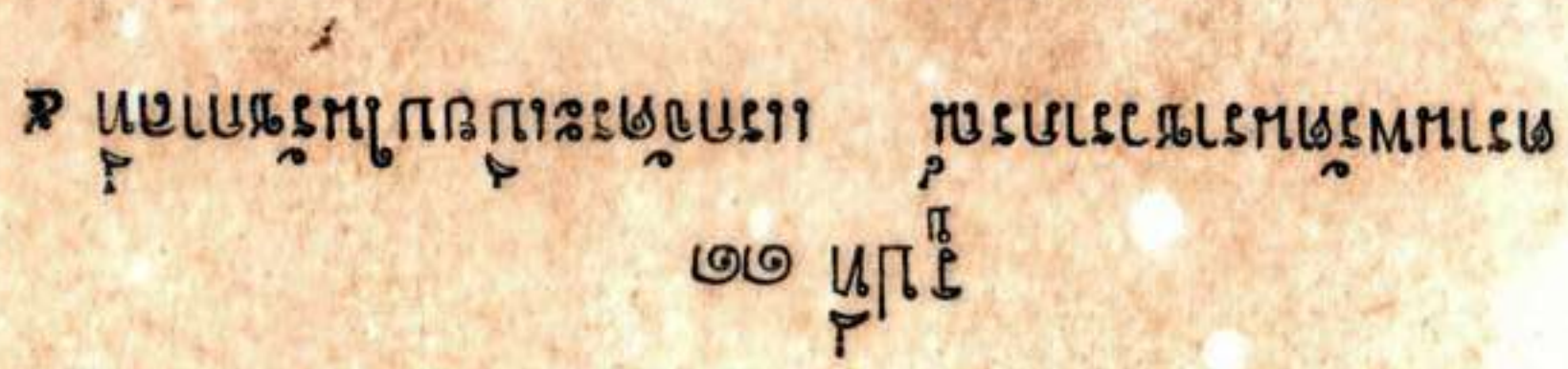
อย่างที่ ๑ ชื่อมหาวราภรณ์ ดวงตราเปนรูปพระเกี้ยวยอดอยู่บนหลังช้างมิฉัตรสองข้าง ขอบกลิบขัว มีเกสรเนื่องรอบวงในประดับเพ็ชร์เกสรประดับทับทิม ลงยาราชาวดี ผ้าสพายสีแดง มีดวงตราเล็กสลักโปร่งเปนตัวอักษรว่า "วราภรณ์" มีรูปช้างอยู่ข้างล่าง สำหรับพระราชทานผู้มีความชอบใหญ่ในราชการแผ่นดิน

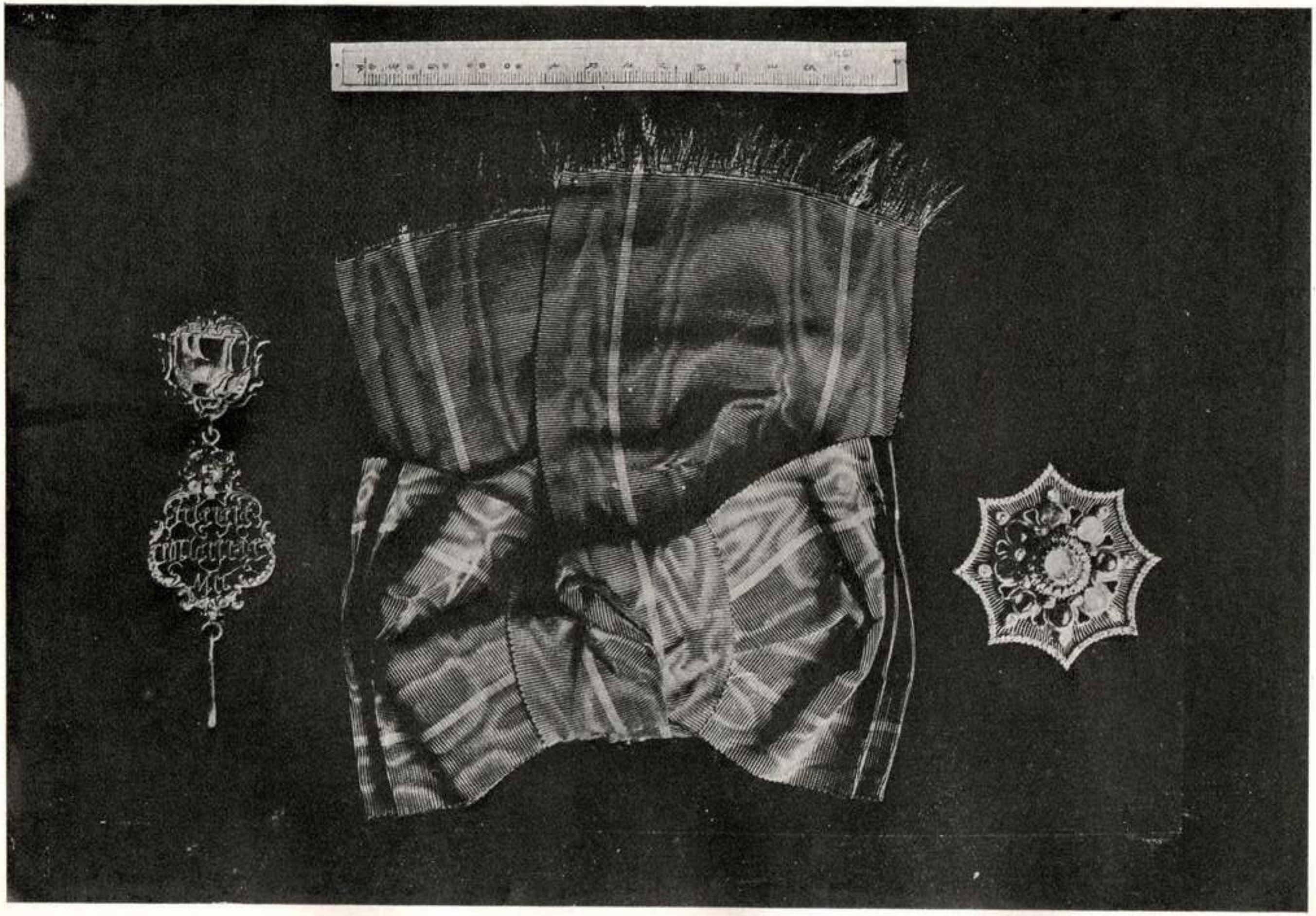
อย่างที่ ๒ ชื่อมหาสุราภรณ์ ดวงตามีรูปพระเกี้ยวยอดมีฉัตรสองข้าง ริมเปนกลิบขัวมีเนื่องเพ็ชร์ลงยาราชาวดี ผ้าสพายสีน้ำเงิน มีดวงตราเล็กสลักโปร่งเปนตัวอักษรว่า "สุราภรณ์" มีรูปช้างข้างล่าง สำหรับพระราชทานผู้ที่มีความชอบเปนที่สองรองวราภรณ์ลงมา (ดูรูปที่ ๑๒)

อย่างที่ ๓ ชื่อชลวราภรณ์ ดวงตามีรูปพระเกี้ยวยอดอยู่บนหลังช้างมีฉัตรสองข้าง ขอบเปนกลิบขัวมีเกสร เนื่องรอบวงในประดับเพ็ชร์เกสรประดับทับทิมลงยาราชาวดี สำหรับติดข้างซ้าย และมีดวงตราเล็กเหมือนอย่างเช่นห้อยผ้าของมหาวราภรณ์ แขวนผ้าเล็กสีแดง สำหรับติดข้างขวา ไว้พระราชทานผู้มีความชอบเปนที่สามรองลงมา

อย่างที่ ๔ ชื่อชลสุราภรณ์ ดวงตามีรูปพระเกี้ยวยอดมีฉัตรสองข้างริมเปนกลิบขัว มีเนื่องเพ็ชร์ลงยาราชาวดี สำหรับติดข้างซ้าย และมีดวงเล็กเหมือนอย่างเช่นห้อยผ้าของมหาสุราภรณ์ แขวนผ้าสีน้ำเงิน สำหรับติดข้างขวา ไว้พระราชทานผู้มีความชอบเปนที่สองรองลงมา (ดูรูปที่ ๑๓)

อย่างที่ ๕ ชื่อนิภาภรณ์ ดวงตามีรูปพระเกี้ยวยอดบนหลังช้างมีเนื่องประดับเพ็ชร์รอบ มีขอบเปนรัศมีลงยาราชาวดีทั้งดวง แขวนผ้า

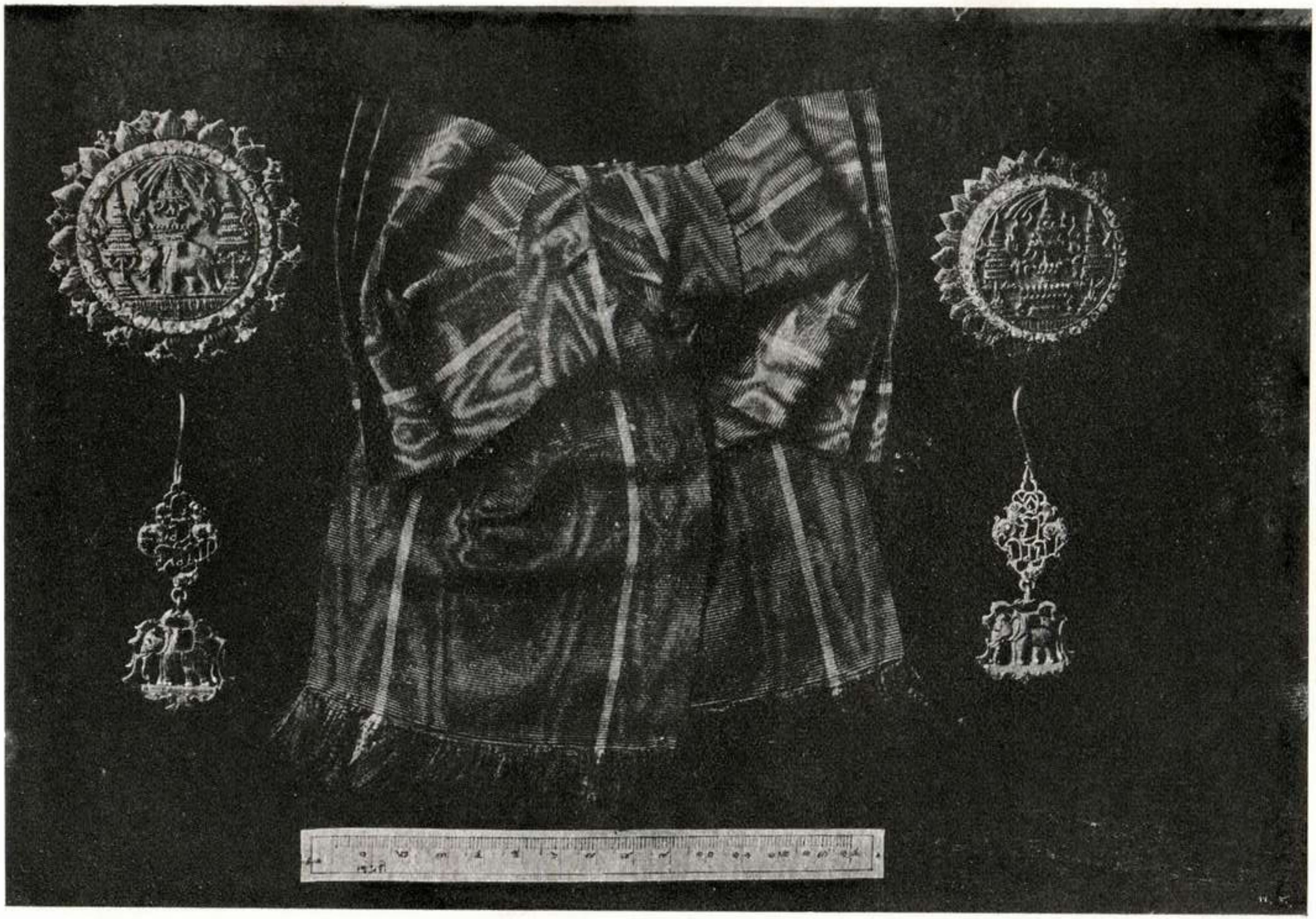

รูปที่ ๑๒

ตรามหาวราภรณ์ กับตรามหาสุราภรณ์ แรกจัดระเบียบ
ในรัชกาลที่ ๕

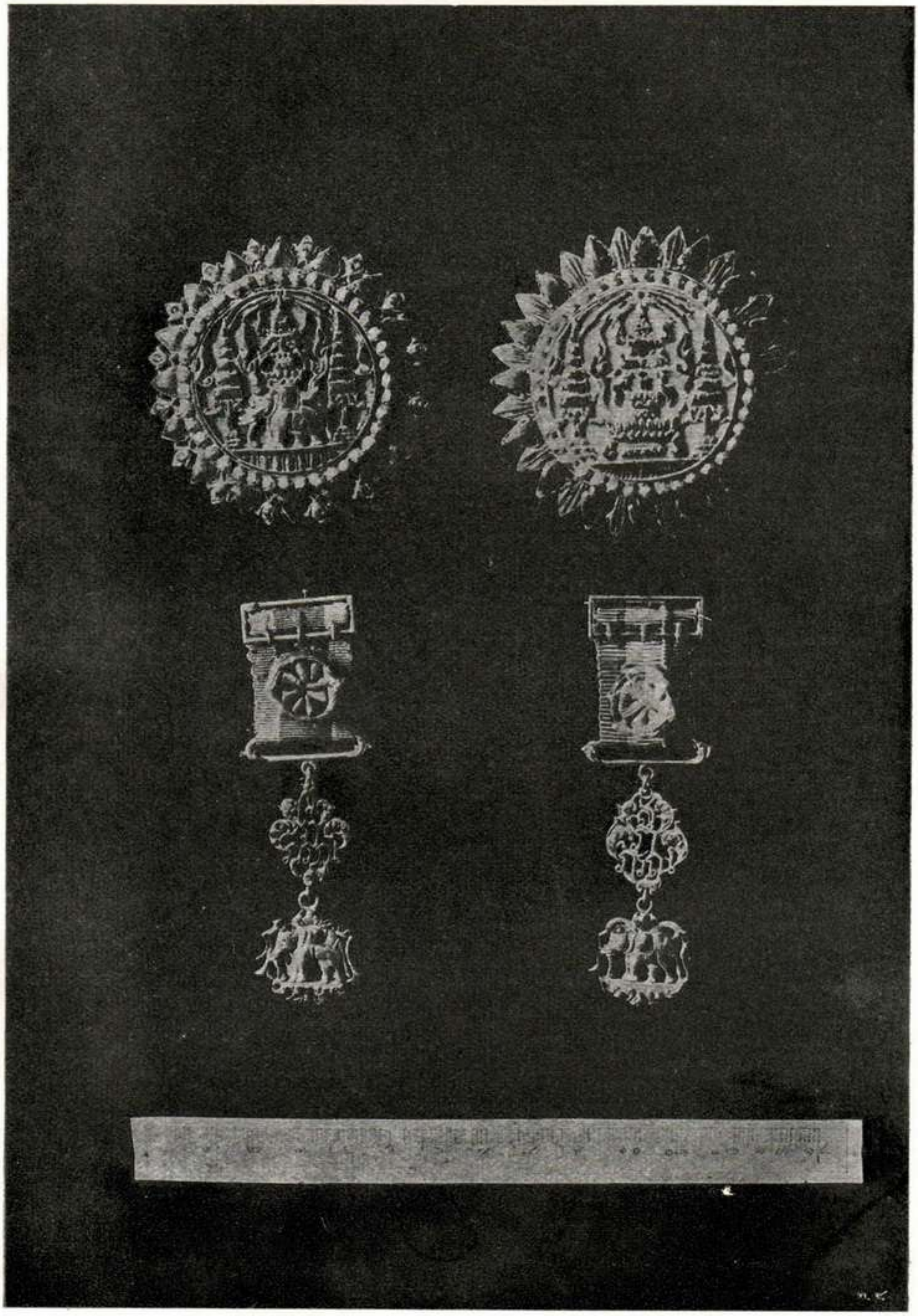
รูปที่ ๑๓

รูปที่ ๑๓

ตราจุลวราภรณ์ กับตราจุลสุราภรณ์ แรกจัดระเบียบ
ในรัชกาลที่ ๕

รูปที่ ๑๓

สีเหลือง สำหรับพระราชทานผู้มีความชอบต่อแผ่นดินเปนที่ห้ารองลงมา (ได้ทำลองพระรูปสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมิ ฯ ทรงตรานพรัตน กับนิภาภรณ์ พิมพ์ไว้ในรูปแผ่นที่ ๑๔)

อย่างที่ ๖ ชื่อภูษนาภรณ์ ดวงตรามีรูปพระเกี้ยวยอดอยู่บนหลังช้าง มีฉัตรสองข้าง รอบเปนกลีบบัวหลวงลงยาราชาวดีทั้งดวง ห้อยผ้าสีแดงสำหรับติดข้างซ้าย ไว้พระราชทานผู้มีความชอบในการแผ่นดิน

เครื่องราชอิศริยาภรณ์ ซึ่งสำหรับพระราชทานผู้ที่มีความชอบในพระองค์แลทำการช่างต่าง ๆ ผู้มีอยู่มี ๓ อย่าง คือ (๑) ชื่อรจนาภรณ์ ดวงตรามีรูปพระเกี้ยวยอด ฉัตรสองข้าง ขอบเปนกลีบบัวสายลงยาราชาวดีแต่ขอบนอก ห้อยผ้าสีน้ำเงิน สำหรับพระราชทานผู้ที่มีความชอบในพระองค์เปนที่หนึ่ง (๒) ชื่อภัทราภรณ์ ดวงตรามีรูปพระเกี้ยวยอด ห้อยผ้าสีเขียว สำหรับพระราชทานผู้ที่มีความชอบในพระองค์เปนที่สอง (๓) ชื่อยุยปมาลา เหรียญทองคำ หน้าหนึ่งมีรูปพระเกี้ยวยอดมีฉัตรสองข้าง หน้าหนึ่งมีอักษรพระนาม ห้อยผ้าสีแดง สำหรับพระราชทานผู้ที่มีความชอบในพระองค์เปนที่สาม

เครื่องราชอิศริยาภรณ์ สำหรับพระราชทานฝ่ายทหารเปนเหรียญเงิน (จักรมาลา) หน้าหนึ่งมีรูปพระเกี้ยวยอด มีฉัตรสองข้าง หน้าหนึ่งมีรูปช้างขอบเปนจักร ห้อยผ้าสีน้ำเงิน" (ดูรูปที่ ๑๕)

อนึ่งการพระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์ เริ่มมีประกาศนียบัตรประทับพระราชลัญจกรแลลายพระราชหัตถ์ ลงพระปรมาภิธัยพระ

ราชทานด้วยแต่นั้นไป และในประกาศนิยบัตรชั้นแรกนั้น กล่าวความชอบ
อันเปนเหตุให้พระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์พรรณนาโดยพิสดาร
ทุกฉบับ ลักษณการประดับเครื่องราชอิศริยาภรณ์ มีคำแนะนำอยู่ใน
ประกาศเมื่อยังมะเส็ง ดังนี้

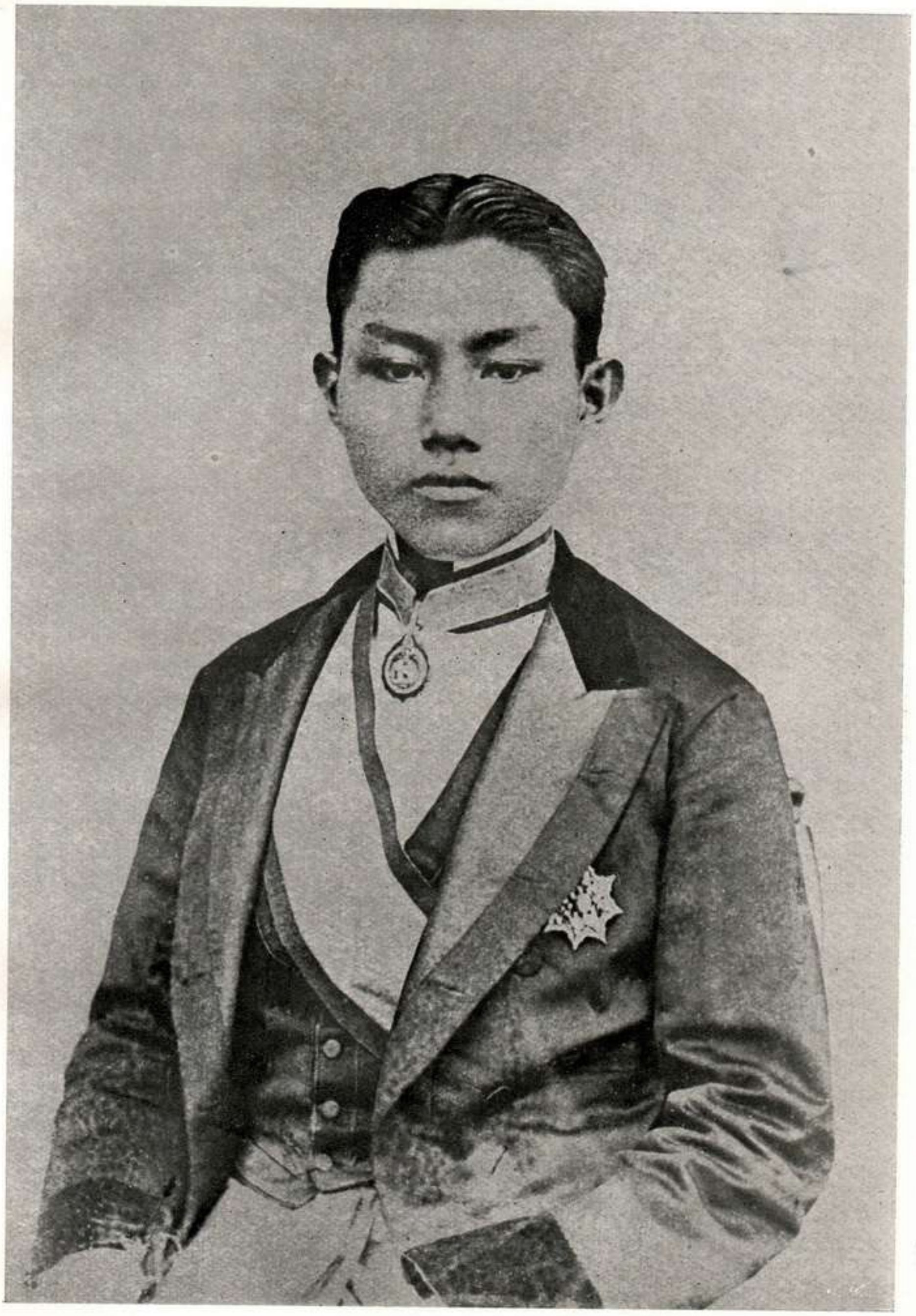
"เครื่องราชอิศริยยศซึ่งกล่าวมานี้ ท่านและผู้ที่ได้รับพระราชทาน
ไปแล้วจงได้แต่งเมื่อการประชุมใหญ่ ๆ คือถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา
และเวลาเสด็จออกแขกเมือง และการพระราชพิธีโสกันต์ และทรง
ผนวชซึ่งเปนการใหญ่ และเสด็จพระราชดำเนิรพระราชทานพระกฐิน
และการอื่น ๆ คือเวลาใด ๆ ต้องใช้สวมเสื้อเข็มขาบ เสื้ออัตลัดเปน
คราวแต่งตัวเต็มตามยศก็ดี หรือเวลาสวมเสื้อต่างสีเปนการ (ครึ่งยศ)
น้อยลงมาก็ดี ก็ควรจะแต่งเครื่องราชอิศริยศนั้นด้วยทุกครั้ง จะได้เปน
ที่เฉลิมพระเกียรติยศงามแก่บ้านเมือง ซึ่งเปนกรุงเทพมหานครยวม
ราชธานี มีทางพระราชไมตรีต่อติดกับต่างประเทศเปนมหานครใหญ่ ๆ"

"อนึ่งในการพิเศษนอกจากที่ว่าแล้วนั้น คือการมงคลตัดจุกและ
รดน้ำข่าวสาว และขวชนาคและทำบุญเรือนตามปี หรือพิเศษมีขึ้น
ในเวลานั้น ๆ แลการรับแขกเมืองบันดาศักดิในกรุงนี้หรือชาวต่างประเทศ
และเวลาประชุมเลี้ยงณที่ใด ๆ ก็ควรใช้แต่งให้เปนเกียรติยศไม่ห้าม
ซึ่งทรงพระกรุณาโปรด ๆ พระราชทานมาแล้วนั้น มิใช่จะให้เก็บรักษา
ไว้ ขอท่านทุกพระองค์ทุกท่านทุกนาย จงทรงและแต่งใช้ตามกาล
เวลาที่ว่าแล้วในประกาศนี้ อย่าได้มีความรังเกียจกระดากกระเดื่อง

รูปที่ ๑๔

พระรูปสมเด็จเจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมี ทรงดาราตรานพรัตน กับตรานิภาภรณ์ชั้นแรกจัดระเบียบในรัชกาลที่ ๕

รูปที่ ๑๙

รูปที่ ๑๕ กัน)

ตราความชอบ แรกจัดระเบียบในรัชกาลที่ ๕ (ดวงบน)
นิภาภรณ์ (แถวกลาง) ภูษนาภรณ์ ภัทราภรณ์ กับรจนาภรณ์
(แถวล่าง) เหรียญบุษปมาลา กับเหรียญจักรมาลา

รูปที่ ๑๕

อะไรเลย จะได้เปนอย่างธรรมเนียมอันงามดี เปนเกียรติยศในแผ่นดิน สยามไปสิ้นกาลนาน ทรงจัดขึ้นไว้สำหรับจะได้พระราชทานผู้มีความชอบมากและน้อย ไม่พระราชทานสาดเททั่วไป ขอเสียอย่าให้ท่านผู้ที่ยังไม่มีความชอบจะหยิบยกขึ้นว่านั้นมีความเสียใจเลย ถ้าผู้ใดถึงเปนผู้น้อยมีความชอบมาก ก็จะพระราชทานอย่างสูงตามความชอบ ผู้ใหญ่ถ้ามีความชอบเล็กน้อย ก็จะพระราชทานอย่างต่ำตามความชอบ ไม่ทรงพระราชดำริห์ว่าเปนผู้ใหญ่ผู้น้อย อนึ่งผู้น้อย ๆ ในกรมนั้น ๆ มีความชอบ ขอให้ท่านผู้ใหญ่จงได้มีเมตตานำความชอบของผู้นั้น ๆ ขึ้นกราบบังคมทูล ฯ ให้ทราบด้วย จะได้พระราชทานให้สมควรแก่ความชอบ ฯ

ประกาศมาณวันพุธ เดือนอ้าย แรม ๑๑ ค่ำ ปีมเสงเอกศก เปนวันที่ ๓๙๐ ในรัชกาลปัจจุบันนี้"

เครื่องราชอิศริยาภรณ์ซึ่งสร้างขึ้นชั้นแรกในรัชกาลที่ ๕ ตามความในประกาศที่กล่าวมา ปรากฏว่าเมื่อก่อนปีระกา พ.ศ. ๒๔๑๖ ผู้ซึ่งได้รับพระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์นพรัตน คือกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ ๑ พระเจ้าบรมวงศเธอ กรมหลวงเทเวศร์วัชรินทร์ ๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศเธอ เจ้าพ้า ฯ กรมขุนบำราบปรปักษ์ ๑ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมี ๑ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ

เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ ๑ เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ๑ ได้รับพระราชทานตรามหาวราภรณ์สายสพายช้างเผือก คือ สมเด็จเจ้าฟ้า ฯ กรมขุนยำราบปรปักษ์ เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ๑ ได้รับพระราชทานตรามหาสุราภรณ์สายสพายมงกุฎสยาม เจ้าพระยาภูธราภัยที่สมุหนายก ๑ เจ้าพระยาสุรวงศไวยวัฒน์ที่สมุหพระกลาโหม ๑ เจ้าพระยาภาณุวงศมหาโกษาธิบดีเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ ๑ ผู้อื่นนอกจากนี้พระราชทานแต่เครื่องราชอิศริยาภรณ์ชั้นต่ำลงมา

อนึ่งเหรียญจักรมาลาสำหรับทหารนั้น เมื่อแรกสร้างขึ้นได้มีการพิธี เสด็จออกพลับพลาที่ท้องสนามหลวง ทหารทุกกรมประชุมพร้อมกันทูลเกล้า ฯ ถวายเหรียญนั้นทรงเปนเครื่องต้นเปนปฐม ผู้ที่ได้รับพระราชทานเหรียญจักรมาลานั้นในชั้นแรกน้อยคนที่เดียว เพราะพระราชทานแต่ฉเพาะผู้ที่มีความชอบในการทหาร มีพระยาสุรศักดิมนตรี (แสง ชูโต) ซึ่งเปนผู้จัดการกรมทหารมหาดเล็ก ฯ เปนต้น

ตอนที่ ๓
ว่าด้วยตั้งพระราชบัญญัติเครื่องราชอิศริยาภรณ์

การที่ทรงสถาปนาเครื่องราชอิศริยาภรณ์เมื่อในรัชกาลที่ ๔ เปนแต่ทรงสร้างเครื่องราชอิศริยาภรณ์ขึ้นพระราชทาน มาถึงรัชกาลที่ ๕ เมื่อทรงจัดระเบียบเครื่องราชอิศริยาภรณ์ก็เปนแต่ประกาศระเบียบนั้น ยังมิได้ตั้งพระราชบัญญัติสำหรับเครื่องราชอิศริยาภรณ์ มาจนปีรกา พ.ศ. ๒๔๑๖ พระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริห์แก้ไขระเบียบเครื่องราชอิศริยาภรณ์อิกครั้งหนึ่ง แล้วจึงทรงตั้งพระราชบัญญัติสำหรับเครื่องราชอิศริยาภรณ์(๑) ขึ้นเปนที่แรก แต่นั้นมา เมื่อทรงสถาปนาเครื่องราชอิศริยาภรณ์อย่างใดขึ้นใหม่ก็ดี หรือแก้ไขเครื่องราชอิศริยาภรณ์อย่างใดก็ดี ย่อมมีพระราชบัญญัติหรือประกาศกระแสรับสั่งเปนประเพณีสืบมาจนกาลบัดนี้ พระราชบัญญัติและประกาศกระแสรับสั่งเรื่องเครื่องราชอิศริยาภรณ์ตั้งแต่ในรัชกาลที่ ๕ มาจนในรัชกาลบ่จจุบัน มีเปนลำดับกันมาดังบรรยายต่อไปนี้

๑ พระราชบัญญัติทรงสถาปนาเครื่องราชอิศริยาภรณ์ ปีรกาเบ็ญจศก จุลศักราช ๑๒๓๕ (พ.ศ. ๒๔๑๖) เจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี

(๑) ครั้งนั้นเรียกว่า "เครื่องราชอิศริยยศ" มาจน พ.ศ. ๒๔๓๒ จึงให้เรียกว่า เครื่องราชอิศริยาภรณ์แต่นั้นมา แต่ในหนังสือนี้ใช้คำว่าเครื่องราชอิศริยาภรณ์เปนชื่อเรื่อง จึงใช้คำ " เครื่องราชอิศริยาภรณ์ " อย่างเดียวมาแต่ต้น

(ลมั่ง สนธิรัตน) รับพระบรมราชโองการ ฯ ประกาศเมื่อวันศุกร์ เดือน ๑๐ แรม ๑๓ ค่ำ (ก่อนเสด็จออกทรงผนวช) ให้ใช้แทนประกาศ ฉบับเสง พ.ศ. ๒๔๑๒ ความว่าด้วยเครื่องราชอิศริยาภรณ์ทุกอย่างรวมอยู่ในพระราชบัญญัติอันเดียวกัน คือ

๑ เครื่องราชอิศริยาภรณ์ นพรัตนราชวราภรณ์
๒ เครื่องราชอิศริยาภรณ์ ช้างเผือก
๓ เครื่องราชอิศริยาภรณ์ มงกุฎสยาม
๔ เหรียญจักรมาลา สำหรับทหาร
๕ เหรียญรัตนาภรณ์ } สำหรับความชอบในพระองค์และในการช่าง
๖ เหรียญบุษปมาลา }

๒ พระราชบัญญัติทรงสถาปนาเครื่องราชอิศริยาภรณ์จุลจอมเกล้า ประกาศเมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๑๒ แรม ๑๒ ค่ำ ปีรกาเบ็ญจศก จุลศักราช ๑๒๓๕ (พ.ศ. ๒๔๑๖) เนื่องในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก (เมื่อเสด็จลาผนวชกลับคืนครองราชสมบัติ) ทรงสถาปนาเครื่องราชอิศริยาภรณ์ สำหรับตระกูลจุลจอมเกล้าฝ่ายหน้า กับกล่องหมากและหีบหมากตราจุลจอมเกล้าฝ่ายใน แต่ส่วนกล่องหมากและหีบหมากนั้นในพระราชบัญญัติหาได้กล่าวถึงไม่

๓ ทรงสร้างเหรียญสตพรรษมาลา เมื่อขมเสงตรีศกจุลศักราช ๑๒๔๓ (พ.ศ. ๒๔๒๔) สำหรับพระราชทานเปนที่ระลึก แต่ให้ใช้

เปนเครื่องราชอิศริยาภรณ์ฉเพาะในงารสมโภชพระนครอมรรัตนโกสินทร์เมื่อประดิษฐานมาได้ถึง ๑๐๐ ปีในปีมเมียจัตวาศก (พ.ศ. ๒๔๒๕)

๔ พระราชบัญญัติทรงสถาปนาเครื่องขัตติยราชอิศริยาภรณ์มหาจักริยรมราชวงศ กับเหรียญดุษฎีมาลา ประกาศเมื่อวันศุกร์ เดือน ๖ ขึ้น ๔ ค่ำ ปีมเมียจัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔ เนื่องในงารสมโภชพระนครอมรรัตนโกสินทร์เมื่อประดิษฐานมาได้ถึง ๑๐๐ ปี

๕ ทรงสร้างเหรียญปราบช่อ ปีวอก จุลศักราช ๑๒๔๖ (พ.ศ. ๒๔๒๗) สำหรับพระราชทานผู้มีความชอบในการสงครามปราบปรามพวกฮ่อ ซึ่งมาย่ำยีหัวเมืองชายพระราชอาณาเขต แต่คราวปีกุญ พ.ศ. ๒๔๑๘ และคราวหลัง ๆ ต่อมา

๖ เพิ่มพระราชบัญญัติเครื่องราชอิศริยาภรณ์จุลจอมเกล้า ประกาศเมื่อวันอังคาร เดือนยี่ แรม ๑๐ ค่ำ ปีขาล จุลศักราช ๑๒๔๘ (พ.ศ. ๓๔๒๙) ให้มีสมาชิกวิสามัญ อีกพวก ๑

๗ แก้พระราชบัญญัติเครื่องราชอิศริยาภรณ์(ทุกอย่าง) ประกาศเมื่อวันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๐๙ (พ.ศ. ๒๔๓๒)

(๑) ให้เรียกว่าเครื่องราชอิศริยาภรณ์ แทนเรียกว่าเครื่องราชอิศริยยศเช่นใช้มาแต่ก่อน

(๒) บัญญัตินามเจ้าพนักงารเครื่องราชอิศริยาภรณ์ เลิกเรียกเปนภาษาฝรั่งอย่างแต่ก่อน

๘ แก้พระราชบัญญัติเครื่องราชอิศริยาภรณ์จุลจอมเกล้า ประกาศเมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๐ (พ.ศ. ๒๔๓๔) ให้กำหนดสมาชิกซึ่งเป็นเจ้าฟ้า และผู้สืบตระกูลเจ้าฟ้าเป็นสมาชิกกิตติมศักดิ์นอกจำนวนจำกัดในพระราชบัญญัติ

๙ ทรงสร้างเหรียญรัชฎาภิเษกมาลา สำหรับพระราชทานเป็นที่ระลึกในงารฉลองราชสมบัติครบ ๒๕ ปี ประกาศเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖)

๑๐ ตั้งพระราชบัญญัติเครื่องราชอิศยาภรณ์จุลจอมเกล้าฝ่ายหน้าขึ้นใหม่ ประกาศเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) รวบรวมข้อพระราชบัญญัติ สำหรับเครื่องราชอิศริยาภรณ์จุลจอมเกล้า และแก้ไขเข้าเป็นฉบับเดียวกัน ให้ใช้แทนพระราชบัญญัติซึ่งได้ประกาศมาแต่ก่อน ๆ

๑๑ ตั้งพระราชบัญญัติทรงสถาปนาเครื่องราชอิศริยาภรณ์จุลจอมเกล้าฝ่ายใน ประกาศเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) กล่องหมากและหีบหมากตราจุลจอมเกล้าเป็นอันเลิกด้วยพระราชบัญญัตินี้

๑๒ ตั้งพระราชบัญญัติเครื่องราชอิศริยาภรณ์นพรัตนราชวราภรณ์ขึ้นใหม่ ประกาศเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) ให้ใช้แทนพระราชบัญญัติที่ได้ประกาศมาแต่ก่อน ๆ

๑๓ ตั้งพระราชบัญญัติเครื่องราชอิศริยาภรณ์ช้างเผือกขึ้นใหม่ ประกาศเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) ให้ใช้แทนพระราชบัญญัติที่ได้ประกาศมาแต่ก่อน ๆ

๑๔ ตั้งพระราชบัญญัติเครื่องราชอิศริยาภรณ์มงกุฎสยามขึ้นใหม่ ประกาศเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) ให้ใช้แทนพระราชบัญญัติที่ได้ประกาศมาแต่ก่อน ๆ

(พระราชบัญญัติเดิมสำหรับเครื่องราชอิศริยาภรณ์นพรัตน ช้างเผือก และมงกุฎสยาม รวมอยู่ในพระราชบัญญัติประกา พ.ศ. ๒๔๑๖ ด้วยกัน ตรวจชำระแยกออกตั้งเปนพระราชบัญญัติต่างหากจากกันในคราวนี้)

๑๕ ตั้งพระราชบัญญัติเครื่องราชอิศริยาภรณ์ มหาจักริยรมราชวงศ์ขึ้นใหม่ ประกาศเมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) ชำระแก้ไขให้ใช้แทนพระราชบัญญัติมเมีย จุลศักราช ๑๒๕๕

๑๖ เพิ่มพระราชบัญญัติเครื่องราชอิศริยาภรณ์ มหาจักริยรมราชวงศ ประกาศเมื่อวันที่ ๑๒ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๓๘) ว่าด้วยสายสร้อยสำหรับเจ้าพนักงารตำแหน่งลัญจกราภิบาล

๑๗ ประกาศแก้พระราชบัญญัติเครื่องราชอิศริยาภรณ์จุลจอมเกล้าฝ่ายใน วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๓๙) เพิ่มอัตราจำนวนชั้นปฐมจุลจอมเกล้าให้เท่าฝ่ายหน้า (๒๑ ดวง)

๑๘ พระราชบัญญัติทรงสถาปนาเหริญจักรพรรดิมาลา ประกาศเมื่อวันที่ ๓ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๓๘)

๑๙ แก้พระราชบัญญัติเครื่องราชอิศริยาภรณ์มหาจักริยรมราชวงศ์ ประกาศเมื่อวันที่ ๑๙ กันยายน ร.ศ. ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๓๙) ว่าด้วยแก้ระเบียบเครื่องแต่งพระองค์บางอย่าง.

๒๐ ทรงสถาปนาเหรียญราชรุจิ ร.ศ. ๑๑๖ (พ.ศ. ๒๔๔๐)

๒๑ สมเด็จพระ (ศรีพัชรินทรา) ยรมราชินีนาถ ทรงสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ เมื่อเสด็จประพาสยุโรป ทรงสถาปนาเหรียญราชินี โดยพระบรมราชานุญาต ร.ศ. ๑๑๖ (พ.ศ. ๒๔๔๐)

๒๒ ทรงสถาปนาเหรียญประพาสมาลา เมื่อเสด็จกลับจากยุโรป ร.ศ. ๑๑๖ (พ.ศ. ๒๔๔๐)

๒๓ เพิ่มพระราชบัญญัติเครื่องราชอิศริยาภรณ์จุลจอมเกล้า ประกาศเมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๘ (พ.ศ. ๒๔๔๒) ทรงสถาปนาชั้นทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษฝ่ายในขึ้นอินชั้นหนึ่ง

๒๔ เพิ่มพระราชบัญญัติเครื่องราชอิศริยาภรณ์จุลจอมเกล้า ประกาศเมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน ร.ศ. ๑๑๙ (พ.ศ. ๒๔๔๓) ทรงสถาปนาชั้นปฐมจุลจอมเกล้าวิเศษฝ่ายหน้าขึ้นอีกชั้นหนึ่ง

๒๕ พระราชบัญญัติทรงสถาปนาเหรียญเครื่องราชอิศริยาภรณ์ช้างเผือกและมงกุฎสยาม ประกาศเมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕)

๒๖ พระราชบัญญัติทรงสถาปนาเหรียญทวิธาภิเษก (เมื่อรัชกาลที่ ๕ ยังยินได้ ๒ เท่ารัชกาลที่ ๔) ประกาศเมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๒ (พ.ศ. ๒๔๔๖)

๒๗ ตั้งพระราชบัญญัติเหรียญจักรมาลาขึ้นใหม่ ประกาศเมื่อวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๓ (พ.ศ. ๒๔๔๗) ใช้แทนพระราชบัญญัติเดิม ซึ่งตั้งเมื่อปีมเสง พ.ศ. ๒๔๑๒

๒๘ ทรงสถาปนาเหรียญรัตนาภรณ์รัชกาลที่ ๔ (เมื่อครบ ๑๐๐ ปี แต่วันพระบรมราชสมภพของพระบาทสมเด็จ ฯ พระจอมเกล้าเข้าอยู่หัว) เมื่อปีมโรง ร.ศ. ๑๒๓ (พ.ศ. ๒๔๔๗)

๒๙ พระราชบัญญัติทรงสถาปนาเข็มอักษรเนื่องในการเสด็จประพาสยุโรป ๒ คราว ประกาศเมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน ร.ศ. ๑๒๖ (พ.ศ. ๒๔๕๐)

๓๐ พระราชบัญญัติทรงสถาปนาเหรียญรัชมงคล ประกาศเมื่อวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๖ (พ.ศ. ๒๔๕๐)

๓๑ ทรงสถาปนาเหรียญรัชมังคลาภิเษก ร.ศ. ๑๒๗ (พ.ศ. ๒๔๕๑)

๓๒ พระราชกำหนดเข็มอักษรพระนาม ประกาศเมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๗ (พ.ศ. ๒๔๕๑)

๓๓ ตั้งพระราชบัญญัติเครื่องราชอิศริยาภรณ์ช้างเผือกขึ้นใหม่ ประกาศเมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๘ (พ.ศ. ๒๔๕๒) ในพระราชบัญญัตินี้ทรงสถาปนาชั้นสูงสุด มหาปรมาภรณ์ และแก้ไขเปลี่ยนรูปแลลายตราช้างเผือกเปนอย่างเช่นปัจจุบันนี้

๓๔ ตั้งพระราชบัญญัติเครื่องราชอิศริยาภรณ์มงกุฎสยามขึ้นใหม่ ประกาศเมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๘ (พ.ศ. ๒๔๕๒) แก้ไขรูปแลลายตรามงกุฎสยามเปนอย่างปัจจุบันนี้

๓๕ เพิ่มพระราชบัญญัติเครื่องราชอิศริยาภรณ์มหาจักริยรมราชวงศ ประกาศเมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ร.ศ. ๑๒๘ (พ.ศ. ๒๔๕๒) เพิ่มระเบียบใช้ดวงตรามหาจักริห้อยพระศอ แทนสายสร้อยได้ ในเวลาแต่งปรกติ

๓๖ พระราชบัญญัติทรงสถาปนาเข็มพระชนมายุสมมงคล ประกาศวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๘ (พ.ศ. ๒๔๕๒)

๓๗ เพิ่มพระราชบัญญัติเครื่องราชอิศริยาภรณ์จุลจอมเกล้า ประกาศเมื่อวันที่ ๑๖ มีนาคม ร.ศ.๑๒๘ (พ.ศ. ๒๔๕๒) เพิ่มระเบียบให้สมาชิกชั้นปฐมจุลจอมเกล้า ใช้ดวงตราจุลจอมเกล้าน้อยห้อยคอได้ ในเวลาแต่งครึ่งยศหรือปรกติ

รัชกาลปัจจุบัน

๓๘ ทรงสถาปนาเหรียญรัตนาภรณ์รัชกาลที่ ๖ ร.ศ. ๑๒๙ (พ.ศ. ๒๔๕๓)

๓๙ ทรงสถาปนาเหรียญบรมราชาภิเษก ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๔)

๔๐ พระราชบัญญัติทรงสถาปนาเข็มข้าหลวงเดิม ประกาศวันที่ ๑๕ เมษายน ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๔)

๔๑ พระราชบัญญัติทรงสถาปนาเครื่องราชอิศริยาภรณ์วชิรมาลา ประกาศวันที่ ๒๘ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๔)

๔๒ พระราชบัญญัติทรงสถาปนาเครื่องราชอิศริยาภรณ์รัตนวราภรณ์ ประกาศวันที่ ๑ สิงหาคม ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๔)

๔๓ แก้พระราชบัญญัติเหรียญจักรพรรดิมาลา ประกาศวันที่ ๒๙ สิงหาคม ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๔) เปลี่ยนรูปดวงตราใหม่และแก้กำหนดยี่รับราชการ

๔๔ แก้พระราชบัญญัติเครื่องราชอิศริยาภรณ์ช้างเผือก ประกาศเมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๔) เปลี่ยนสีริ้วขอบสายสพายชั้นมหาปรมาภรณ์ และมหาวราภรณ์

๔๕ แก้พระราชบัญญัติเครื่องราชอิศริยาภรณ์จุลจอมเกล้า (ฝ่ายหน้า) เพิ่มเติม ประกาศวันที่ ๖ กันยายน ร.ศ. ๑๓๑ (พ.ศ. ๒๔๕๕) เพิ่มอัตราจำนวนชั้นปฐมจุลจอมเกล้า และทุติยจุลจอมเกล้า

๔๖ แก้พระราชบัญญัติเครื่องราชอิศริยาภรณ์จุลจอมเกล้า (ฝ่ายใน) ประกาศเมื่อวันที่ ๖ กันยายน ร.ศ. ๑๓๑ (พ.ศ. ๒๔๕๕) เพิ่มอัตราจำนวนชั้นทุติย ชั้นตติย แลชั้นจตุตถจุลจอมเกล้า

๔๗ พระราชบัญญัติทรงสถาปนาเหรียญราชนิยม ประกาศวันที่ ๒๙ กันยายน ร.ศ. ๑๓๑ (พ.ศ. ๒๔๕๕)

๔๘ ประกาศแก้พระราชบัญญัติเครื่องราชอิศริยาภรณ์นพรัตนราชวราภรณ์ เมื่อวันที่ ๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๖ เพิ่มอัตราจำนวนสมาชิก

๔๙ พระราชบัญญัติเครื่องราชอิศริยาภรณ์จุลจอมเกล้า (ฝ่ายหน้า) เพิ่มเติม ประกาศเมื่อวันที่ ๒๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๗ ทรงสถาปนาชั้นตติยจุลจอมเกล้าวิเศษขึ้นอีกชั้นหนึ่ง

๕๐ ประกาศแก้พระราชบัญญัติเครื่องราชอิศริยาภรณ์จุลจอมเกล้า (ฝ่ายใน) เมื่อวันที่ ๓๐ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๙ เพิ่มอัตราจำนวนชั้นตติยแลจตุตถจุลจอมเกล้า

๕๑ พระราชกำหนดชั้นยศเทียบกับชั้นเครื่องราชอิศริยาภรณ์ช้างเผือกและมงกุฎสยาม ประกาศเมื่อวันที่ ๓๐ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๙

๕๒ ประกาศทรงสถาปนาเข็มพระปรมาภิธัย วันที่ ๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๙

๕๓ ประกาศพระราชกำหนดเสมาอักษรพระบรมนามาภิธัยย่อ วันที่ ๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๙

๕๔ ประกาศแก้พระราชบัญญัติเครื่องราชอิศริยาภรณ์รัตนวราภรณ์ เมื่อวันที่ ๒๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๐ เปลี่ยนรูปมหาวชิราวุธเปนพระมหามงกุฎ

๕๕ พระราชบัญญัติเครื่องราชอิศริยาภรณ์รามาธิบดี ประกาศเมื่อวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๑

๕๖ ประกาศแก้พระราชบัญญัติเครื่องราชอิศริยาภรณ์รัตนวราภรณ์ เมื่อวันที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๑ เปลี่ยนรูปตรา

๕๗ พระราชบัญญัติเครื่องราชอิศริยาภรณ์มงกุฎสยามเพิ่มเติม ประกาศเมื่อวันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๑ ทรงสถาปนาชั้นสูงสุดชื่อมหาวชิรมงกุฎ และชั้นอื่นรองลงมาให้เปลี่ยนนามใหม่ เรียกตามหมายชั้น

ชั้นที่ ๑ ให้เรียกว่า ประถมาภรณ์มงกุฎสยาม แทนมหาสุราภรณ์ และใช้หมายตัวอักษร ป. ม. แทน ม. ส. ม. เช่นใช้มาแต่ก่อน

ชั้นที่ ๒ ทวิติยาภรณ์ ท. ม.

ชั้นที่ ๓ ตริตาภรณ์ ต. ม.

ชั้นที่ ๔ จัตุรถาภรณ์ จ. ม.

ชั้นที่ ๕ เบญจมาภรณ์ บ. ม.

อนึ่งให้เลิกอัตราสมาชิกซึ่งมีจำกัดมาแต่ก่อนด้วย

๕๘ ประกาศแก้พระราชบัญญัติเครื่องราชอิศริยาภรณ์ช้างเผือก เมื่อวันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๑ ให้เรียกนามตามหมายชั้น ทำนองเดียวกับเครื่องราชอิศริยาภรณ์มงกุฎสยาม เช่นชั้นที่ ๑ ให้เรียกว่า ประถมาภรณ์ช้างเผือก หมายอักษร ป. ช. แทน มหาวราภรณ์ และอักษร ม. ช. นั้นเปนต้น และเลิกจำกัดอัตราสมาชิกด้วย

๕๙ พระราชบัญญัติเครื่องราชอิศริยาภรณ์วัลลภาภรณ์ ประกาศเมื่อวันที่ ๒๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๑

๖๐ ทรงสถาปนาเหรียญที่ระลึกพระราชสงครามประเทศยุโรป เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๑

๖๑ พระราชบัญญัติเข็มข้าหลวงเดิมเพิ่มเติม ประกาศเมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๓ ว่าด้วยเข็มข้าหลวงเดิมสำหรับสัตรี

๖๒ ประกาศแก้พระราชบัญญัติเครื่องราชอิศริยาภรณ์มุลจอมเกล้า เมื่อวันที่ ๒๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๓ เพิ่มจำนวนชั้นตติยมุลจอมเกล้าวิเศษ

๖๓ ประกาศเพิ่มเติมพระราชบัญญัติเครื่องราชอิศริยาภรณ์ วัล
ลภาภรณ์ เมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๓ พระราชทานฝ่ายในด้วย

๖๔ ประกาศเพิ่มเติมพระราชบัญญัติเครื่องราชอิศริยาภรณ์ รัตน
วราภรณ์ เมื่อวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๕ พระราชทานฝ่าย
ในด้วย

๖๕ ประกาศเพิ่มเติมจำนวนอัตราเครื่องราชอิศริยาภรณ์ จุลจอม
เกล้าชั้นทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ (ฝ่ายหน้า) เมื่อวันที่ ๑๕ ตุลาคม
พ.ศ. ๒๔๖๖

๖๖ ประกาศให้ใช้สายสพายเครื่องราชอิศริยาภรณ์มหาปรมาภรณ์
กับมหาวชิรมงกุฎ เปลี่ยนจากข่าขวามาสะพายข่าซ้าย เมื่อวันที่ ๑๑
ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๖

๖๗ พระราชบัญญัติทรงสถาปนาเหรียญศารทูลมาลา ประกาศ
เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๘ ให้ใช้แต่วันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๘
เปนต้นไป

ประกาศเนื่องด้วยเครื่องราชอิศริยาภรณ์ในส่วนการตั้งเจ้าพนักงาร
ของเครื่องราชอิศริยาภรณ์มีอีกหลายประกาศ ไม่ได้นำมาเข้าไว้ ใน
ระเบียบที่พิมพ์

ตอนที่ ๔

ว่าด้วยเครื่องราชอิศริยาภรณ์มหาจักรีบรมราชวงศ

เครื่องราชอิศริยาภรณ์นี้ เรียกนามตามพระราชบัญญัติอย่างพิสดารว่า "เครื่องขัตติยราชอิศริยาภรณ์อันมีเกียรติคุณรุ่งเรืองยิ่งมหาจักรีบรมราชวงศ" หรือเรียกอย่างย่อว่า "ตรามหาจักรีบรมราชวงศ" พระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนา เมื่อวันศุกร์ เดือน ๖ ขึ้น ๕ ค่ำ ปีมเมีย จุลศักราช ๑๒๔๔ (วันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๒๕) พร้อมกับมีการสมโภชพระนครอมรรัตนโกสินทร์เมื่อประดิษฐานมาได้ถึง ๑๐๐ ปี โดยทรงพระอนุสรคำนึงถึงพระเดชพระคุณพระบาทสมเด็จ ฯ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ซึ่งเปนปฐมในพระบรมราชวงศ ได้ทรงสถาปนากรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทร์เปนราชธานี และปราบปรามหมู่ปรปักษ์ข้าศึกทุกทิศทุกทาง แผ่พระราชอาณาจักรกว้างใหญ่ไพศาล แล้วทรงประดิษฐานพระบรมราชวงศ ดำรงสยามประเทศปกครองไพร่ฟ้าประชาชนให้ร่มเย็นเปนสุขสำราญสืบเนื่องมาถึง ๑๐๐ ปี สมควรจะเชิดชูเฉลิมพระเกียรติยศให้สมกับพระยารมีที่เปนเชษฐชนกาธิบดีแห่งพระราชอาณาจักร จึงทรงพระราชดำริห์สร้างเครื่องราชอิศริยาภรณ์ขึ้นสนองพระองค์พระบาทสมเด็จ ฯ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เฉลิมพระนามมหาจักรีบรมราชวงศ สำหรับพระราชทานแก่พระราชวงศานุวงศ์ซึ่งเนื่องตรงต่อพระองค์พระบาทสมเด็จ ฯ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก กับทั้งผู้อื่นอันสูงศักดิ์ซึ่งสมควรจะได้รับพระราชทาน

เปนแผนกนอกจำนวน ให้เปนเครื่องประดับสำหรับเชิดชูพระเกียรติยศ และพระเดชพระคุณในพระบาทสมเด็จ ฯ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกถาวรอย่ตลอดกาลนาน

ตรามหาจักรีบรมราชวงศ เปนเครื่องขัตติยราชอิศริยาภรณ์ชั้นสูงชั้นเดียว ตามพระราชบัญญัติปี่มเมียจัตวาศก พ.ศ. ๒๔๒๕ มีจำนวนจำกัด ฝ่ายหน้า ๓๐ ฝ่ายใน ๑๖ ตามพระราชบัญญัติตั้งใหม่ เมื่อ ร.ศ. ๑๑๒ เพิ่มจำนวนฝ่ายหน้าเปน ๔๒ ฝ่ายในเปน ๒๙ ตราสำรับหนึ่งมีตรามหาจักรี ๑ จุลจักรี ๑ จักรีดารา ๑ ลักษณรูปพรรณดังกล่าวต่อไปนี้

ตรามหาจักรี ฯ ฝ่ายหน้า

๑ มหาจักรี ข้างหน้าเปนรูปจักร ๘ กลีบ ลงยาราชาวดีสีขาว มีรูปตรีศูลเงินตามหว่างกลีบจักร กลางวงจักรเปนรูปประทุมอุณาโลมประดับเพ็ชร พื้นเปนรัศมีลงยาราชาวดีระยายสีฟ้า ขอบรอบเปนอักษรตัวทองพื้นลงยาราชาวดีสีแดง เปนมคธภาษาภาษิตว่า “ติรตเน สกรฏฺเ ฯ สมฺพเส ฯ มมายนำ สกราเชชุ จิตฺตญฺ สกรฏฺชาภิวฑฺฒนำ” (แปลเนื้อความว่า ความรักใคร่ในพระรัตนตรัย แลรัฐชของตน แลวงศของตน อนึ่งจิตซื่อตรงในพระราชาของตน เปนเครื่องเจริญยิ่งแห่งรัฐชของตน หรือเปนเครื่องทำให้รัฐชแห่งตนเจริญยิ่ง) รอยขอบนอกเปนพวงมาลัยใบดอกไชยพฤกษ์ ใบลงยาราชาวดีสีเขียว ดอกลงยาราชาวดีสีชมพู ใต้พวงมาลัยลงไปเปนแพรแถบลงยาสีชมพู มี

อักษรย่อเป็นภาษิตของเครื่องขัตติยราชอิศริยาภรณ์มหาจักริยมราชวงศ ร.จ.บ.ต.ว.ห.จ. ข้างบนตริศูลขึ้นไปเป็นอักษร ป.ร.ร. ๕ ไขว้เป็นพระนามในพระบาทสมเด็จ ฯ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (คือยมราชาธิราชรามาธิบดีที่ ๕) และมีมหามงกุฎทองคำมีรัศมีเป็นเงิน ที่จอนมงกุฎเป็นบานพับยึดกลีบจักรข้างหลัง ที่กลางดวงตราเป็นรูปครุฑปราสาทมหามงกุฎและจุลมงกุฎ ซึ่งเป็นที่หมายประจำรัชกาลทุก ๆ แผ่นดิน ซึ่งได้สืบสันตติวงศเนื่องมาจากปฐมรัชกาล ทำด้วยทองคำ กลางดวงตราพื้นลงยาราชาวดีสีเขียว ขอบรอบเป็นอักษรทองคำว่า "ยิมเมียจัตวาศก ศักราช ๑๒๕๕ ปฐมรัชกาลยี่ที่ครบร้อย" พื้นลงยาราชาวดีสีแดง แต่ไม่มีพวงมาลัย บนปลายรัศมีเป็นขอสำหรับแขวนห้อยกับสายสร้อยลงยาราชาวดียาว ๒๑ นิ้ว กว้างกึ่งนิ้ว เป็นรูปประทุมอุณาโลมลงยาราชาวดีกลางอุณาโลมประดับเพ็ชร์สลับกันไปกับจักริแฝด ไขว้กันลงยาราชาวดี กับมีสร้อยทองยึดจนตลอดข้างหลังเป็นเข็มมีสลักเยี่ดได้สำหรับสวมพระศอ

๒ จุลจักริ เป็นรูปจักริขัดกันข้างบนเป็นเครื่องอัยกาวุธ และเครื่องพิชัยสงครามไขว้กัน ทำด้วยทองคำและมีคาถาภาษิตในวงจักรด้วย มีห่วงห้อยกับแพรแถบสีเหลือง กว้าง ๔ นิ้ว สพายบ่าซ้ายมาขวา

๓ จักริดารา เป่นรูปจักร ๑๐ กลีบ ลงยาราชาวดีสีขาว และมีรัศมีเป็นเปลวเงินทุกกลีบจักรสลับกันไปกับตริศูลทุกหว่างกลีบทั้ง ๑๐ ทิศ กลางดวงตราเป็นรูปประทุมอุณาโลมประดับเพ็ชร์ลงยาราชาวดี มีคาถา

ภายิตเหมือนอย่างรูปดวงตรามหาจักรี เว้นไว้แต่ไม่มีพวงมาลัย ข้างหลังเปนเข็มสำหรับกลัดที่เสื้อนอกข้างซ้าย

ตรามหาจักรี ฯ ฝ่ายใน

๑ มหาจักรี เหมือนอย่างฝ่ายหน้า แต่ย่อมหน่อยหนึ่ง ประดับเพ็ชร์ทั้งดวง ห้อยสายสร้อยลงยาราชาวดีประดับเพ็ชร์ สำหรับสวมพระศอ หรือห้อยกับแพรแถบสีเหลืองกว้างนิ้วหนึ่ง ผูกเปนรูปแมงปอกลัดที่สพักก์ได้ ตามสมัยที่ควรใช้

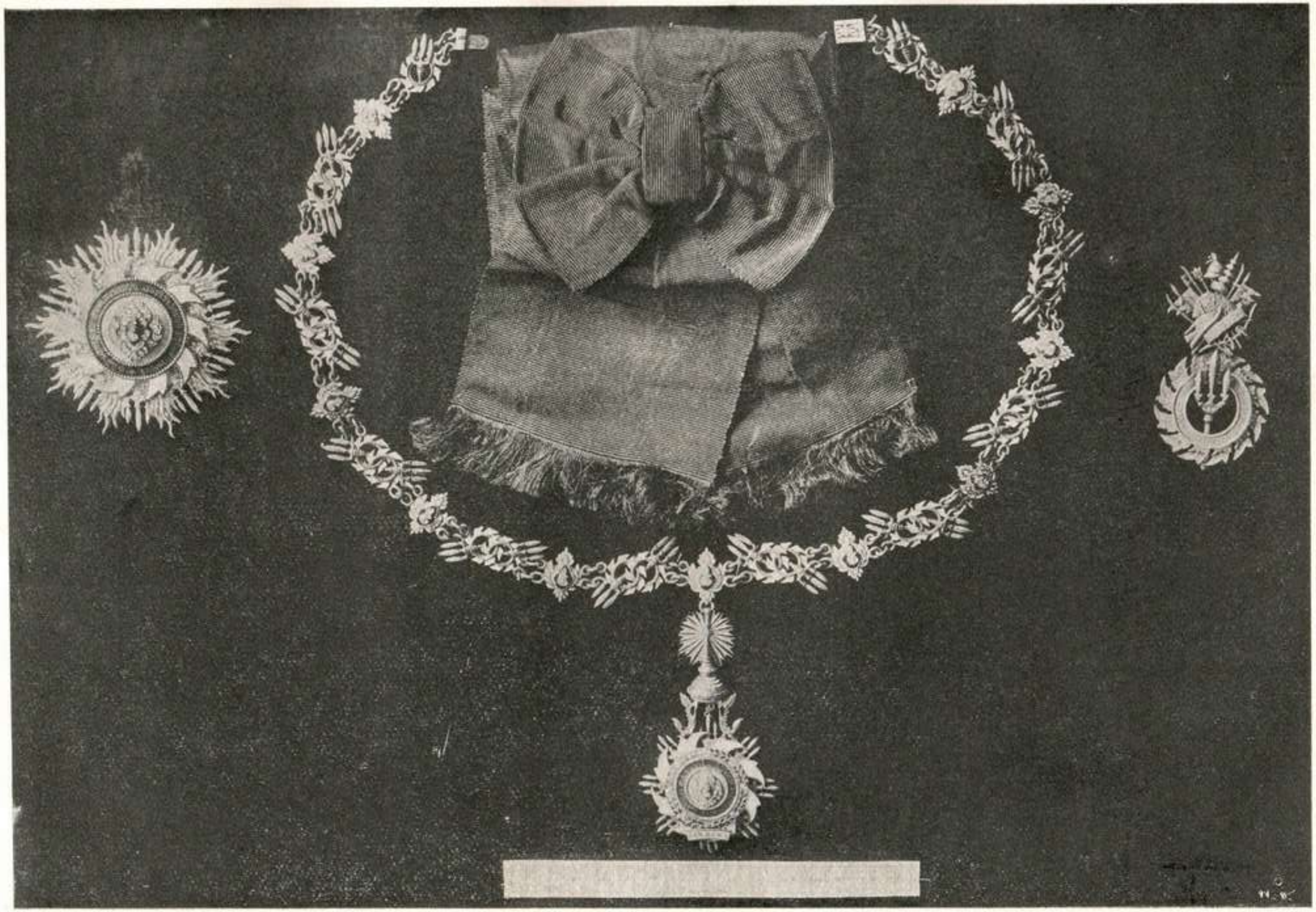
๒ จุลจักรี เหมือนอย่างฝ่ายหน้า ห้อยแพรแถบสีเหลืองกว้าง ๒ นิ้วกึ่ง สพายบ่าซ้ายมาขวา

๓ จักรีดารา เหมือนฝ่ายหน้า แต่ย่อมหน่อยหนึ่ง

สมาชิกแห่ง เครื่อง ขัตติยราชอิศริยาภรณ์ มหาจักริยรมราชวงศ์นี้ นอกจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงเปนเจ้าเปนใหญ่เปนประธานของเครื่องขัตติยราชอิศริยาภรณ์ ส่วนสมาชิกฝ่ายหน้ามีตำแหน่งมหาสวามิศราธิบดีเปนหัวหน้า แล้วแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงดำรงตำแหน่งนั้นเอง หรือจะทรงตั้งพระราชวงศผู้ใหญ่พระองค์ใดเปนตามพระราชอัธยาศัย สมาชิกนอกจากนั้นนับเปนภราดรเสมอกัน เรียกรวมกันว่าคณาภยันดร ส่วนสมาชิกฝ่ายในมีตำแหน่งมหาสวามินีเปนหัวหน้า จะทรงตั้งสมเด็จพระบรมราชเทวีให้ดำรงตำแหน่ง นอกจากนั้นนับเปนภคินี เรียกรวมกันว่าคณาภยันดรี ผู้อื่นนอกจากพระราชวงศ์ซึ่งสืบเนื่องลงมาแต่พระบาทสมเด็จ ฯ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ถ้าและ

ꠀꠀꠀ

รูปที่ ๑๖

ได้รับพระราชทานเครื่องขัตติยราชอิศริยาภรณ์มหาจักริยรมราชวงศ ๆ เป็นเจ้าเป็นใหญ่ในต่างประเทศก็ดี เป็นเจ้าประเทศราชก็ดี นับเป็นกิติมศักดิคณาภยันตร หรือกิติมศักดิคณาภยันตริทั้งสิ้น

เจ้าพนักงานสำหรับเครื่องขัตติยราชอิศริยาภรณ์มหาจักริยรมราชวงศ นอกจากคณาภยันตร มีตำแหน่งลัญจกราภิบาลพนักงานรักษาพระราชลัญจกร สำหรับเครื่องขัตติยราชอิศริยาภรณ์นั้นตำแหน่ง ๑ เลขานุการ เป็นพนักงานเอกสารต่าง ๆ อันเนื่องด้วยเครื่องขัตติยราชอิศริยาภรณ์นั้นตำแหน่ง ๑ มุทรานุการ เป็นพนักงานเก็บรักษาทะเบียนตำแหน่ง ๑ แล้วแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงตั้งผู้หนึ่งผู้ใดตามพระราชอัธยาศัย และเจ้าพนักงานทั้ง ๓ นั้นมีเครื่องราชอิศริยาภรณ์และประดับสำหรับตำแหน่งนั้น ๆ ด้วย

บรรดาภราดรแลภคินีแห่งเครื่องขัตติยราชอิศริยาภรณ์มหาจักริยรมราชวงศ มีสิทธิที่จะเขียนแสดงศักดิเพิ่มท้ายนามเต็มที่ว่า “ภราดร (หรือภคินี) ของเครื่องขัตติยราชอิศริยาภรณ์อันมีเกียรติคุณรุ่งเรืองยิ่งตรามหาจักริยรมราชวงศ” หรือจะใช้แต่ตัวอักษร ม.จ.ก. เป็นเครื่องหมายโดยย่อเท่านี้ก็ได้

บาญชี่ผู้ซึ่งได้รับพระราชทานตรามหาจักรี่บรมราชวงศ

ฝ่ายหน้า

พ.ศ. ๒๔๒๕

พระราชทานครั้งแรกเมื่อวันพุธ เดือน ๘ แรม ๘ ค่ำปีมเมีย

จุลศักราช ๑๒๔๔

๑ กรมพระราชวังบวรสถานมงคล

๒ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศเธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระบำราบปรปักษ์

๓ พระเจ้าบรมวงศเธอ กรมหลวงวรศักดาพิศาล

๔ พระเจ้าราชวรวงศเธอ กรมขุนภูวไนยนฤเบนทราธิบาล

๕ พระเจ้าราชวรวงศเธอ กรมขุนยดินทรไพศาลโสภณ

๖ พระเจ้าราชวรวงศเธอ กรมขุนเจริญผลพูลสวัสดิ์

๗ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมี กรมหลวงจักรพรรดิพงศ

๘ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ กรมหลวงภาณุพันธุวงศวรเดช

๙ พระเจานองยาเธอ กรมหมื่นนเรศรวรฤทธิ

๑๐ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพิชิตปรีชากร

๑๑ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นอดิศรอุดมเดช

รูปที่ ๑๗

เครื่องราชอิศริยาภรณ์มหาจักรีบรมราชวงศ์

สำหรับเจ้าพนักงาน

(ดวงข้างซ้าย) สำหรับตำแหน่งเลขานุการ

(กลาง) สำหรับตำแหน่งลัญจกราภิบาล

(ดวงข้างขวา) สำหรับตำแหน่งมุทรานุการ

รูปที่ ๑๗

๑๒ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นภูธเรศร์อำรงศักดิ์

๑๓ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม

๑๔ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นเทวะวงศ์วโรปการ

๑๕ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าจิตรเจริญ (สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัติวงศ์)

๑๖ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ (สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช)

พ.ศ. ๒๔๒๖

๑๗ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นศิริธัชสังกาศ วันพุธเดือน ๖ ขึ้น ๓ ค่ำ ปีมแม จุลศักราช ๑๒๔๕

๑๘ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพรหมวรานุรักษ์ วันพุธเดือน ๖ แรม ๒ ค่ำ

๑๙ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นราชศักดิสโมสร วันพุธเดือน ๖ แรม ๒ ค่ำ

พ.ศ. ๒๔๒๘

๒๐ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสรรพสิทธิประสงค์ วันศุกร์ เดือน ๔ แรม ๗ ค่ำ ปีระกา จุลศักราช ๑๒๔๗

พ.ศ. ๒๔๒๙

๒๑ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ วันศุกร์ เดือน ๖ แรม ๔ ค่ำ ปีจอ จุลศักราช ๑๒๔๘

๒๒ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ วันเสาร์ เดือน ๑๒ แรม ๓ ค่ำ

พ.ศ. ๒๔๓๑

๒๓ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสรรพสาตรศุภกิจ วันเสาร์ เดือน ๑๒ ขึ้น ๗ ค่ำ ปีชวด จุลศักราช ๑๒๕๐

๒๔ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ (กรมหลวงเทพทวาราวดี พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบันนี้) วันเสาร์ เดือน ๔ ขึ้น ๘ ค่ำ

พ.ศ. ๒๔๓๒

๒๕ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธพงศ์ วันที่ ๒ ธันวาคม ร.ศ. ๑๐๘

พ.ศ. ๒๔๓๔

๒๖ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ (กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต) วันที่ ๑๕ มกราคม ร.ศ. ๑๑๐

๒๗ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจักรพงศภูวนาถ (กรมหลวงพิศณุโลกประชานาถ) วันที่ ๑๕ มกราคม

๒๘ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิธาดา วันที่ ๕ กุมภาพันธ์

๒๙ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าสมมติวงศวโรทัย (กรมขุนศรีธรรมราชธำรงฤทธิ์) วันที่ ๑๗ มีนาคม

๓๐ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร (กรมขุนลพยุริราเมศวร์) วันที่ ๑๗ มีนาคม

๓๑ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าวัฒนานุวงศ (กรมขุนมรุพงศศิริพัฒน์) วันที่ ๒๔ มีนาคม

พ.ศ. ๒๔๓๕

๓๒ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ (กรมพระสวัสดิวัตนวิศิษฏ์) วันที่ ๑๙ กันยายน ร.ศ. ๑๑๑

๓๓ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าไชยันตมงคล (กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย) วันที่ ๑๙ กันยายน

พ.ศ. ๒๔๓๖

๓๔ พระเจ้าอินทรวิชยานนท์ พหลเทพภักดี (อินทนนท์) เจ้านครเชียงใหม่ (กิติมศักดิ์) วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๒

พ.ศ. ๒๔๓๘

๓๕ พระวรวงศเธอ กรมหมื่นปราบปรปักษ์ วันที่ ๒๙ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๔

๓๖ พระสัมพันธวงศเธอ กรมหมื่นนฤบาลมุขมาตย์ วันที่ ๒๙ มีนาคม

พ.ศ. ๒๔๓๙

๓๗ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นทิวากรวงศประวัติ วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๕

๓๘ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวิวิธวรรณปริชา วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

พ.ศ. ๒๔๔๐

๓๙ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าจิรประวัติวรเดช (กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช) วันที่ ๑๑ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๖

๔๐ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ากิติยากรวรลักษณ์ (กรมพระจันทบุรินทรนาถ) วันที่ ๒ มกราคม

๔๑ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ (กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์) วันที่ ๒ มกราคม

๔๒ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าประวิตรวัฒโนดม (กรมหลวงปราจิณกิติบดี) วันที่ ๒ มกราคม

พ.ศ. ๒๔๔๑

๔๓ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพงศาดิศรมหิป วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๗

๔๔ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ (กรมหลวงนครราชสีมา) วันที่ ๙ มกราคม

พ.ศ. ๒๔๔๓

๔๕ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ (กรมหลวงชุมพรเขตรอุดมศักดิ) วันที่ ๒๑ กันยายน ร.ศ. ๑๑๙

๔๖ พระเจ้าบวรวงศเธอ กรมหมื่นพิศาลบวรศักดิ วันที่ ๒๑ กันยายน

๔๗ พระเจ้าวรวงศเธอ พระองค์เจ้าเสรฐวงศวราวัตร (กรมหมื่นอนุพงศจักรพรรดิ) วันที่ ๙ พฤศจิกายน

พ.ศ. ๒๔๔๖

๔๘ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหิดลอดุลเดช (กรมขุนสงขลานครินทร์) วันที่ ๒๘ ธันวาคม ร.ศ. ๑๒๒

พ.ศ. ๒๔๔๗

๔๙ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าเพ็ญพัฒนพงศ์ (กรมหมื่นพิไชยมหินทโรดม) วันที่ ๒๐ กันยายน ร.ศ. ๑๒๓

๕๐ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก (กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย) วันที่ ๑๘ มกราคม

๕๑ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองเจ้าบุรฉัตรไชยากร (กรมหลวงกำแพงเพ็ชรอัครโยธิน) วันที่ ๑๘ มกราคม

พ.ศ. ๒๔๔๘

๕๒ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์ (กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา) วันที่ ๔ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๔

พ.ศ.๒๔๔๙

๕๓ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าวุฒิชัยเฉลิมลาภ (กรมขุนสิงหวิกรมเกรียงไกร) วันที่ ๑๙ กันยายน ร.ศ. ๑๒๕

๕๔ พระเจ้าบวรวงศ์เธอ กรมหมื่นวรวัฒนศุภากร วันที่ ๑๙ กันยายน

พ.ศ.๒๔๕๐

๕๕ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าดิลกนพรัฐ (กรมหมื่นสรรควิสัยนรยดิ) วันที่ ๒๑ กันยายน ร.ศ. ๑๒๖

พ.ศ.๒๔๕๒

๕๖ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าสุริยงประยูรพันธ์ (กรมหมื่นไชยาศรีสุริโยภาส) วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๘

รัชกาลปัจจุบัน

ฝ่ายหน้า

พ.ศ. ๒๔๕๓

๕๗ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้ารังสิตประยูรศักดิ (กรมขุนชัยนาทนเรนทร) วันที่ ๓๑ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๙

พ.ศ. ๒๔๖๓

๕๘ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตน์จาตุรนต์ วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

๕๙ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศวรเดช (เปลี่ยนเป็นประดับเพ็ชรล้วน) วันที่ ๑๒ มกราคม

หนังสือหายาก 929.6 ส.32 ป. 15824
ค 49501

พ.ศ. ๒๔๖๖

๖๐ พระเจ้าวรวงศเธอ กรมหมื่นภาณุพงศพิริยเดช วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

ฝ่ายใน

พ.ศ. ๒๔๒๕

พระราชทานครั้งแรกเมื่อวันพุธ เดือน ๙ แรม ๘ ค่ำ ปีมเมีย จุลศักราช ๑๒๔๔

๑ สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี

๒ สมเด็จพระเจ้าบรมมหัยยิกาเธอ กรมพระยาสุดารัตนราชประยูร

๓ พระนางเธอ พระองค์เจ้าสุขุมาลมารศรี

๔ พระนางเธอ พระองค์เจ้าเสาวภาผ่องศรี (สมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ)

๕ พระเจ้าบรมวงศเธอ พระองค์เจ้าแม้นเขียน

๖ พระเจ้าราชวรวงศเธอ พระองค์เจ้าเสงี่ยม

๗ พระเจ้าพี่นางเธอ พระองค์เจ้ายิ่งเยาวลักษณ

๘ พระเจ้าพี่นางเธอ พระองค์เจ้าโสมาวดี (กรมหลวงสมรรัตนศิริเชษฐ)

๙ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าศิริวิไลยลักษณ (กรมขุนสุพรรณภาควดี)

พ.ศ. ๒๔๓๐

๑๐ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตน สุขุมขัตติยกัลยาวดี (กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร) วันพฤหัสบดี เดือนยี่ ๘ ค่ำ ปีกุญ จุลศักราช ๑๒๔๙

พ.ศ.๒๔๓๑

๑๑ พระอรรคชายาเธอ พระองค์เจ้าอุบลรัตนนารีนาค (กรมขุนอรรควรราชกัลยา) วันเสาร์ เดือน ๖ แรม ๑๐ ค่ำ ปีชวด จุลศักราช ๑๒๕๐

๑๒ พระอรรคชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ (กรมขุนสุทธาสินีนาฏ) วันเสาร์ เดือน ๖ แรม ๑๐ ค่ำ

๑๓ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจันทราสรัทวาร วโรฬารลักษณสมบัติ รัตนกุมารี (กรมขุนพิจิตรเจษฎนันทร์) วันเสาร์ เดือน ๖ แรม ๑๐ ค่ำ

๑๔ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าเยาวมาลย์นฤมล สรรพสกนธ์กัลยาณี (กรมขุนสวรรคโลกลักษณาวดี) วันเสาร์ เดือน ๖ แรม ๑๐ ค่ำ

พ.ศ. ๒๔๓๕

๑๕ พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากินรี วันที่ ๒๐ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๑

๑๖ พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองเจ้าบุตรี (กรมหลวงวรเสรฐสุดา) วันที่ ๒๐ มีนาคม

พ.ศ. ๒๔๓๙

๑๗ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าวลัยอลงกรณ์ นรินทรเทพกุมารี (กรมหลวงเพ็ชรบุรีราชสิรินทร) วันที่ ๒๔ มกราคม ร.ศ. ๑๑๕

๑๘ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ามาลินีนพดารา ศิรินภาพรรณวดี (กรมขุนศรีสัชนาลัยสุรกัญญา) วันที่ ๒๔ มกราคม

พ.ศ. ๒๔๔๑

๑๙ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้านิภานพดล วันที่ ๙ มกราคม ร.ศ. ๑๑๗

พระราชทานในรัชกาลปัจจุบัน

ฝ่ายใน

พ.ศ. ๒๔๖๔

๒๐ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าลักษมีลาวัณ วันที่ ๙ กันยายน

๒๑ พะะเจ้ายรมวงศเธอ พระองค์เจ้านภาพรประภา วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน

พ.ศ. ๒๔๐๕

๒๒ พระวรราชชายาเธอ พระอินทรศักดิศจิ (สมเด็จพระยรมราชินี) วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน

กิติมศักดิสมาชิกต่างประเทศ

พ.ศ. ๒๔๓๐

๑ สมเด็จพระนางเจ้าวิกตอเรีย ราชินี แห่งกรุงเกรตปริเตนแลไอร์แลนด์ อันรวมกัน วันพฤหัสยดี เดือน ๖ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ยกุญ จลศักราช ๑๒๔๙

๒ สมเด็จพระเจ้าวิลเลียมที่ ๑ ยรมราชาธิราช แห่งชาวเยอรมนี พระเจ้าแผ่นดินปรุสเซีย วันพฤหัสยดี เดือน ๖ ขึ้น ๑๕ ค่ำ

๓ สมเด็จพระเจ้ามุตสุหิโตมิกาโต ยรมราชาธิราช แห่งประเทศยี่ปุ่น วันพฤหัสยดี เดือนยี่ ขึ้น ๘ ค่ำ

พ.ศ. ๒๔๓๑

๔ สมเด็จพระเจ้าออสคาร์ที่ ๒ พระเจ้ากรุงสวิเดนแลนอรเว แลชาวโคสถ์แลเวนด์ วันจันทร์ เดือน ๑๑ แรม ๙ ค่ำ

๕ สมเด็จพระเจ้าฟรานซิสโยเสฟที่ ๑ ยรมราชาธิราช กรุงออสเตรีย พระเจ้าแผ่นดินอาปอสตอลิก แห่งกรุงฮังการี พระเจ้าแผ่นดินโบฮีเมีย วันศุกร์ เดือนยี่ ขึ้น ๓ ค่ำ

พ.ศ. ๒๔๓๓

๖ ชิสอิมบี่เริ่ยลไฮเนสส์ แกรนด์ดุก นิคอลาศ อาเลกซานโดร วิตช์ ซาวิตช์ (ต่อมาเปนพระเจ้าราชาธิราชนิคอลาสที่ ๒) กรุงรุสเซีย วันท ๒๐ มนาคม ร.ศ. ๑๐๙

พ.ศ. ๒๔๓๔

๗ สมเด็จพระเจ้าวิลเลี่ยมที่ ๒ บรมราชาธิราชแห่งชาวเยอรมนี พระเจ้าแผ่นดินปรุสเซีย วันที่ ๑๕ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๑๐

๗ สมเด็จพระเจ้าอาเลกซันเดอร์ที่ ๓ บรมราชาธิราช แห่งประเทศรุสเซียทั้งปวง วันที่ ๑๕ กรฎาคม

๙ สมเด็จพระเจ้าคริสเตียนที่ ๙ พระเจ้ากรงเดนมาร์ก แวนดัล์ แลชาวโคถส์ ดุกออฟเซลสวิกโฮลสไตน วันที่ ๑๕ กรกฎาคม

๑๐ สมเด็จพระเจ้าอุมเบอร์ตที่ ๑ พระเจ้ากรุงอิตาลี วันที่ ๑๕ กรกฎาคม

๑๑ สมเด็จพระเจ้ายอร์เยียสที่ ๑ พระเจ้ากรุงคริศ วันที่ ๑๕ กรกฎาคม

พ.ศ. ๒๔๓๕

๑๒ สมเด็จพระเจ้าอับดุลฮามิด สุลต่านกรุงเตอรกี วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๑

พ.ศ. ๒๔๔๐

๑๓ ชิสรอยัลไฮเนสส์ ปรินส์ทอมาสออฟซาวอย ดุกออฟเยนัว กรุงอิตาลี วันที่ ๑๔ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๖

๑๔ ฮิสรอยัลไฮเนสส์ ปรินส์เอมานูเอล พีลิเบอร์โตออฟซาวอย ดุกออฟอาออสตา กรุงอิตาลี วันที่ ๑ มิถุนายน

๑๕ ฮิสรอยยัลไฮเนสส์ ปรินส์วิตตอริโอ เอมานเอล เฟอรดินันโดออฟซาวอย ปรินส์ออฟเนปลส์ มกุฎราชกุมารกรุงอิตาลี (พระเจ้ากรุงอิตาลีในบัจจุบัน) วันที่ ๓ มิถุนายน

๑๖ สมเด็จพระราชินีมาคเรต พระอัครมเหษีกรุงอิตาลี วันที่ ๖ มิถุนายน

๑๗ ฮิสอิมพีเรียลไฮเนสส์ อาร์ชดุกลุดวิก วิกตอร์ ออฟออสเตรีย วันที่ ๒๓ มิถุนายน

๑๘ ฮิสอิมพีเรียลไฮเนสส์ อาร์ชดุก โอโธ ออฟออสเตรีย วันที่ ๒๓ มิถุนายน

๑๙ ฮิสอิมพีเรียลไฮเนสส์ อาร์ชดุกยุเยน ออฟออสเตรีย วันที่ ๒๓ มิถุนายน

๒๐ ฮิสอิมพีเรียลไฮเนสส์ แกรนด์ดุก ไมเค็ล อเลกซันโดรวิตช์ ออฟรุสเซีย วันที่ ๔ กรกฎาคม

๒๑ ฮิสอิมพีเรียลไฮเนสส์ แกรนด์ดุก เซอร์ดย์ ออฟรุสเซีย วันที่ ๔ กรกฎาคม

๒๒ ฮิสอิมพีเรียลไฮเนสส์ แกรนด์ดุก อเลกซิส ออฟรุสเซีย วันที่ ๔ กรกฎาคม

๒๓ ฮิสอิมพีเรียลไฮเนสส์ แกรนด์ดุก ปอล ออฟรุสเซีย วันที่ ๔ กรกฎาคม

๒๔ ฮิสอิมยี่เรียลไฮเนสส์ แกรนด์ดุก อเลกซันเดอร์ไมเคไลวิตซ์ ออฟรุสเซีย วันที่ ๔ กรกฎาคม

๒๕ ฮิสอิมยี่เรียลไฮเนสส์ แกรนด์ดุก ไมเคลนิคอไลวิตซ์ ออฟรุสเซีย วันที่ ๔ กรกฎาคม

๒๖ ฮิสรอยัลไฮเนสส์ ปรินส์ คุสตาฟ มกุฎราชกุมารกรุงสวิเดน เนอรเว (พระเจ้ากรุงสวิเดนยัดนี้) วันที่ ๑๓ กรกฎาคม

๒๗ ฮิสรอยัลไฮเนสส์ ปรินส์คาร์ล ออฟสวิเดน นอรเว วันที่ ๑๓ กรกฎาคม

๒๘ ฮิสรอยัลไฮเนสส์ ปรินส์ ยุเยน ออฟสวิเดน นอรเว วันที่ ๑๓ กรกฎาคม

๒๙ ปรินส์ ออสคาร์เบอร์นาดอตต์ วันที่ ๑๓ กรกฎาคม

๓๐ ฮิสรอยัลไฮเนสส์ ปรินส์ ฟริเดอริก มกุฎราชกุมารกรุงเดนมาร์ค วันที่ ๒๕ กรกฎาคม

๓๑ ฮิสรอยัลไฮเนสส์ ปรินส์ คริสเตียน ออฟเดนมาร์ค วันที่ ๒๕ กรกฎาคม

๓๒ ฮิสรอยัลไฮเนสส์ ปรินส์ วาลเดมาร์ ออฟเดนมาร์ค วันที่ ๒๕ กรกฎาคม

๓๓ พระเจ้าแผ่นดินกรุงแสกโซนี วันที่ ๒๔ สิงหาคม

๓๔ ฮิสรอยัลไฮเนสส์ ปรินส์ ยอร์ดย์ ออฟแสกโซนี วันที่ ๒๔ สิงหาคม

๓๕ ฮิสรอยัลไฮเนสส์ ปรินส์ ฟริเดอริกเอากุสต์ ออฟแสกโซนี่ วันที่ ๒๕ สิงหาคม

๓๖ ฮิสรอยัลไฮเนสส์ ดุกโยชัน อาลเบรกต์ ออฟ เมกเกล็นเบอรค ชเวริน วันที่ ๒๙ สิงหาคม

๓๗ สมเด็จพระนางเจ้าเอมมา ราชินี ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ กรุงฮอลลันด์ วันที่ ๗ กันยายน

๓๘ สมเด็จพระเจ้าเลโอโปลด์ที่ ๒ พระเจ้าแผ่นดินกรุงเบลเยี่ยม วันที่ ๙ กันยายน

๓๙ มองสิเออร์ เฟลิกส์ ฟอร์ ประธานาธิบดี ริปับลิกฝรั่งเศส วันที่ ๑๕ กันยายน

๔๐ สมเด็จพระเจ้าออลฟองโสที่ ๑๓ พระเจ้าแผ่นดินกรงสเปน วันที่ ๑๘ ตุลาคม

๔๑ สมเด็จพระนางเจ้ามาริคริสเตเนีย ราชินี ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์กรุงสเปน วันที่ ๑๘ ตุลาคม

๔๒ สมเด็จพระเจ้าคาโลส์ พระเจ้าแผ่นดินกรุงโปรตุคอล วันที่ ๒๓ ตุลาคม

๔๓ ฮิสรอยัลไฮเนสส์ ดุกออฟ ออปปอร์โต แห่งโปร์ตุคอล วันที่ ๒๓ ตุลาคม

พ.ศ.๒๔๔๑

๔๔ ฮิสรอยัลไฮเนสส์ ปรินส์ สวิตโตโรมานูเอล ออฟซาวอย เคานต์ ออฟ ตูริน วันที่ ๑๐ ธันวาคม

พ.ศ.๒๔๔๒

๔๕ ฮิสรอยัลไฮเนสส์ ปรินส์ เฮ็นริ กรุงปรุสเซีย วันที่ ๑๗ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๘

พ.ศ.๒๔๔๕

๔๖ ฮิสรอยัลไฮเนสส์ แกรนด์ดุก เฟรเดริก ฟรันส์ เมือง แมกเลนเบอร์ค ชเวริน วันที่ ๒ เมษายน ร.ศ. ๑๒๑

๔๗ ฮิสอิมพีเริยลไฮเนสส์ แกรนด์ดุก ยอริส วลาดิมิโรวิตซ์ กรุงรุสเซีย วันที่ ๒๒ พฤษภาคม

๔๘ ฮิสอิมพีเริยลไฮเนสส์ อาร์ชดุก ฟรานซิส เฟอดิแนนด์ แห่ง กรุงออสเตรย

๔๙ ฮิสรอยัลไฮเนสส์ ปรินส์ คอนคาร์ลอส เดอ บัวร์บอง

๕๐ ฮิสรอยัลไฮเนสส์ ปรินส์ ไอเตล ฟริดริค แห่งกรุงปรุสเซีย วันที่ ๖ มิถุนายน

๕๑ มองสิเออร์ เอเมิล ลูเบต์ ประธานาธิบดีแห่งริยับลิก ฝรั่งเศส วันที่ ๒๙ สิงหาคม

พ.ศ. ๒๔๔๗

๕๒ ฮิสรอยัลไฮเนสส์ ปรินส์ ลุยยิ ออฟซาวอย ดุกออฟอาบรุซซี่ กรุงอิตาลี วันที่ ๒ มกราคม ร.ศ. ๑๒๓

พ.ศ. ๒๔๔๙

๕๓ ฮิสรอยัลไฮเนสส์ ปรินส์ ยอร์ชย์ ฟรานซิสโยเสฟ ลิวต์โปลด์ มาริ กรุงบาเวเรีย วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๕

๕๔ ฮิสรอยัลไฮเนสส์ ปรินส์ ยอร์ชย์ กรุงคริส วันที่ ๑ ธันวาคม

พ.ศ. ๒๔๕๐

๕๕ ฮิสรอยัลไฮเนสส์ ปรินส์ ฟริดริช วิลเฮล์มลุดวิก ลุดโปลด์ เอาคุสต์ เฟรเดริก วิลเลียม ลุยส์ เลียวโปล์ด เฮเรดิตารี แกรนด์ดุก กรุงบาเดน วันที่ ๑๒ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๖

๕๖ มองสิเออร์อาร์มองค์ พัลเลียร์ ประธานาธิบดีริบับลิกฝรั่งเศส วันที่ ๒๐ มิถุนายน

พ.ศ. ๒๔๕๔

๕๗ ฮิสรอยัลไฮเนสส์ ปรินส์ คุสตาฟ อาดอลฟ์ ดุก เมืองสกาเนเคราน์ปรินส์ กรุงสวิเดน วันที่ ๒๕ ตุลาคม ร.ศ. ๑๓๐

พ.ศ. ๒๔๖๐

๕๘ มองสิเออร์ เรย์มอง ปวงคาเร ประธานาธิบดี แห่งริบับลิกฝรั่งเศส วันที่ ๑ สิงหาคม

๕๙ พระยพราชเจ้า เอดวาร์ด แอลเบอร์ต เจ้าแห่งเวลส์ วันที่ ๑๖ สิงหาคม

๖๐ พระยุพราชเจ้า คริสเตียน มกุฎราชกุมารแห่งเดนมาร์ค วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์

ตอนที่ ๕
ว่าด้วยเครื่องราชอิศริยาภรณ์นพรัตนราชวราภรณ์

เครื่องราชอิศริยาภรณ์นพรัตนราชวราภรณ์ พระยาทสมเด็จ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเริ่มทรงสร้างคาราขึ้น ดังกล่าวมาแล้วในตอนที่ ๑ และพระยาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างสายสพายประกอบ ดังกล่าวมาแล้วในตอนที่ ๒ ครั้นตั้งพระราชบัญญัติเครื่องราชอิศริยาภรณ์ขึ้นเมื่อประกา พ.ศ. ๒๔๑๖ ทรงสถาปนาตรานพรัตนเป็นเครื่องราชอิศริยาภรณ์สำหรับราชตระกูล เรียกนามในพระราชบัญญัติว่า “เครื่องบรมราชอิศริยยศสำหรับราชตระกลนพรัตนราชวราภรณ์” แต่เมื่อทรงตั้งพระราชบัญญัติใหม่ใน ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) โปรด ฯ แก้นามเรียกว่า “เครื่องราชอิศริยาภรณ์อันเป็นโบราณมงคล นพรัตนราชวราภรณ์” คงเป็นตรามีแต่ชั้นสูงชั้นเดียวตลอดมา

ตันตำนานตรานพรัตน ฯ แสดงไว้ในพระราชบัญญัติประกา (พ.ศ. ๒๔๑๖) ว่า แต่โบราณกาลครั้งพระนครศรีอยุธยายังเป็นราชธานี ในเครื่องราชูปโภคสำหรับพระพิชัยสงคราม มีพระสังวาลย์นพรัตนสายหนึ่ง เป็นสร้อยอ่อนมีดอกนพรัตนประจำยามดอกหนึ่ง เมื่อพระมหากษัตริย์บรมราชาภิเษก เสด็จประทับพระที่นั่งภัทรบิฐ พราหมณ์ย่อมถวายพระสังวาลย์นพรัตนนั้นสวมทรงก่อน แล้วจึงทรงรับเครื่องราชอิศริยยศอย่างอื่น เป็นประเพณีสืบมาจนกรุงรัตนโกสินทร์ และเมื่อ

ในรัชกาลที่ ๑ พระยาทสมเด็จ ฯ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้ทรงพระราชดำริห์สร้างพระมหาสังวาลย์นพรัตน์ขึ้นอีกสายหนึ่ง เปนสังวาลย์แฝดประดับพลอยนพรัตนอย่างละดอก คือเพ็ชรดอก ๑ ทับทิมดอก ๑ มรกฎดอก ๑ บุศราคำดอก ๑ โกเมนดอก ๑ นิลดอก ๑ มุกดาดอก ๑ เพทายดอก ๑ ไพฑูรย์ดอก ๑ สลับกันไปจนตลอดสายพระมหาสังวาลย์ ครั้นถึงรัชกาลที่ ๔ พระยาทสมเด็จ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริห์ให้สร้างดารารูป ๘ แฉกประดับนพรัตนเปนเครื่องราชอิศยาภรณ์ทรงติดฉลองพระองค์เปนเครื่องต้น และพระราชทานพระราชวงศผู้ใหญ่ มาถึงรัชกาลที่ ๕ ได้ทรงสร้างสายสพายเพิ่มขึ้น (ดังกล่าวมาแล้ว)

จำนวนเครื่องราชอิศริยาภรณ์นพรัตน ฯ ตามพระราชบัญญัติประกามีกำหนดจำกัดเพียง ๙ ดวงทั้งเครื่องต้น เมื่อตั้งพระราชบัญญัติใหม่ใน ร.ศ. ๑๑๒ โปรด ฯ ให้เพิ่มจำนวนขึ้นเปน ๒๐ ทั้งเครื่องต้น และทรงสถาปนาเครื่องราชอิศริยาภรณ์นพรัตน ฯ สำหรับพระราชทานฝ่ายในอีกแผนกหนึ่ง มิได้นับในจำนวน ๒๐ ที่เปนอัตรานั้น ถึงรัชกาลปัจจุบันนี้เมื่อวันที่ ๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๖ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เพิ่มจำนวนอีก ๗ ดวง อัตราเปน ๒๗ ดวงทั้งเครื่องต้น

เครื่องราชอิศริยาภรณ์นพรัตนราชวราภรณ์ สำหรับพระราชทานสมาชิก มีดวงตรามหานพรัตน ๑ ดวงนพรัตนดารา ๑ แหวนประดับนพรัตน ๑ ทั้ง ๓ อย่างนี้เปนสำรับ ๑

ดวงตรามหานพรัตนนั้น ด้านหน้าเปนดอกประจำยาม ๘ แฉก เหมือนดอกประจำยามพระมหาสังวาลย์นพรัตนรัชกาลที่ ๑ ประดับพลอย ๘ อย่าง ใจกลางเปนเพ็ชร ด้านหลังลงยาราชาวดี เปนลายอุณาโลมอยู่กลาง มีรูปพระจุลมงกุฎประดับเพ็ชรอยู่บนดอกประจำยาม สำหรับติดห้อยแพรแถบ กว้าง ๔ นิ้วสีเหลืองขอบเขียว มีริ้วแดงริ้วน้ำเงินคั่น สพายแต่บ่าขวามาห้อยข้างซ้าย ถ้าเปนสมาชิกาฝ่ายใน จะสพายแต่บ่าซ้ายห้อยลงมาทางขวาก็ได้ หรือจะใช้ห้อยแพรแถบสีเหลืองริมเขียว มีริ้วสีแดงสีน้ำเงินผูกเปนรูปแมงปอ ติดไหล่ข้างซ้ายแทนสายสพายก็ได้

นพรัตนดารานั้น เปนรูป ๘ แฉกทำด้วยเงิน จำหลักเปนเพ็ชรโสร่ง กลางเปนดอกประจำยาม ฝังพลอย ๘ อย่าง ใจกลางเปนเพ็ชรเหมือนดวงมหานพรัตน สำหรับติดอกเสื้อข้างซ้าย

แหวนประดับนพรัตนนั้น ลักษณดังพรรณาในพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังปรากฏอยู่ในตอนที่ ๑

เครื่องราชอิศริยาภรณ์นพรัตนราชวราภรณ์ สำหรับพระราชทานพระยรมวงศานุวงศ ซึ่งเปนผู้ใหญ่ในราชตระกูล หรือข้าราชการผู้ใหญ่ซึ่งมีเกียรติยศสมควรจะได้รับพระราชทานแหวนนพเก้า ซึ่งเปนเครื่องยศอย่างโบราณ แต่ผู้ซึ่งจะเปนสมาชิกเครื่องราชอิศริยาภรณ์นพรัตน ต้องเปนผู้ถือพระพุทธสาสนาจึงจะเปนได้

บาญชี่ผู้ซึ่งได้รับพระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์นพรัตนราชวราภรณ์

พระราชทานในรัชกาลที่ ๔

ฝ่ายหน้า

๑	พระบาทสมเด็จพระยี่นเกล้าเจ้าอยู่หัว	
๒	พระเจ้าน้องยาเธอ	กรมหลวงวงศาธิราชสนิท
๓	พระเจ้าลูกยาเธอ	กรมหมื่นมเหศวรศิวิลาศ
๔	พระเจ้าลูกยาเธอ	กรมหมื่นวิษณุนาถนิภาธร
๕	สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ	เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์

พระราชทานในรัชกาลที่ ๕

พ.ศ. ๒๔๑๒

ฝ่ายหน้า

๖	กรมพระราชวังบวรสถานมงคล	
	เจ้าบรมวงศเธอ	กรมพระเทเวศร์วัชรินทร์
๗	สมเด็จพระเจ้าบรมวงศเธอ	เจ้าฟ้ามหามาลา กรมขนบำราบปรปักษ์

ฝ่ายใน

๙	สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ	เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมี
๑๐	สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ	เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ

ᛗᛒᛈᚢᚳᚱᛋᚳᚳᚱᛈᛋᛗᛏᛏᛈᛗᛗ

ᚹᚩᚱᛞᚢᛗᚱᛖᚾᚩᚱᛗᚩᚱᛋᚱᚢᚾᛖᚱᚹᚩᚱᛞᚱᚢᚾᚩ

ᚹᚩᚱᛞ ᚢᚾᛏ

รูปที่ ๑๘

๑๑ เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน

พ.ศ. ๒๔๒๒

๑๒ พระเจ้าบรมวงศเธอ กรมหลวงวรศักดาพิศาล วันพฤหัสบดี เดือนยี่ ขึ้น ๗ ค่ำ ปีเถาะ จุลศักราช ๑๒๔๑

พ.ศ. ๒๔๒๕

๑๓ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ วันศุกร เดือนยี่ แรม ๖ ค่ำ ปีขอ จุลศักราช ๑๒๔๔

๑๔ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงศวโรปการ วันศุกร เดือนยี่ แรม ๖ ค่ำ

พ.ศ. ๒๔๓๕

๑๕ เจ้าพระยาสุรวงศไวยวัฒนพิพัฒนศักดิ์ (วอน บุนนาค)

๑๖ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ (พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบันนี้) วันที่ ๒๙ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๑

พ.ศ. ๒๔๓๖

๑๗ พระเจ้าราชวรวงศเธอ กรมขุนบดินทรไพศาลโสภณ วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๒

๑๘ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนเรศร์วรฤทธิ์ วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน

๑๙ พระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัติวงศ วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน

พ.ศ. ๒๔๓๗

๒๐ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร วันที่ ๑ เมษายน ร.ศ. ๑๑๓

๒๑ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ (กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต) วันที่ ๓ มกราคม

๒๒ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าสมมติวงศวโรทัย (กรมขุนศรีธรรมราชธำรงฤทธิ์) วันที่ ๓ มกราคม

๒๓ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจักรพงศภูวนาถ (กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ) วันที่ ๓ มกราคม

๒๔ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร (กรมขุนลพบุรีราเมศวร์) วันที่ ๓ มกราคม

พ.ศ. ๒๔๔๔

๒๕ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ (กรมหลวงนครราชสีมา) วันที่ ๒๗ มกราคม ร.ศ. ๑๒๐

๒๖ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ วันที่ ๒๗ มกราคม

รัชกาลปัจจุบัน

พ.ศ. ๒๔๕๔

๒๗ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามหิดลอดุลเดช (กรมขุนสงขลานครินทร์) วันที่ ๑๓ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐

๒๘ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก (กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย) วันที่ ๓๑ มีนาคม

๒๙ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์ กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา วันที่ ๓๑ มีนาคม

๓๐ พระเจ้าบรมวงศเธอ กรมขุนสรรพสาตรศุภกิจ วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

๓๑ พระเจ้าบรมวงศเธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

๓๒ พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงจันทบุรินฤนาถ วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

๓๓ พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงปราจิณกิติบดี วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

๓๔ พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

พ.ศ. ๒๔๕๕

๓๕ พระเจ้าบรมวงศเธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๓๑

๓๖ พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

พ.ศ. ๒๔๕๖

๓๗ พระเจ้าบรมวงศเธอ กรมหลวงสวัสดิวัตนวิศิษฏ์ วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

พ.ศ. ๒๔๕๗

๓๘ พระเจ้าบรมวงศเธอ กรมหลวงอดิศรอุดมเดช วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

๓๙ พระเจ้าบรมวงศเธอ กรมหลวงพรหมวรานุรักษ์ วันที่ ๒๕ ธันวาคม

พ.ศ. ๒๔๖๓

๔๐ พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงชุมพรเขตรอดมศักดิ์ วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

๔๑ พระเจ้าบรมวงศเธอ กรมหมื่นนราธิประพันธพงศ วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๔๒ จอมพล เจ้าพระยาดินทรเดชานุชิต (ม.ร.ว. อรุณ ฉัตรกุล ณอยุธยา) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๔๓ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงกำแพงเพ็ชรอัครโยธิน วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

พ.ศ. ๒๔๖๗

๔๔ เจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม) วันที่ ๑ มกราคม

ฝ่ายใน

พระราชทานในรัชกาลที่ ๕

พ.ศ. ๒๔๓๖

๑ สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๒

๒ พระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระวรราชเทวี วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน

๓ พระนางเจ้าสุขุมาลมารศรี พระราชเทวี วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน

พ.ศ. ๒๔๔๖

๔ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสุทธาทิพย์รัตน กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์ วันที่ ๓ สิงหาคม ร.ศ. ๑๒๒

พ.ศ. ๒๔๔๘

๕ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าเยาวมาลย์นฤมล กรมขุนสวรรคโลกลักษณาวดี วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๒๔

๖ พระอรรคชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ กรมขุนสุทธาสินีนาฏ วันที่ ๑๑ พฤษภาคม

รัชกาลปัจจุบัน

พ.ศ. ๒๔๕๔

๗ สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้า ฯ กรมหลวงเพ็ชรบุรีราชสิรินธร วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน

พ.ศ. ๒๔๖๓

๘ สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้ามาลินีนพดารา (กรมขุนศรีสัชนาลัยสุรกัญญา) วันที่ ๓๑ ธันวาคม

๙ สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้านิภานภดล วันที่ ๓๑ ธันวาคม

พ.ศ. ๒๔๖๕

๑๐ สมเด็จพระนางเจ้า อินทรศักดิศจี พระบรมราชินี วันที่ ๑ มกราคม

ตอนที่ ๖
ว่าด้วยเครื่องราชอิศริยาภรณ์จุลจอมเกล้า

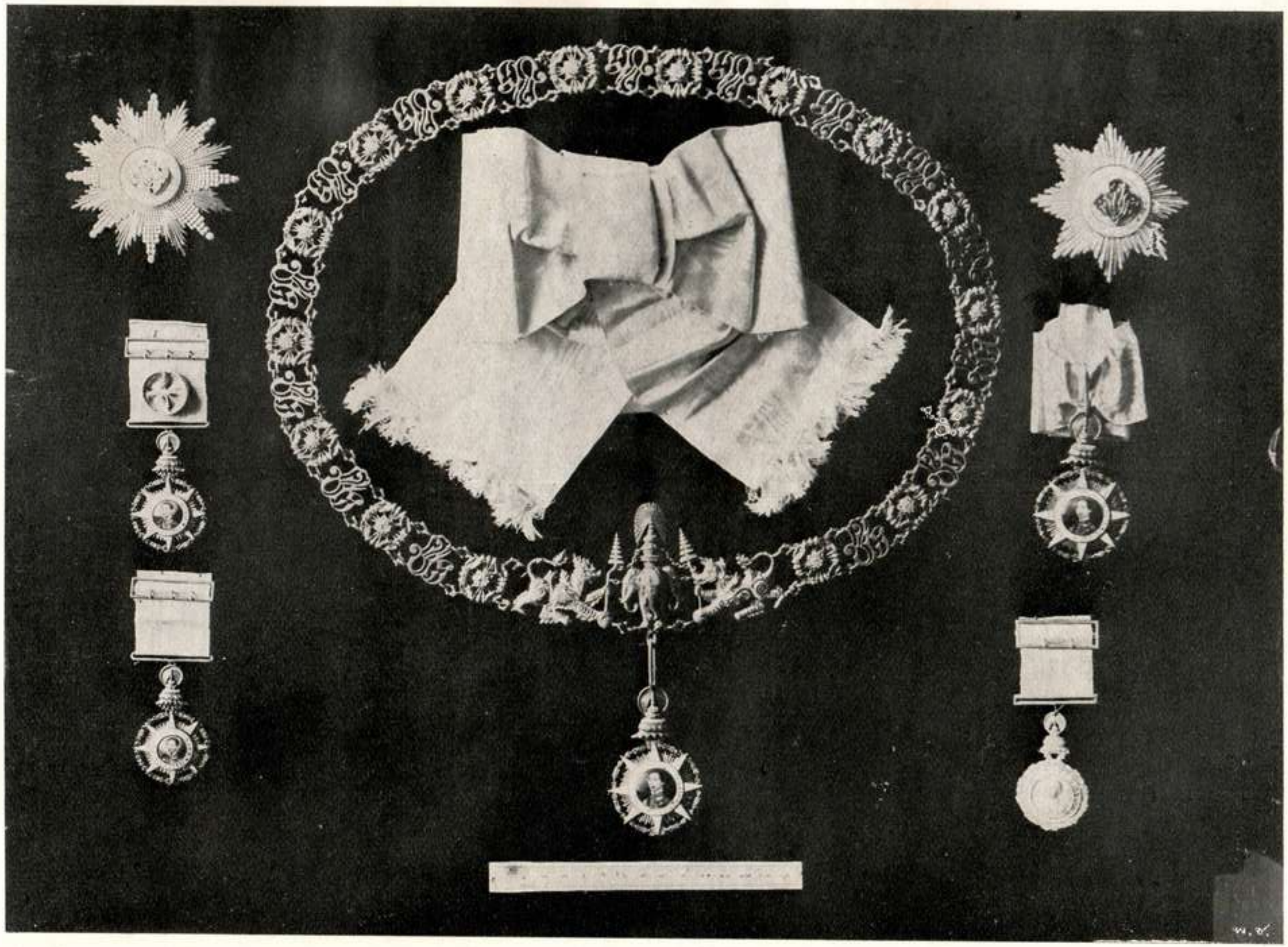
พระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ เมื่อปีมโรง พ.ศ. ๒๔๑๑ พระชันสาได้เพียง ๑๖ ปี ยังอยู่ในเขตรทรงเยาว์วัย ต้องมีผู้สำเร็จราชการแผ่นดินว่าราชการแทนพระองค์อยู่ ๕ ปี ถึงปีระกา พ.ศ.๒๔๑๖ ทรงเจริญพระชันสาบริบูรณ์ เสด็จละราชสมบัติออกทรงผนวชตามประเพณีนิยมอยู่ ๑๕ วัน ครั้นลาพระผนวชจึงโปรด ฯ ให้ทำการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกอีกครั้งหนึ่ง เปนสำคัญในการที่เสด็จคืนครองสิริราชสมบัติ และทรงว่าราชการแผ่นดินเองแต่นั้นมา เนื่องในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกนั้น ทรงพระกรุณาโปรด ฯ ให้สถาปนาเครื่องราชอิศริยาภรณ์สำหรับตระกูลจุลจอมเกล้า ขึ้นเมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๑๒ แรม ๑๒ ค่ำ ปีระกาโทศก จุลศักราช ๑๒๓๕ (วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๑๖) ด้วยทรงพระอนุสรคำนึงถึงความชอบความดีของพระราชวงศ์และข้าราชการผู้ใหญ่ ซึ่งได้ช่วยกันปฏิบัติราชการแผ่นดินสนองพระเดชพระคุณมา ทรงพระราชดำริห์ว่าผู้ซึ่งรับราชการในสมัยนั้นโดยมากก็ล้วนสืบสกลวงศ์ลงมาแต่บรรพบรุษ ซึ่งได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพระบรมราชวงศ์มีความชอบมาในรัชกาลก่อน ๆ สมควรจะพระราชทานบำเหน็จทำนุบำรุงให้สกุลวงศ์ยั่งยืนต่อไป จึงพระราชทานนามเครื่องราชอิศริยาภรณ์ว่า เครื่องราชอิศริยา

ภรณ์สำหรับตระกูลจุลจอมเกล้า และทรงตั้งข้อพระราชบัญญัติสำหรับเครื่องราชอิศริยาภรณ์นี้ ผิดกับเครื่องราชอิศริยาภรณ์อื่น ด้วยพระราชทานเปนบำเหน็จความชอบประกอบกับบันดาศักดิ์ซึ่งจะตั้งและสืบสกุล อิกประการหนึ่งทรงพระราชทานในวันถวายบังคมพระบรมรูปสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพระบรมราชวงศ์ เมื่องารพระราชพิธีฉัตรมงคลเปนกำหนดมาแต่เดิม

เครื่องราชอิศริยาภรณ์จุลจอมเกล้า เมื่อแรกทรงสถาปนานั้นเปนเครื่องราชอิศริยาภรณ์ฝ่ายหน้า ๓ ชั้น ชั้นที่ ๑ ปฐมจุลจอมเกล้า ชั้นที่ ๒ ทุติยจุลจอมเกล้า วิเศษชนิด ๑ สามัญชนิด ๑ ชั้นที่ ๓ ตติยจุลจอมเกล้า เรียกตติยชนิด ๑ ตติยานุชนิด ๑ เมื่อจะพระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์จุลจอมเกล้าครั้งแรก ในปีระกา พ.ศ. ๒๔๑๖ นั้น ทรงพระกรุณาโปรด ฯ ให้สำรวจทำบาญชีพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการบรรดาที่ปรากฏว่าได้รับพระราชทานพานทองเครื่องยศ จำเดิมแต่สร้างกรุงรัตนโกสินทรมาจนในปีจุบัน ที่ตัวล่วงลับไปแล้วก็ให้สืบหาผู้สืบสกุลซึ่งยังมีตัวอยู่นับเข้าในบาญชีสกุลคนละ ๑ แล้วพระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์ ชั้นที่ ๑ ปฐมจุลจอมเกล้า แก่เจ้านายชั้นต่างกรมผู้ใหญ่ ๘ พระองค์ ข้าราชการผู้ใหญ่ซึ่งมีบันดาศักดิ์เปนเจ้าพระยา ๘ คน พระราชทานชั้นที่ ๒ แก่เจ้านายและข้าราชการซึ่งได้รับพระราชทานพานทองเครื่องยศอยู่ในเวลานั้น ทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ ๒๘ ทุติยจุลจอมเกล้าสามัญ ๓๒ รวม ๖๐ พระราชทานชั้นที่ ๓ ตติยจุลจอมเกล้าแก่ผู้สืบสกุล

দাদা যখন বাড়ি ফিরে আসে তখন তার মুখে কোনো কথা নেই। (৫) সে ঘরে ঢুকে (৬) দেয়াল ঘড়ির দিকে তাকায়। (৭) ঘড়ির কাঁটা তখন ঠিক দুপুর বারোটা। (৮) দাদা (৯) তার ঘরে ঢুকে (১০) দরজা বন্ধ করে দেয়। (১১) আমি (১২) দরজার কাছে গিয়ে (১৩) দাদাকে ডাকি। (১৪) দাদা (১৫) কোনো সাড়া দেয় না। (১৬) আমি (১৭) দরজায় ধাক্কা দিতে থাকি। (১৮) দাদা (১৯) দরজা খুলে দেয়। (২০) দাদার চোখ দুটো (২১) লাল হয়ে আছে। (২২) দাদা (২৩) আমাকে (২৪) কোলে তুলে নেয়। (২৫) দাদা (২৬) আমাকে (২৭) আদর করে। (২৮) দাদা (২৯) আমাকে (৩০) বলে, (৩১) ‘আমি (৩২) তোর (৩৩) জন্য (৩৪) একটা (৩৫) ভালো (৩৬) বই (৩৭) এনেছি।’ (৩৮) আমি (৩৯) বইটা (৪০) হাতে নিয়ে (৪১) দেখি (৪২) বইটার (৪৩) নাম (৪৪) ‘মানুষ’। (৪৫) আমি (৪৬) বইটা (৪৭) পড়তে (৪৮) শুরু করি। (৪৯) বইটা (৫০) পড়ে (৫১) আমি (৫২) বুঝতে (৫৩) পারি (৫৪) মানুষ (৫৫) কত (৫৬) ভালো (৫৭) হতে (৫৮) পারে।

รูปที่ ๑๙

(ชั้นเปนบุตรของผู้ที่ล่วงลับแล้ว) ๙๕ บุตรซึ่งจะดำรงสกุลของท่านที่ได้รับพระราชทานชั้นปฐมจุลจอมเกล้าอิก ๕ รวม ๙๙ ตติยานุจุลจอมเกล้าพระราชทานแก่ผู้สืบสกุล (ชั้นเปนหลานของผู้ที่ล่วงลับแล้ว) ๒๕

ส่วนฝ่ายในครั้งนั้น ทรงสร้างเปนกล่องหมาก และหีบหมาก มีรูปตราจุลจอมเกล้า กำหนดชั้นทำนองเดียวกับเครื่องราชอิศริยาภรณ์จุลจอมเกล้าพระราชทาน คือ

ชั้นที่ ๑ กล่องจำหลักลายไชยพฤกษ์กาไหล่ทองถมยาพื้นเปนสีขาย หลังกล่องมีรูปดวงดาราปฐมจุลจอมเกล้า มีตลับเครื่องใน ๔ ใบเปนชุด พระราชทานพระบรมวงศานวงศ์และข้าราชการฝ่ายใน เทียบกับเครื่องราชอิศริยาภรณ์ปฐมจุลจอมเกล้า

ชั้นที่ ๒ กล่องหมากจำหลักลายและกาไหล่ถมยาเช่นเดียวกับชั้นที่ ๑ แต่หลังกล่องเปนรูปดวงดาราชั้นทุติยจุลจอมเกล้า พระราชทานเทียบด้วยเครื่องราชอิศริยาภรณ์ชั้นทุติยจุลจอมเกล้า ชั้นวิเศษมีตลับเครื่องใน ๔ ใบ ชั้นสามัญมีแต่กล่อง ชั้นนี้พระราชทานถึงภรรยาข้าราชการผู้ใหญ่มีบ้าง

ชั้นที่ ๓ เปนหีบหมากจำหลักลายแลกาไหล่ถมยาอย่างเดียวกับกล่อง หลังหีบเปนรูปตราจุลจอมเกล้าดวงเล็ก (แต่ตรงกลางเปนอักษร จ. จ. จ. ไขว้แทนพระบรมรูป) พระราชทานเจ้านายและข้าราชการฝ่ายใน เปนชั้นรองจากกล่องทุติยจุลจอมเกล้าลงมา ภรรยาข้าราชการซึ่งสามีได้พานทองเครื่องยศ ก็มักได้รับพระราชทานหีบหมากชั้นนี้ด้วย

ยังมีหีบหมากเงินจำหลักลวดลายเหมือนอย่างหีบที่กล่าวมาแล้วอีกอย่างหนึ่ง เทียบด้วยชั้นตติยานุจุลจอมเกล้า สำหรับพระราชทานเถ้าแก่พนักงานซึ่งรับราชการฝ่ายใน นับเปนชั้นต่ำ

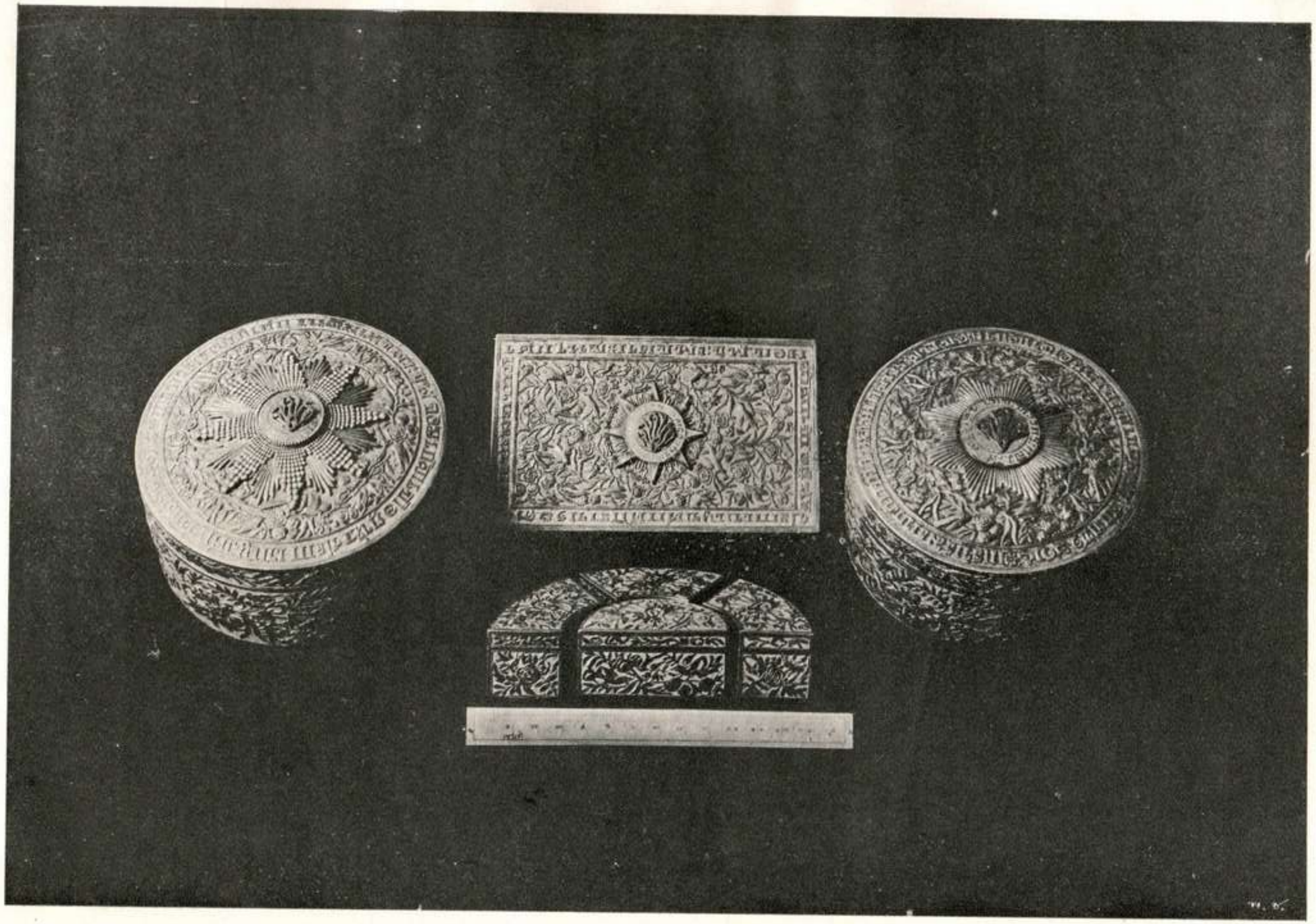
เครื่องราชอิศริยาภรณ์สำหรับตระกูลจุลจอมเกล้า ได้เพิ่มเติมพระราชบัญญัติหลายครั้ง ทั้งในรัชกาลที่ ๕ และในรัชกาลปัจจุบัน ดังปรากฏอยู่ในตอนที่ ๓ หนังสือนี้จะกล่าวเฉภาะแต่ที่ทรงสถาปนาเครื่องราชอิศริยาภรณ์นั้นเพิ่มเติม คือ เมื่อรัตนโกสินทร ๑๑๒ (พ.ศ.๒๔๓๖) เนื่องในงานพระราชพิธีรัชฎาภิเษกเมื่อพระบาท สมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จดำรงราชสมบัติมาได้ ๒๕ ปี ทรงสถาปนาเครื่องราชอิศริยาภรณ์จุลจอมเกล้าฝ่ายในขึ้นอีกแพนกหนึ่ง มี ๔ ชั้นคือ ปฐมจุลจอมเกล้า ชั้น ๑ ทุติยจุลจอมเกล้าชั้น ๑ ตติยจุลจอมเกล้า ชั้น ๑ และจตุตถจุลจอมเกล้าชั้น ๑ สำหรับพระราชทานแทนกล่องหมากและหีบหมากตราจุลจอมเกล้าที่พระราชทานมาแต่ก่อน ต่อมาถึง ร.ศ. ๑๑๘ (พ.ศ.๒๔๔๒) ทรงสถาปนาชั้นทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษฝ่ายในขึ้นอีกชั้นหนึ่ง และเมื่อ ร.ศ. ๑๑๙ (พ.ศ.๒๔๔๓) ทรงสถาปนาชั้นปฐมจุลจอมเกล้าวิเศษฝ่ายหน้าขึ้นอีกชั้นหนึ่ง ถึงรัชกาลปัจจุบันนี้ เมื่อพ.ศ. ๒๔๕๗ ทรงสถาปนาชั้นตติยจุลจอมเกล้าวิเศษขึ้นอีกชั้นหนึ่ง ระเบียบเครื่องราชอิศริยาภรณ์สำหรับตระกูลจุลจอมเกล้าในปัจจุบันนี้ จึงมีฝ่ายหน้าแพนก ๑ ฝ่ายในแพนก ๑ มีลำดับชั้นและจำนวนเปนอัตราดังนี้

พ.ศ.๒๓๑๑ ปีมะเมีย สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๑๕๐ (๑๒๙๓)

เดือนอ้าย ขึ้น ๑๕ ค่ำ (๑๕ ๆ) เดือนยี่ ขึ้น ๑ ค่ำ (๑๖ ๆ) เดือนยี่ แรม ๑๕ ค่ำ (๓๐ ๆ)

เดือนสาม ขึ้น ๑๕ ค่ำ (๔๕ ๆ) เดือนสี่ ขึ้น ๑ ค่ำ (๔๖ ๆ) เดือนสี่ แรม ๑๕ ค่ำ (๖๐ ๆ)

รูปที่ ๓๐

ฝ่ายหน้า

๑ ปฐมจุลจอมเกล้าวิเศษ มีควงตราจุลจอมเกล้าห้อยสายสร้อย ๑ (เจ้าฟ้าสายสร้อยลงยา นอกนั้นสายสร้อยทอง) สายสพายแพรสีชมพู กว้าง ๔ นิ้ว (เดิมสพายย่าขวา ภายหลังเปลี่ยนเปน) สพายย่าซ้าย ๑ ตราตติยานุจุลจอมเกล้าสำหรับติดอกข้างซ้าย ๑ ตราตติยานุจุลจอมเกล้านับเปนสำคัญของชั้นปฐมจุลจอมเกล้าวิเศษ มีในพระราชบัญญัติว่า "ให้ใช้ติดเสมอไปในการพระราชพิธีทั้งปวงหรือในการต่าง ๆ นับว่าเปนควงตราสำคัญที่สุดที่ผู้รับพระราชทานจะต้องใช้เสมอเปนนิตย์" และ "ให้ติดพร้อมกับควงตราสำหรับปฐมจุลจอมเกล้าได้"

สมาชิกชั้นปฐมจุลจอมเกล้าวิเศษ ได้รับพระราชทานประโยชน์พิเศษกว่าสมาชิกเครองราชอิศริยาภรณ์จุลจอมเกล้าชั้นอื่น ๆ ในการสืบสกุล คือ สมาชิกชั้นปฐมจุลจอมเกล้า และทุติยจุลจอมเกล้า ผู้สืบสกุลจะได้รับพระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์ชั้นตติยจุลจอมเกล้าเพียงชั่วบุรุษเดียว แต่ส่วนสมาชิกปฐมจุลจอมเกล้าวิเศษนั้น ถ้ายังมีผู้สืบสกุลอยู่ตราบใดจะได้รับพระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์ชั้นตติยานุจุลจอมเกล้าต่อจากชั้นบุตรต่อไปทุกชั่วบุรุษ เว้นแต่ตัวผู้สืบสกุลจะไม่สมควรรับพระราชทาน

จำนวนสมาชิกชั้นปฐมจุลจอมเกล้าวิเศษ ไม่มีอัตรากำหนดเพราะพระราชทานน้อย ที่ได้รับพระราชทานมีแต่สมเด็จเจ้าฟ้ากับพระเจ้า

ลูกยาเธอในพระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอันเปนสมาชิกกิติมศักดิ์ ผู้ที่เปนสมาชิกสามัญ เคยมีแต่เจ้านายต่างกรมผู้ใหญ่ ๕ พระองค์ด้วยกัน บรรดาสมาชิกชั้นปฐมจุลจอมเกล้าวิเศษใช้อักษร ป.จ.ว. หมายข้างท้ายนามได้ตามพระราชบัญญัติ

๒ ชั้นปฐมจุลจอมเกล้าสามัญ มีตราเล็กห้อยสายสร้อย ๑ สายสพายแพรสีชมพู ๑ คารา ๑ เครื่องราชอิศริยาภรณ์ชั้นนี้ พระราชทานเจ้านายต่างกรมผู้ใหญ่ กับผู้ซึ่งมีบรรดาศักดิ์เปนเจ้าพระยาหรือเสมอนั้น

จำนวนสมาชิกชั้นปฐมจุลจอมเกล้า ตามพระราชบัญญัติเดิมมีอัตรา ๒๑ เพิ่มจำนวนเมื่อ ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) เปน ๒๒ เพิ่มจำนวนอัตราในรัชกาลปัจจุบันนี้เมื่อ ร.ศ. ๑๓๑ (พ.ศ. ๒๔๕๕) เปน ๓๒

สมาชิกชั้นปฐมจุลจอมเกล้ามีประโยชน์วิเศษกว่าสมาชิกชั้นทุติยจุลจอมเกล้า ที่ผู้ดำรงสกุลเมื่อมีอายุครบบริบูรณ์ จะได้รับพระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์ชั้นตติยจุลจอมเกล้าแต่ในเวลาผู้ต้นสกุลยังมีชีวิตอยู่ เครื่องราชอิศริยาภรณ์ปฐมจุลจอมเกล้าใช้อักษร ป.จ. หมายข้างท้ายนามสมาชิก

๓ ชั้นทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ มีดวงตราจุลจอมเกล้าห้อยแพรสีชมพูกว้าง ๒ นิ้วสวมคอ กับมีดาราทุติยจุลจอมเกล้าติดอกข้างซ้าย มีจำนวนอัตราในพระราชบัญญัติเดิม ๕๐ เพิ่มจำนวนในรัชกาลปัจจุบันนี้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖ เปน ๑๐๐ เครื่องราชอิศริยาภรณ์ชั้นทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษใช้อักษร ท.จ.ว. ท้ายนามสมาชิก

๔ ชั้นทุติยจุลจอมเกล้าสามัญ มีดวงตราจุลจอมเกล้าห้อยแพรสีชมพู กว้าง ๒ นิ้วสวมคอ จำนวนในอัตราตามพระราชบัญญัติเดิม ๘๐ ในรัชกาลปัจจุบันนี้ เมื่อ ร.ศ. ๑๓๑ (พ.ศ. ๒๔๕๕) เพิ่มจำนวนเป็น ๑๕๐

เครื่องราชอิศริยาภรณ์ชั้นปฐมจุลจอมเกล้า ชั้นทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ และชั้นทุติยจุลจอมเกล้าสามัญ มีประโยชน์แก่สมาชิกอย่างเดียวกัน คือ ได้รับพระราชทานพานทองเครื่องยศ (สมาชิกชั้นปฐมจุลจอมเกล้าก็เช่นนั้น) ประการ ๑ เมื่อมรณภาพล่วงลับไปแล้ว ผู้สืบสกุลได้รับพระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์ชั้นตติยจุลจอมเกล้าสามัญด้วยประการ ๑ บันดาศักดิ์ผู้ซึ่งได้เป็นสมาชิกชั้นทุติยจุลจอมเกล้าในพระราชวงศ์เพียงหม่อมเจ้าเป็นอย่างต่ำ ส่วนขุนนางย่อมมีบันดาศักดิ์เป็นพระยาเป็นปรกติ ผู้ที่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์ชั้นนี้ใช้อักษร ท.จ. หมายท้ายนาม

๕ ชั้นตติยจุลจอมเกล้าวิเศษ มีดวงตราจุลจอมเกล้าห้อยแพรแถบสีชมพูมีดอกไม้จิบติดอกข้างซ้าย ทรงสถาปนาในรัชกาลปัจจุบันนี้ มีจำนวน ๑๐๐ เป็นอัตราตามพระราชบัญญัติ พ.ศ. ๒๔๕๗ แล้วเพิ่มอัตราเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ เป็น ๑๕๐ ดวง

เครื่องราชอิศริยาภรณ์ชั้นตติยจุลจอมเกล้าวิเศษ เคยพระราชทานแต่ขุนนางบันดาศักดิ์เป็นพระยาเป็นพื้น เป็นพระมีบ้าง ได้พระราชทานเครื่องยศโต๊ะกาทองคำอย่างโบราณพร้อมกับเครื่องราชอิศริยาภรณ์ด้วย

ผู้ที่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์ชั้นนี้ ใช้อักษร ต. จ. ว. หมายท้ายนาม

๖ ชั้นตติยจุลจอมเกล้าสามัญ มีดวงตราจุลจอมเกล้าห้อยแพรแถบสีชมพูติดอก มีจำนวน ๑๐๐ และพระราชทานฉเพาะแต่เปนผู้สืบสกุลของผู้ที่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์ชั้นปฐมจุลจอมเกล้าหรือชั้นทุติยจุลจอมเกล้า ผู้ที่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์ชั้นนี้ ใช้อักษร ต. จ. หมายท้ายนาม

๗ ชั้นตติยานุจุลจอมเกล้า ดวงตราจุลจอมเกล้าเปนเงินจำหลัก ห้อยแพรแถบสีชมพูติดอก มีจำนวน ๑๐๐ เดิมสำหรับพระราชทานผู้สืบสกุลชั้นเปนหลาน ครั้นทรงสถาปนาชั้นปฐมจุลจอมเกล้าวิเศษใช้เปนเครื่องราชอิศริยาภรณ์พิเศษในชั้นนั้น ดังกล่าวมาแล้ว ผู้ที่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์ชั้นนี้ ใช้อักษร ต. อ. จ. หมายท้ายนาม

อนึ่งสมาชิกเครื่องราชอิศริยาภรณ์จุลจอมเกล้าฝ่ายหน้า มีสิทธิที่จะสวมเสื้อครุยตามชั้นยศ มีลายปักตราจุลจอมเกล้าตามชั้นที่ได้รับพระราชทาน ติดที่หน้าอกเสื้อครุยข้างซ้าย สวมในงารเต็มยศใหญ่ คือ ในงารพระราชพิธีฉัตรมงคล แลถวายบังคมพระบรมรูปเปนต้น

สมาชิกเครื่องราชอิศริยาภรณ์ จุลจอมเกล้าฝ่ายหน้า กำหนดเปน ๓ อย่าง อย่าง ๑ สมาชิกกิตติมศักดิ์ คือ เจ้าฟ้าแลพระเจ้าลูกยาเธอ ในพระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมาชิกอย่างนี้จำนวนไม่นับในจำกัดอัตราเครื่องราชอิศริยาภรณ์ ตามพระราช

บัญญัติอีกอย่าง ๑ วิสามัญสมาชิก คือชาวต่างประเทศ หรือชาวประเทศนั้นซึ่งพระราชทานโดยพิเศษ ก็อยู่นอกจำนวนอัตรา แต่ในสมาชิกพวกนี้ ถ้าเปนชาวประเทศนี้ ผู้สืบตระกูลได้รับพระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณสำหรับสืบตระกูล เหมือนสมาชิกสามัญ อีกอย่าง ๑ สมาชิกสามัญจำนวนมีจำกัดเพียงอัตราและได้รับประโยชน์เต็มตามพระราชบัญญัติ

บาญชี่ผู้ซึ่งได้รับพระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์

จุลจอมเกล้าฝ่ายหน้า

ชั้นที่ ๑ ปฐมจุลจอมเกล้าวิเศษ ป.จ.ว.

พ.ศ. ๒๔๔๓

---

๑ สมเด็มพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ (พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลย์ที่๖ขุน) วันที่ ๒๑ กันยายน ร.ศ. ๑๑๙

๒ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า ฯ กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช (สมเด็จเจ้าฟ้า ฯ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช) วันที่ ๒๑ กันยายน ร.ศ. ๑๑๙

๓ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้า ฯ กรมขุนมไหสุริยสงขลา (สมเด็จเจ้าฟ้า ฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต) วันที่ ๒๑ กันยายน ร.ศ. ๑๑๙

๔ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้า ฯ กรมขุนพิษณุโลกประชานาถ (สมเด็จเจ้าฟ้า ฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ) วันที่ ๒๑ กันยายน ร.ศ. ๑๑๙

๕ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้า ฯ กรมขุนนครราชสิมา (สมเด็จเจ้าฟ้า ฯ กรมหลวงนครราชสิมา) วันที่ ๒๑ กันยายน ร.ศ. ๑๑๙

๖ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร (สมเด็จเจ้าฟ้า ฯ กรมขุนลพบุรีราเมศวร์) วันที่ ๒๑ กันยายน ร.ศ. ๑๑๙

๗ พระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัติวงศ์ (สมเด็จเจ้าฟ้า ฯ กรมพระนริศรานุวัติวงศ์) วันที่ ๒๑ กันยายน ร.ศ. ๑๑๙

๘ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ (สมเด็จกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ) วันที่ ๒๑ กันยายน ร.ศ. ๑๑๙

๙ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ (กรมพระดำรงราชานุภาพ) วันที่ ๒๑ กันยายน ร.ศ. ๑๑๙

๑๐ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ากิติยากรวรลักษณ์ (กรมพระจันทบุรินฤนาถ) วันที่ ๒๑ กันยายน ร.ศ. ๑๑๙

๑๑ พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ (กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์) วันที่ ๒๑ กันยายน ร.ศ. ๑๑๙

๑๒ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าจิรประวัติวรเดช (กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช) วันที่ ๒๑ กันยายน ร.ศ. ๑๑๙

๑๓ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ (กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์) วันที่ ๒๑ กันยายน ร.ศ. ๑๑๙

๑๔ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าประวิตรวัฒโนดม (กรมหลวงปราจิณกิติบดี) วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๙

พ.ศ. ๒๔๔๖

๑๕ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าเพ็ญพัฒนพงศ์ (กรมหมื่นพิไชยมหินทโรดม) วันที่ ๑๙ กันยายน ร.ศ. ๑๒๒

พ.ศ. ๒๔๔๘

๑๖ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าบุรฉัตรไชยากร (กรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธิน) วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๔

พ.ศ. ๒๔๕๒

๑๗ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงนเรศรวรฤทธิ์ (กรมพระนเรศรวรฤทธิ์) วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๘

พ.ศ. ๒๔๕๔

ในรัชกาลปัจจุบันนี้

๑๘ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๓๐

พ.ศ. ๒๔๕๕

๑๙ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นสวัสดิ์วัตนวิศิษฏ์ (กรมพระสวัสดิ์วัตนวิศิษฏ์) วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๓๑

๒๐ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสิงหวิกรมเกรียงไกร (กรมขุนสิงหวิกรมเกรียงไกร) วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๓๑

๒๑ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสรรควิสัยนรยดิ วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๓๑

พ.ศ. ๒๔๕๘

๒๒ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า ฯ กรมขุนสงขลานครินทร์ วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

๒๓ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า ฯ กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

พ.ศ. ๒๔๖๑

๒๔ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า ฯ กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย วันที่ ๓๑ ธันวาคม

พ.ศ. ๒๔๖๒

๒๕ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นชัยนาทนเรนทร (กรมขุนชัยนาทนเรนทร) วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

ชั้นที่ ๑ ปฐมจุลจอมเกล้า ป.จ.

พ.ศ. ๒๔๑๖

๑ กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ๑ ฯ ๑๒ ค่ำ ปีระกา จ.ศ. ๑๒๓๕

๒ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงเทเวศรวัชรินทร์ (กรมพระเทเวศรวัชรินทร์) ๑ ฯ ๑๒ ค่ำ ปีระกา จ.ศ. ๑๒๓๕

๓ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมขุนบำราบปรปักษ์ (สมเด็จเจ้าฟ้า ฯ กรมพระยาบำราบปรปักษ์) ๑ ฯ ๑๒ ค่ำ ปีระกา จ.ศ. ๑๒๓๕

๔ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นวรศักดาพิศาล (กรมหลวงวรศักดาพิศาล) ๑ ฯ ๑๒ ค่ำ ปีระกา จ.ศ. ๑๒๓๕

๕ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นภูมินทรภักดี ๑ ฯ ๑๒ ค่ำ ปีระกา จ.ศ. ๑๒๓๕

๖ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นอดุลยลักษณสมบัติ ๑ ฯ ๑๒ ค่ำ ปีระกา จ.ศ. ๑๒๓๕

๗ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมิ์ (กรมพระจักรพรรดิพงศ์) ๑ ฯ ๑๒ ค่ำ ปีระกา จ.ศ. ๑๒๓๕

๘ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ (กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช) ๑ ฯ ๑๒ ค่ำ ปีระกา จ.ศ. ๑๒๓๕

๙ เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ๑ ฯ ๑๒ ค่ำ ปีระกา จ.ศ. ๑๒๓๕

๑๐ เจ้าพระยาภูธราภัย (นุช บุณยรัตพันธุ์) ๑ ฯ ๑๒ ค่ำ ปีระกา จ.ศ. ๑๒๓๕

๑๑ เจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน (วร บุนนาค) ๑ ฯ ๑๒ ค่ำ ปีระกา จ.ศ. ๑๒๓๕

๑๒ เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี (ทัวม บุนนาค) ๑ ฯ ๑๒ ค่ำ ปีระกา จ.ศ. ๑๒๓๕

๑๓ เจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี (ลมั่ง สนธิรัตน) ๑ ๆ ๑๒ คำ ปีระกา พ.ศ. ๑๒๓๕

๑๔ เจ้าพระยายมราช (เฉย ตันสกลยมาภัย) ๑ ๆ ๑๒ คำ ปีระกา พ.ศ. ๑๒๓๕

๑๕ เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี (ขุญศรี ขุรณศิริ) ๑ ๆ ๑๒ คำ ปีระกา พ.ศ. ๑๒๓๕

๑๖ เจ้าพระยาวิเชียรคีรี (เม่น ณสงขลา) ๑ ๆ ๑๒ คำ ปีระกา พ.ศ. ๑๒๓๕

พ.ศ. ๒๔๑๗

๑๗ พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมขุนฦวนัยนฤเบนทราธิบาล ๗ ๆ ๑๒ คำ ปีขอ พ.ศ. ๑๒๓๖

๑๘ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนเรศรวรฤทธิ์ (กรมพระนเรศรวรฤทธิ์) ๗ ๆ ๑๒ คำ ปีขอ พ.ศ. ๑๒๓๖

๑๙ เจ้าพระยามหินทรศักดิธำรง (เพ็ง เพ็ญกุล) ๗ ๆ ๑๒ คำ ปีขอ พ.ศ. ๑๒๓๖

๒๐ เจ้าพระยาศรีพิพัฒน (แพ ขุนนาค) ๗ ๆ ๑๒ คำ ปีขอ พ.ศ. ๑๒๓๖

พ.ศ. ๒๔๑๕

๒๑ พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอักษรสาสนโศภณ (กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ) ๒ ฯ ๑๒ ค่ำ ปีชวด จ.ศ. ๑๒๓๔
๑๒

๒๒ พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นเจริญผลภูลสวัสดิ์ (กรมขุนเจริญผลภูลสวัสดิ์) ๒ ฯ ๑๒ ค่ำ ปีชวด จ.ศ. ๑๒๓๔
๑๒

พ.ศ. ๒๔๒๒

๒๓ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพิชิตปรีชากร (กรมหลวงพิชิตปรีชากร) ๒ ฯ ๑๒ ค่ำ ปีเถาะ จ.ศ. ๑๒๔๑
๑๒

๒๔ พระยาราชวรานุกูล (บุญรอด กัลยาณมิตร) เสนาบดีเกษตราธิการ (เจ้าพระยารัตนบดินทร์) ๒ ฯ ๑๒ ค่ำ ปีเถาะ จ.ศ. ๑๒๔๑
๑๒

พ.ศ. ๒๔๒๔

๒๕ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นภูธเรศธำรงศักดิ์ ๖ ฯ ๑๒ ค่ำ
๑๒

ปีมะเส็ง จ.ศ. ๑๒๔๓

พ.ศ. ๒๔๒๘

๒๖ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นเทวะวงศ์วโรปการ (สมเด็จกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ๕ ฯ ๑๒ ค่ำ ปีระกา จ.ศ. ๑๒๔๗
๑๒

พ.ศ. ๒๔๒๕

๒๗ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ ๒ ๙ ๑๒ ค่ำ ปีขาล ๑๒
จ.ศ. ๑๒๔๔

พ.ศ. ๒๔๒๙

๒๘ พระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัตวงศ์ (สมเด็จเจ้าฟ้า กรมพระนริศรานุวัตวงศ์) ๒ ๙ ๑๒ ค่ำ ปีขาล จ.ศ. ๑๒๔๘
๑๒

๒๙ เจ้าพระยาพลเทพ (พุ่ม ศริไชยันต์) เสนาบดีเกษตราธิการ (เจ้าพระยารัตนาธิเบศร) ๒ ๙ ๑๒ ค่ำ ปีขาล จ.ศ. ๑๒๔๘
๑๒

๓๐ พระเจ้าอินทรวิชยานนท์ (อินทนนท์) พระเจ้านครเชียงใหม่ ๓ ๙ ๒ ค่ำ ปีขาล จ.ศ. ๑๒๔๘
๑๐

พ.ศ. ๒๔๓๐

๓๑ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม (กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม) ๗ ๙ ๑๒ ค่ำ ปีกุญ จ.ศ. ๑๒๔๙
๑๒

พ.ศ. ๒๔๓๑

๓๒ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบัน) ๖ ๙ ๑๒ ค่ำ ปีชวด จ.ศ. ๑๒๕๐
๑๒

๓๓ พระยาภาสกรวงศ์ (พร บุนนาค) เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ (เจ้าพระยาภาสกรวงศ์) ๖ ๙ ๑๒ ค่ำ ปีชวด จ.ศ. ๑๒๕๐
๑๒

พ.ศ.๒๔๓๔

๓๔ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ (กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต) วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๐

๓๕ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าสมมติวงศวโรไทย (กรมขุนศรีธรรมราชธำรงฤทธิ์) วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๐

๓๖ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจักรพงศภูวนาถ (กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ) วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๐

๓๗ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร (กรมขุนลพบุรีราเมศวร) วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๐

๓๘ เจ้าพระยาศรีธรรมธรณินทร์ (เยี่ย อภัยวงศ์) ผู้สำเร็จราชการเมืองพระตะบอง วันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๑๐

พ.ศ. ๒๔๓๖

๓๙ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสรรพสิทธิประสงค์ เสนาบดีกระทรวงโยธาธิการ (กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์) วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๒

๔๐ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ ราชเลขานุการ (กรมพระสมมตอมรพันธุ์) วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๒

๔๑ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย (กรมพระดำรงราชานุภาพ) วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๒

๔๒ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิธาดา เสนาบดีกระทรวงมุรธาธร (กรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดา) วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๒

๔๓ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม (กรมพระสวัสดิ์วัตนวิศิษฎ์) วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๒

๔๔ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าไชยยันตมงคล เสนาบดีกระทรวงวัง (กรมหมื่นมหิศรราชหฤไทย) วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๒

๔๕ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ (กรมหลวงนครราชสีมา) วันที่ ๓ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๒

๔๖ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ากิติยากรวรลักษณ์ (กรมพระจันทบุรินฤนาถ) วันที่ ๔ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๒

๔๗ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ (กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์) วันที่ ๔ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๒

๔๘ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าประวิตวัฒโนดม (กรมหลวงปราจิณกิติบดี) วันที่ ๔ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๒

๔๙ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าจิรประวัติวรเดช (กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช) วันที่ ๔ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๒

พ.ศ. ๒๔๓๘

๕๐ เจ้าพระยาฤทธิสงคราม (อัยคุลฮามิต) เจ้าพระยาไทรบุรี วันที่ ๒๙ สิงหาคม ร.ศ. ๑๑๔

๕๑ พระเจ้านองยาเธอ กรมหมื่นศรีธัชสงกาศ เสนาบดีกระทรวงพระคลัง (กรมขุนศิริธัชสังกาศ) วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๔

๕๒ พระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสง—ชูโต) เสนาบดีกระทรวงเกษตรพนิชการ (เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี) วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๑๑๔

๕๓ เจ้าพระยานรรัตนราชมานิต (โต มานิตยกุล) วันที่ ๒๙ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๔

พ.ศ. ๒๔๓๙

๕๔ เจ้าพระยาอภัยราชา (คุสตาฟโรลังยัคมินส์) วิสามัญสมาชิก วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๕

พ.ศ. ๒๔๔๐

๕๕ คาดิแนล รัมโปลา สมณเสนาบดีของโป๊ป วิสามัญสมาชิก วันที่ ๔ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๖

๕๖ เคานต์ มราเวียฟ เสนาบดีว่าการกระทรวงต่างประเทศรุสเซีย วันที่ ๖ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๑๖ วิสามัญสมาชิก

๕๗ ปรินซ บิสมาร์ค อรรคมหาเสนาบดีนอกราชการประเทศเยอรมันนี วันที่ ๓ กันยายน ร.ศ. ๑๑๖ วิสามัญสมาชิก

๕๘ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ (กรมหลวงชุมพรเขตรอุดมศักดิ์) วันที่ ๒๑ กันยายน ร.ศ. ๑๑๖

๕๙ เจ้าพระยาสุรพันธ์พิสุทธิ์ (เทศ บุนนาค) วันที่ ๒ มกราคม ร.ศ. ๑๑๖

พ.ศ. ๒๔๔๒

๖๐ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหิดลอดุลยเดช (สมเด็จเจ้าฟ้า ฯ กรมขุนสงขลานครินทร) วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๘

๖๑ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก (สมเด็จเจ้าฟ้า ฯ กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราไชย) วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๘

๖๒ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดช (สมเด็จเจ้าฟ้า ฯ กรมขุนศุโขทัยธรรมราชา) วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๘

พ.ศ. ๒๔๔๓

๖๓ เจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ (หม่อมราชวงษ์หลาน กุญชร ณกรุงเทพ) เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๘

๖๔ เจ้าพระยาสุรวงศวัฒนศักดิ์ (โต บุนนาค) สมุหราชองครักษ์ วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๘

๖๕ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าดิลกนพรัฐ (กรมหมื่นสรรควิไสยนรบดี) วันที่ ๑๘ มกราคม ร.ศ. ๑๑๘

พ.ศ. ๒๔๔๕

๖๖ อาเมียร์ แห่งเมืองบุกฮารา วันที่ ๑ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๑

๖๗ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าเพ็ญพัฒนพงศ์ (กรมหมื่นพิไชยมหินทโรดม) วันที่ ๓๑ ธันวาคม ร.ศ. ๑๒๑

พ.ศ. ๒๔๔๖

๖๘ พระเจ้าสุริยพงศ์ผริตเดช (สุริย ณน่าน) พระเจ้านครน่าน วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๒

พ.ศ. ๒๔๔๗

๖๙ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าบุรฉัตรไชยากร (กรมหลวงกำแพงเพ็ชร์อัครโยธิน) วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๓

๗๐ เจ้าพระยาวิชิตวงศ์วุฒิไกร (หม่อมราชวงศ์คลี่ สุทัศน์ ณกรุงเทพ) เสนาบดีกระทรวงธรรมการ วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ.๑๒๓

พ.ศ. ๒๔๔๘

๗๑ เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี (พร้อม ณนคร) วันที่ ๑๖ กันยายน ร.ศ. ๑๒๔

๗๒ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสรรพสาตรศุภกิจ (กรมหลวงสรรพสาตรศุภกิจ) วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๔

๗๓ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าวุฒิชัยเฉลิมลาภ (กรมขุนสิงหวิกรมเกรียงไกร) วันที่ ๑ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๔

๗๕ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอุรุพงศรัชสมโภช วันที่ ๔ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๔

๗๕ เคานต์ ลัมสดอรฟ เสนาบดีว่าการต่างประเทศ รุสเซีย วันที่ ๔ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๔

พ.ศ. ๒๔๔๙

๗๖ ปรินซ์ ออฟ อุดิน เจ้าในราชวงศซาวอย กรุงอิตาลี วันที่ ๑๓ กันยายน ร.ศ. ๑๒๕

๗๗ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าสุริยงค์ประยุรพันธุ์ (กรมหมื่นไชยาศริสุริโยภาส) วันที่ ๑๙ กันยายน ร.ศ. ๑๒๕

๗๘ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ารังสิตประยรศักดิ์ (กรมขุนชัยนาทนเรนทร) วันที่ ๑๙ กันยายน ร.ศ ๑๒๕

๗๙ เจ้าพระยาศริธรรมาธิราช (เวก บุณยรัตพันธุ์) วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๕

พ.ศ. ๒๔๕๐

๘๐ ฮิสรอยัลไฮเนสส ปรินซ์ ฮาโรลด์คริสเตียน เฟรเดริก ราชโอรสพระเจ้าเฟรเดริกที่ ๘ กรุงเดนมาร์ค วันที่ ๒๐ สิงหาคม ร.ศ. ๑๒๖

๘๑ ฮิสรอยัลไฮเนสส ปรินซ์ คริสเตียน เฟรเดริก วิลเลี่ยม วัลเดมาร์ คุสตาฟ ราชโอรสพระเจ้าเฟรเดริกที่ ๘ กรุงเดนมาร์ค วันที่ ๒๐ สิงหาคม ร.ศ ๑๒๖

พ.ศ. ๒๔๕๑

๘๒ เจ้าพระยายมราช (ปั๋น สุขุม) เสนาบดีกระทรวงนครบาล วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๗

พ.ศ. ๒๔๕๒

๘๓ เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ (ชุ่ม อภัยวงศ์) วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๘

๘๔ เจ้าพระยาสุรสีหวิสิษฐศักดิ์ (เซย กัลยาณมิตร) ข้าหลวงใหญ่มณฑลพายัพ วันที่ ๑๖ มกราคม ร.ศ. ๑๒๘

ในรัชกาลปัจจุบัน

พ.ศ. ๒๔๕๓

๘๕ เจ้าพระยาสิริวัตนมนตรี (หงส สุจริตกุล) วันที่ ๓ มกราคม ร.ศ. ๑๒๙

พ.ศ. ๒๔๕๔

๘๖ ปรินซ์ อาเลกซานเดอ ราชโอรสของพระเจ้ากรุงเซอรเวีย (เดี๋ยวนี้เปนพระเจ้าแผ่นดินยุโคสะลาเวีย) วันที่ ๒๕ ตุลาคม ร.ศ.๑๓๐

๘๗ เจ้าพระยาวงษานุประพันธ์ (หม่อมราชวงศ์สท้าน สนิทวงศ์ ณกรุงเทพ) วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๓๐

พ.ศ. ๒๔๕๕

๘๘ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจรูญศักดิ์กฤดากร วันที่ ๓๐ สิงหาคม ร.ศ. ๑๓๑

๘๙ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนมรุพงศสิริพัฒน วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๓๑

๙๐ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพร้อมพงศ์อธิราช วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๓๑

๙๑ เจ้าพระยาอภัยราชา (หม่อมราชวงศ์ ลย สุทัศน์ ณกรุงเทพ) เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๓๑

๙๒ เจ้าพระยาดินทรเดชานุชิต (หม่อมราชวงศ์ อรุณ ฉัตรกุล ณกรุงเทพ) เสนาบดีกระทรวงกลาโหม วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ร.ศ.๑๓๑

พ.ศ. ๒๔๕๖

๙๓ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงอดิศอุดมเดช วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

๙๔ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพรหมวรานุรักษ์ วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

๙๕ เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (หม่อมราชวงศ์ เปี่ย มาลากุล ณกรุงเทพ) เสนาบดีกระทรวงธรรมการ วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

๙๖ เจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี (หม่อมราชวงศ์ ปุ้ม มาลากุล ณกรุงเทพ) เสนาบดีกระทรวงวัง วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

พ.ศ. ๒๔๕๗

๙๗ เจ้าพระยาศรีวิไชยชนินทร์ (ชม สุนทรารชุน) วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

พ.ศ. ๒๔๕๙

๙๘ พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

พ.ศ. ๒๔๖๐

๙๙ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณกรุงเทพ) เสนาบดีกระทรวงธรรมการ วันที่ ๓๑ ธันวาคม

พ.ศ. ๒๔๖๓

๑๐๐ เจ้าพระยาราชศุภมิตร (อ๊อด ศุภมิตร) วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

พ.ศ. ๒๔๖๔

๑๐๑ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

๑๐๒ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าคำรบ วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

๑๐๓ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศุภโยคเกษม วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

๑๐๔ เจ้าพระยารามราฆพ (หม่อมหลวง เพ็ง พึงบุญ ณกรุงเทพ) วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

๑๐๕ เจ้าพระยาพลเทพ (เฉลิม โกมารกุล ณนคร) วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

พ.ศ. ๒๔๖๕

๑๐๖ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

๑๐๗ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานนิวัต วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

๑๐๘ เจ้าพระยาดินทรเดชานุชิต (แย้ม ณนคร) เสนาบดีกระทรวงกระลาโหม วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

๑๐๙ เจ้าพระยามหิธร (ลออ ไกรฤกษ์) วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

พ.ศ. ๒๔๖๖

๑๑๐ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าดรุณวัยวัฒน์ วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

๑๑๑ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าทศศรวงศ์ วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

๑๑๒ เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี (ปล้ม สุขริตกุล) วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

พ.ศ. ๒๔๖๗

๑๑๓ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสนิธพงศ์พัฒนเดช วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

๑๑๔ เจ้าพระยาพิชัยญาติ (ดั่น บุนนาค) วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

ฝ่ายใน

ชั้นที่ ๑ ปฐมจุลจอมเกล้า มีดวงตราจุลจอมเกล้าลงยาประดับเพ็ชร์ ห้อยแพรสีชมพูอ่อน กว้าง ๒ นิ้วกึ่ง สพายบ่าซ้าย ใช้สายสพายในงาร

ใหญ่ในงารชั้นรองลงมา ใช้ดวงตราจุลจอมเกล้านั้น ห้อยแพรสีชมพู กว้าง ๒ นิ้ว ผูกเปนตัวแมงปอ ติดข่าซ้ายนอกผ้าห่ม มีดวงดาราอีกดวง ๑ รูปสัณฐานเหมือนดวงดาราปฐมจุลจอมเกล้าฝ่ายหน้า เปนแต่ยอมหนอยหนึ่ง แลมีฟองเพชรรอบตวอกษร ๑ สำหรับติดอกข้างซ้ายประกอบกับสายสพาย

ชั้นปฐมจุลจอมเกล้านี้ สำหรับพระราชทานพระยรมวงศานุวงศ์ผู้ใหญ่ในราชตระกูลฝ่ายใน และข้าราชการผู้ใหญ่ฝ่ายใน มีจำนวนอัตราตามพระราชบัญญัติ ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) ๑๖ ดวง เพิ่มขึ้นเมื่อ ร.ศ. ๑๑๔ (พ.ศ. ๒๔๓๘) เปน ๒๑ ดวง

ชั้นที่ ๒ ทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ ทรงสถาปนาเมื่อ ร.ศ. ๑๑๘ (พ.ศ. ๒๔๔๒) มีดวงตราจุลจอมเกล้าเหมือนชั้นที่ ๑ แต่ไม่ประดับเพ็ชร์ห้อยติดกับแพรเปนสายสพายเหมือนอย่างชั้นที่ ๑ ใช้ในเวลางารใหญ่ถ้างารสามัญใช้ดวงตราจุลจอมเกล้านั้นห้อยแพรแถบขนาดกว้าง ๒ นิ้ว ผูกเปนแมงปอติดข่าซ้ายนอกผ้าห่ม

เครื่องราชอิศริยาภรณ์ชั้นนี้ สำหรับพระราชทานพระยรมวงศานุวงศ์และข้าราชการฝ่ายใน กับทั้งหม่อมห้ามเจ้านายและภรรยาข้าราชการผู้ใหญ่ ซึ่งมีศักดิ์ได้รับพระราชทานชั้นทุติยจุลจอมเกล้ายกขึ้นเปนพิเศษ จำนวนอัตราเดิม ๕๐ เพิ่มขึ้นเมื่อในรัชกาลปัจจุบันนี้รัตนโกสินทรศก ๑๓๑ (พ.ศ. ๒๔๕๕) เปน ๑๐๐ ดวง

ชั้นที่ ๒ ทุติยจุลจอมเกล้า มีดวงตราจุลจอมเกล้า (เหมือนชั้นทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ) ห้อยแพรแถบกว้าง ๒ นิ้ว ผูกเปนแมงปอติดอก

ข้างซ้ายนอกผ้าห่ม สำหรับพระราชทานพระยรมวงศานุวงศและข้าราชการฝ่ายใน กับทั้งหม่อมห้าม เจ้านาย และภรรยาข้าราชการผู้ใหญ่ มีจำนวนอัตราเดิม ๑๐๐ ดวง เพิ่มในรัชกาลปัจจุบันนี้เมื่อ ร.ศ. ๑๓๑ (พ.ศ. ๒๔๕๕) เป็น ๑๕๐ ดวง

ชั้นที่ ๓ ตติยจุลจอมเกล้า มีดวงตราจุลจอมเกล้า (เหมือนชั้นที่ ๒) แต่ย่อมหน่อยหนึ่ง ห้อยแพรแถบขนาดกว้างนิ้วกึ่ง ผูกเป็นแมงปอติดข่าซ้ายนอกผ้าห่ม สำหรับพระราชทานพระราชวงศานุวงศและข้าราชการฝ่ายใน กับทั้งหม่อมห้าม เจ้านาย และภรรยาข้าราชการผู้ใหญ่ จำนวนอัตราเดิม ๑๐๐ ดวง เพิ่มในรัชกาลปัจจุบันนี้ เมื่อ ร.ศ. ๑๓๑ (พ.ศ. ๒๔๕๕) เป็น ๑๒๐ ดวง ต่อมาถึง พ.ศ. ๒๔๕๙ เพิ่มเป็น ๑๕๐ ดวง

ชั้นที่ ๔ จตุตถจุลจอมเกล้า มีดวงตราเหมือนตติยาจุลจอมเกล้าฝ่ายหน้า แต่กาไหล่ทองลงยา ห้อยแพรแถบสีชมพูอ่อนกว้างนิ้วกึ่ง ผูกเป็นแมงปอ ติดข่าซ้ายนอกผ้าห่ม พระราชทานพระราชวงศานุวงศ และข้าราชการฝ่ายใน กับทั้งหม่อมห้าม เจ้านายและภรรยาข้าราชการ รองแต่ชั้นตติยจุลจอมเกล้าลงมา จำนวนอัตราเดิม ๑๐๐ ดวง เพิ่มในรัชกาลปัจจุบันนี้ เมื่อ ร.ศ. ๑๓๑ (พ.ศ. ๒๔๕๕) เป็น ๑๒๐ ดวง ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๙ เพิ่มเป็น ๑๕๐ ดวง

อนึ่งเครื่องราชอิศริยาภรณ์ จุลจอมเกล้าฝ่ายในนั้น มีแพรห่มสีชมภูปักดิ้นเลื่อมลายทรงต่างกันตามชั้น สำหรับห่มในงานเต็มยศใหญ่ด้วยทุกชั้น

บาญชี่ผู้ซึ่งได้รับพระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์ จุลจอมเกล้า ฝ่ายใน

ชั้นที่ ๑ ปฐมจุลจอมเกล้า ป.จ.

พ.ศ. ๒๔๓๖

๑ พระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระวรราชเทวี (สมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ) ตำแหน่งมหาสวามินี วันที่ ๑ ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๒

๒ สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๒

๓ พระนางเจ้าสุขุมาลมารศรี พระราชเทวี วันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๒

๔ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตน (กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร) วันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๒

๕ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ (กรมหลวงเพ็ชร์บุรีราชศิรินธร) วันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๒

๖ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจันทราสรัทวาร (กรมขุนพิจิตร์เจษฎ์จันทร์) วันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๒

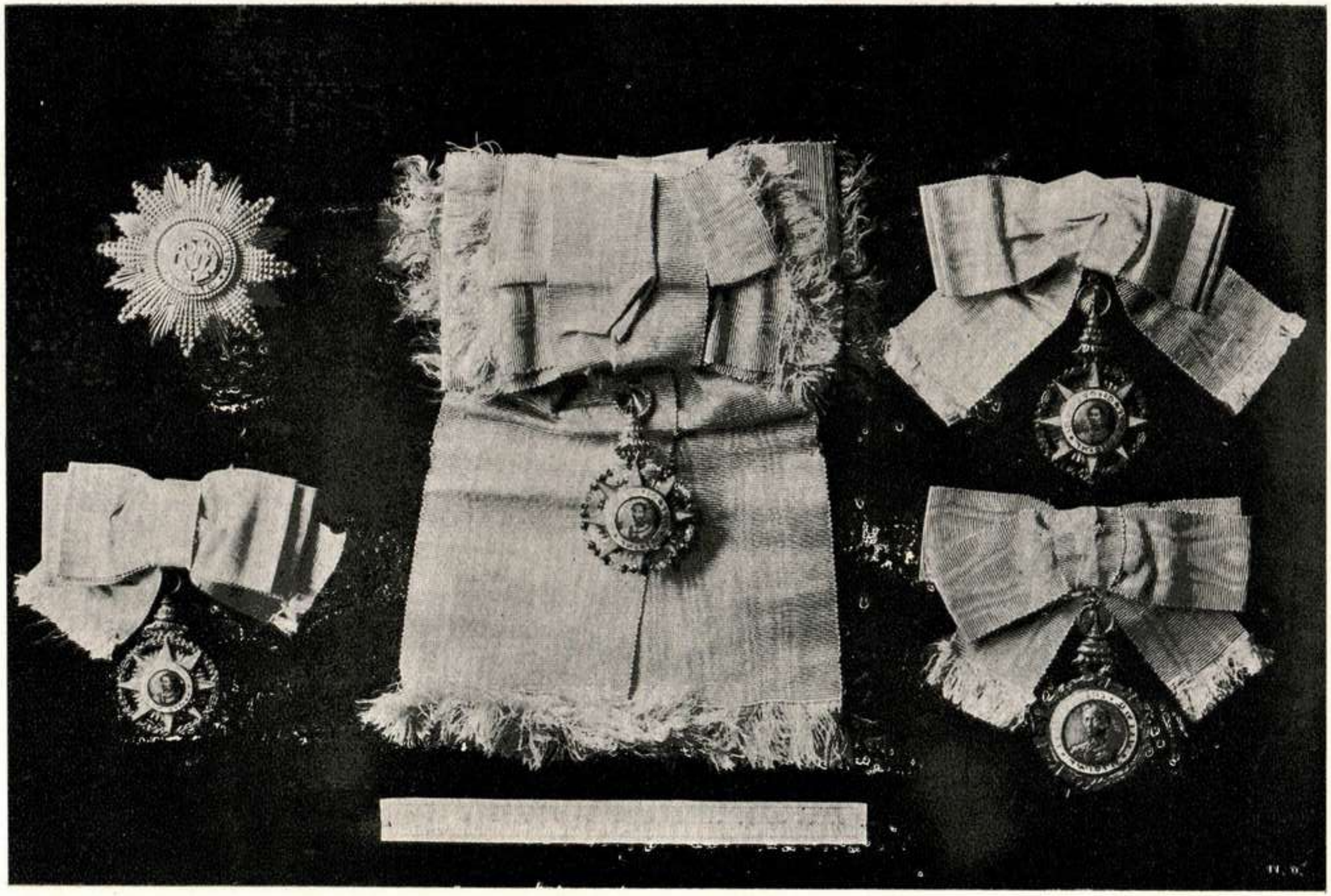
๗ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าเยาวมาลย์นฤมล (กรมขุนสวรรคโลกลักษณวดี) วันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๒

ฉันนั่งอยู่ในรถไฟ (ที่) ฉันนั่งรถไฟขบวนที่ ๓๑๖ (ไป)

ฉันนั่งรถไฟขบวนที่ ๓๑๖ ไปกรุงเทพฯ (จาก) ฉันนั่งรถไฟขบวนที่ ๓๑๖ ไปกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๑๕ ตุลาคม

ฉันนั่งรถไฟขบวนที่ ๓๑๖ ไปกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๓๑ (ตั้งแต่)

รูปที่ ๒๑

๘ พระอรรคชายาเธอ พระองค์เจ้าอุบลรัตนนารินาค (กรมขุนอรรควรราชกัลยา) วันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๒

๙ พระอรรคชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ (กรมขุนสุทธาสินีนาฏ) วันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๒

๑๐ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าแม้นเขียน วันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๒

๑๑ พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบุตรี วันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๒

๑๒ พระเจ้าพี่นางเธอ พระองค์เจ้าโสมาวดี (กรมหลวงสมรัตนศิริเชษฐ์) วันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๒

๑๓ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าศิริวิไลยลักษณ์ (กรมขุนสุพรรณภาควดี) วันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๒

๑๔ เจ้าดารารัศมี (พระราชชายา) วันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๒

๑๕ เจ้าจอมมารดาแพ (เจ้าคุณพระประยูรวงศ์) วันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๒

พ.ศ. ๒๔๓๘

๑๖ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ามาลินีนพดารา (กรมขุนศิริสัชนาลัยสุรกัญญา) วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๔

พ.ศ. ๒๔๓๙

๑๗ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้านิภานภดล วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๕

พ.ศ. ๒๔๔๑

๑๘ เจ้าคุณจอมมารดาเปี่ยม รัชกาลที่ ๔ (สมเด็จพระบรมราชวดีศรีพัชรินทรมาตา) วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๗

พ.ศ. ๒๔๔๒

๑๙ เจ้าคุณจอมมารดาสำลี รัชกาลที่ ๔ วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๘

พ.ศ. ๒๔๔๓

๒๐ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าสุวภักตรวิไลยพรรณ วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๙

๒๑ พระสัมพันธวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพรรณราย วันที่ ๑๖ พฤศจิยาน ร.ศ. ๑๑๙

พ.ศ. ๒๔๔๖

๒๒ พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้าประภัศร วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๒

๒๓ พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้านภาพรประภา วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๒

พ.ศ. ๒๔๔๗

๒๔ เจ้าจอมมารดาโหมด วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๓

พ.ศ. ๒๔๔๕

๒๕ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าเยาวภาพงศ์สนิท วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๕

๒๖ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าอรประพันธรำไพ วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๕

พ.ศ. ๒๔๕๒

๒๗ เฮอร์ไฮเนส ดัชเชส เอลิซาเบต เจ้าหญิงชายาของดุ๊กโยฮัน อัลเปรดต์ ผู้สำเร็จราชการเมืองบรันสวิก วันที่ ๒๖ มกราคม ร.ศ. ๑๒๘

พ.ศ. ๒๔๕๔

๒๘ พระเจ้าพี่นางเธอ พระองค์เจ้าวรลักษณาวดี วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๓๐

พ.ศ. ๒๔๖๓

๒๙ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวัลลภาเทวี วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

พ.ศ. ๒๔๖๔

๓๐ พระนางเธอลักษมีลาวัณ วันที่ ๑๑ พฤษจิกายน

พ.ศ. ๒๔๖๕

๓๑ สมเด็จพระนางเจ้าอินทรศักดิศจี พระบรมราชินี วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

ตอนที่ ๗
ว่าด้วยเครื่องราชอิสริยาภรณ์ รัตนวราภรณ์

เครื่องราชอิศยาภรณ์ รัตนวราภรณ์ พระบาทสมเด็จ ฯ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาขึ้นเมื่อ ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๔) สำหรับพระราชทานแก่ข้าราชการที่ได้ทรงพระกรุณาใช้สรอยในที่ใกล้ชิดสนิธสนม และผู้นั้น ๆ ได้ตั้งใจอุตสาหรับราชการสนองพระเดชพระคุณโดยความสวามิภักดิ์ซื่อสัตย์สุจริต เปนความดีความชอบ ไม่มีคนต่างประเทศเปนสมาชิก เครื่องราชอิศริยาภรณ์นมีชั้นเดียว และมีลักษณะเปนเรือนทองรูปไข่ส่วนริประมาณ ๔ เซนติเมตร์ ส่วนขวางประมาณ ๓ เซนติเมตร์ มีขอบลายเปนกนกแข้งสิงห์ กลางพื้นลงยาสีขาย มีอักษรพระบรมนามาภิธัยย่อ ว. ป. ร. ที่ห่วงเปนรูปพระมหาวชิราวุธ ประดับเพ็ชร์ล้วน ด้านหลังมีตลับแก้วสำหรับบรรจุเส้นพระเจ้า ร้อยด้วยแพรแถบสีเหลืองขอบดำริมเหลืองกว้าง ๓ เซนติเมตร์ สำหรับคล้องคอ ใช้อักษรย่อว่า ร. ว. ไม่มีจำนวนเปนอัตราผู้ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์นี้ จะได้รับพระราชทานประกาศนิยบัตร์ด้วยเปนสำคัญ มีลำดับเกียรติยศอยู่หลังสมาชิกปฐมจุลจอมเกล้าวิเศษ และหน้าสมาชิกปฐมจุลจอมเกล้า พระราชทานพระบรมราชานุญาต ให้ผู้ที่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์นี้ทำดวงตราจำลองด้วยเรือนเงินสลักเพ็ชร์โสร่งขึ้นใช้ประดับในเวลาแต่งกายปรกติได้ แต่ห้ามไม่ให้ใช้ร้อยด้วยแพรแถบคล้องคอ จะใช้ห่วงคล้องดุมคอเสื้อ หรือใช้สายสร้อยร้อยดวงตราคล้องคอก็ได้

สมาชิกแห่งเครื่องราชอิศริภรณ์นี้ เมื่อสิ้นชนมชีพแล้ว พระราชทานดวงตรานั้นให้แก่ทายาท หรือผู้รับทรัพย์มฤดกรักษาไว้เป็นเครื่องสักการะบูชาไม่ต้องส่งคืน แต่ทายาทหรือผู้รับทรัพย์มฤดกนั้นจะประดับตรานี้ไม่ได้ นอกจากจะได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาต หรือตนเองได้รับพระราชทานตรานี้เป็นบำเหน็จความชอบด้วยเหมือนกัน ประกาศเมื่อณวันที่ ๑ สิงหาคม ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๔)

ภายหลังทรงพระราชดำริห์แก้ไขเปลี่ยนแปลงรูปลักษณะและขนาดแห่งดวงตารัตนวราภรณ์ให้งดงามเป็นที่เชิดชูยิ่งขึ้น คือ กลางดวงตราเป็นรูปวงกลมกรอบประดับเพ็ชร์ ขนาด ๒.๕ เซนติเมตร์ มีอักษรพระบรมนามาภิธัยย่อ “ ร. ร. ” กับเลข “ ๖ ” ประดับเพ็ชร์ หมายความว่า สมเด็จพระรามราชาธิบดีที่ ๖ อยู่ภายในวงกลมขนาดเล็กลงยาสีขาบ ที่กรอบวงกลมทั้ง ๔ ทิศ เป็นรูปพระวชิราวุธ มีพระแสงศรกำลังรามทำด้วยทองไขว้ คันศรยื่นออกในระหว่างพระวชิราวุธทั้ง ๔ ทิศ และมีรูปคมศรเพ็ชร์แซกระหว่างพระวชิราวุธกับพระแสงศรกำลังราม ๘ แสก เบื้องบนมีพระมหาพิชัยมงกุฎประดับเพ็ชร์ ด้านหลังมีตลับแก้วสำหรับบรรจุเส้นพระเจ้า ร้อยด้วยแพรแถบสีเหลืองขอบดำริมเหลือง กว้าง ๓ เซนติเมตร์สำหรับคล้องคอ (ดูรูปจำลองแผ่นที่ ๒๒) เพราะฉนั้นข้อที่ว่าด้วยรูปลักษณะและขนาดแห่งเครื่องราชอิศริยาภรณ์รัตนวราภรณ์ ตามพระราชบัญญัติซึ่งประกาศเมื่อณวันที่ ๑ สิงหาคม ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๔) นั้น เป็นอันเปลี่ยนแปลงไปโดยนัยแห่งประกาศนี้ ประกาศเมื่อณวันที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๑

ส่วนผู้ซึ่งได้รับพระราชทานเครื่องอิศริยาภรณ์ตระกูลนิ่มิรูปและลักษณะเปนอย่างเก่าไว้แล้วนั้น ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำเครื่องราชอิศริยาภรณ์นั้น ๆ ไปเปลี่ยนเปนอย่างใหม่ยังเจ้าพนักงานได้ แจ้งความเมื่อณวันที่ ๓ พฤศจิกายน พ.ศ ๒๔๖๑

ต่อมาทรงพระราชอนุสรณคำนึงถึงพระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการฝ่ายใน ที่ได้มีความจงรักภักดีและทรงพระกรุณาใช้สรอยในหน้าที่ใกล้ชิดสนิธสนมสมควรจักได้รับพระราชทานพระมหากรุณายกย่องขึ้นเปนสมาชิกาแห่งเครื่องราชอิศริยาภรณ์นี้เช่นเดียวกันกับฝ่ายหน้าจึงทรงสถาปนาเครื่องราชอิศริยาภรณ์ รัตนวราภรช์ฝ่ายใน ขึ้นอีกแพนกหนึ่ง มีลักษณะและลวดลาย คือดวงตราเปนเรือนทองกลมขนาด ๓ เซนติเมตร์ ขอบประดับเพ็ชร์ พื้นกลางลงยาสีขาบ มีอักษรพระบรมนามาภิธัยย่อ ร.ร. ๖ ประดับเพ็ชร์ มีห่วงเปนรูปพระมหาพิชัยมงกุฎขนาด ๒ เซนติเมตร์ ประดับเพ็ชร์ ข้างขอบเปนรูปนาคสลับกับเพ็ชราวุธ ๔ มุม ด้านหลังมีตลับแก้วสำหรับบรรจุเส้นพระเจ้า เหนือพระมหาพิชัยมงกุฎ มีอุณาโลมประดับเพ็ชร์ และห่วงห้อยดวงตรากับมีสังวาลย์อักษรพระบรมนามาภิธัยย่อ รามฺ. ร. ๖ ทองคำลงยา ขั้นสลับกับพระมหาพิชัยมงกุฎ ตรานี้มีชั้นเดียวสำหรับพระราชทานแก่ฝ่ายใน ส่วนระเบียบการอย่างอื่นเหมือนฝ่ายหน้าเปนอันว่าเครื่องราชอิศริยากรณ์สำหรับตระกูลนี้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานทั้งฝ่ายหน้าและฝ่ายใน ประกาศเมื่อณวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๕

รูปที่ ๒๒

เครื่องราชอิศริยาภรณ์รัตนวราภรณ์

ดวงข้างซ้าย อย่างเก่า ดวงข้างขวา อย่างที่ใช้ในปัจจุบัน

รูปที่ ๓๓

บาญชี่ผู้ซึ่งได้รับพระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์ รัตนวราภรณ์

ฝ่ายหน้า

พ. ศ. ๒๔๕๔

๑ หม่อมเจ้าชัยบุตร์ ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศเธอ เจ้าฟ้ากรมพระจักรพรรดิพงศ์ วันที่ ๕ สิงหาคม ร. ศ. ๑๓๐

๒ พระยาสุรเสนา (กลิ่น แสง-ชูโต) วันที่ ๕ สิงหาคม ร.ศ.๑๓๐

๓ พระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ (นพ ไกรกฤกษ์) วันที่ ๕ สิงหาคม ร. ศ. ๑๓๐

๔ พระยาอนุรักษราชมณเฑียร (หม่อมราชวงศ์ ปุ้ม มาลากุล ณกรุงเทพ) (เจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี) วันที่ ๕ สิงหาคม ร.ศ.๑๓๐

๕ พระยาเทพทวาราวดี (สาย ณมหาชัย) (พระยาบำเรอบริรักษ์) วันที่ ๕ สิงหาคม ร. ศ. ๑๓๐

๖ พระยาราชวังสรรค์ (ฉ่าง แสง-ชูโต) (พระยามหาโยธา) วันที่ ๕ สิงหาคม ร. ศ. ๑๓๐

๗ พระยาอัศวบดีศรีสุรพาหน (เทียบ อัศวรักษ์) (พระยาคทาธรบดี) วันที่ ๕ สิงหาคม ร. ศ. ๑๓๐

๘ หลวงมหาสิทธิโวหาร (บุญชู บุนนาค) (พระยาอมรฤทธิธำรง) วันที่ ๕ สิงหาคม ร.ศ. ๑๓๐

๙ นายจ่ายง (หม่อมหลวงเพ็ชญ์ พึ่งยญ ณกรุงเทพ) (เจ้าพระยารามราฆพ) วันที่ ๕ สิงหาคม ร.ศ. ๑๓๐

๑๐ นายวรการบัญชา (หม่อมราชวงศ์ โป๊ะ มาลากุล ณกรุงเทพ) (พระยาชาติเดชอุดม) วันที่ ๕ สิงหาคม ร.ศ. ๑๓๐

๑๑ หม่อมเจ้าชัชวลิต ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นพรหมวรานุรักษ วันที่ ๑๒ สิงหาคม ร.ศ. ๑๓๐

๑๒ พระยาศิริไชยบุรินทร์ (ทองสุก โชติกเสถียร) (พระยารณไชยชาญยุทธ) วันที่ ๑๒ สิงหาคม ร.ศ. ๑๓๐

๑๓ พระยาพิไชยสงคราม (หม่อมราชวงศ์ สิทธิ์ สุทัศน์ ณกรุงเทพ) (พระยาวิชิตวงศ์วุฒิไกร) วันที่ ๑๒ สิงหาคม ร.ศ. ๑๓๐

๑๔ หลวงเดช นายเวร (จัน จิตรกร) (พระยาอนุศาสน์จิตรกร) วันที่ ๑๒ สิงหาคม ร.ศ. ๑๓๐

๑๕ หลวงบุรินวราษฐ์ (ชวน สิงหเสนี) (พระยาบุรินวราษฐ์) วันที่ ๑๒ สิงหาคม ร.ศ. ๑๓๐

๑๖ นายสุจินดา (อุ่น ไชยาคำ) (พระยาบำเรอภักดิ์) วันที่ ๑๒ สิงหาคม ร.ศ. ๑๓๐

๑๗ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนสรรพสาตรศุภกิจ วันที่ ๒๖ สิงหาคม ร.ศ. ๑๓๐

๑๘ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงเทวะวงศ์วโรประการ วันที่ ๒๖ สิงหาคม ร.ศ. ๑๓๐

๑๙ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ วันที่ ๒๖ สิงหาคม ร.ศ. ๑๓๐

๒๐ พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหมื่นปราจิณกิติบดี วันที่ ๒ กันยายน ร.ศ. ๑๓๐

๒๑ เจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม) วันที่ ๒ กันยายน ร.ศ. ๑๓๐

๒๒ พระยาอินทราภิบดีสีหราชรองเมือง (หม่อมราชวงศ์ ลภ สุทัศน์ ณกรุงเทพ) (เจ้าพระยาอภัยราชามหายุติธรรมธร) วันที่ ๒ กันยายน ร.ศ. ๑๓๐

๒๓ พระยาราชวลลภานุศยฎ (ออด ศุภมิตร) (เจาพระยาราชศุภมิตร) วันที่ ๒ กันยายา ร.ศ. ๑๓๐

๒๔ พระยาศุภกรณ์บรรณสาร (นุ่ม วสุธาร) วันที่ ๒ กันยายน ร.ศ. ๑๓๐

๒๕ นายสนิท (โถ สุจริตกุล) (พระยาอุดมราชภักดี) วันที่ ๒ กันยายน ร.ศ. ๑๓๐

๒๖ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนพิษณุโลกประชานารถ วันที่ ๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๓๐

๒๗ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนเรศรวรฤทธิ์ วันที่ ๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๓๐

๒๘ พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช วันที่ ๗ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๓๐

๒๙ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนสมมตอมรพันธุ์

พ.ศ. ๒๔๕๕

๓๐ พระยาวิศุกรรมศิลปประสิทธิ์ (น้อย ศิลปี) วันที่ ๔ มิถุนายน ร.ศ. ๑๓๑

๓๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช วันที่ ๑๐ มิถุนายน ร.ศ. ๑๓๑

๓๒ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต วันที่ ๑๐ มิถุนายน ร.ศ ๑๓๑

๓๓ เจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ (เชย กัลยาณมิตร) วันที่ ๑๕ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๓๑

๓๔ พระวรวงศ์เธอ พระองเจ้าจรูญศักดิ์กฤดากร วันที่ ๑๑ กันยายน ร.ศ. ๑๓๑

๓๕ พระยารัษฎานุประดิษฐ์ (คอซิมบี้ ณระนอง) วันที่ ๒๔ ตุลาคม ร.ศ. ๑๓๑

๓๖ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนมรุพงศ์ศิริพัฒน์ วันที่ ๕ ธันวาคม ร.ศ. ๑๓๑

๓๗ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนครราชสีมา วันที่ ๓๐ ธันวาคม ร.ศ. ๑๓๑

๓๘ พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ (หม่อมราชวงศ์ เปี่ย มาลากุล ณกรุงเทพ) (เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี) วันที่ ๓๐ ธันวาคม ร.ศ. ๑๓๑

พ.ศ. ๒๔๕๖

๓๙ นายจ่ายง (หม่อมหลวงพ่วน พึ่งบุญ ณกรุงเทพ) (พระยาอนิรุทธเทวา) วันที่ ๑ เมษายน

๔๐ พระยาวรพงศ์พิพัฒน์ (หม่อมราชวงศ์ เย็น อิศรเสนา ณกรุงเทพ) วันที่ ๖ เมษายน

๔๑ เจ้าหมื่นไวยวรนารถ (เล็ก โกมารภัจ) (พระยาอัศวยดิศรีสุรพาหน) วันที่ ๒๐ ตุลาคม

๔๒ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นกำแพงเพ็ชร์อรรคโยธิน วันที่ ๕ พฤศจิกายน

๔๓ พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงจันทบุรินฤนารถ วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๔๔ เจ้าพระยาศรีวิไชยชนินทร์ (ชม สุนทรารชุน) วันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์

พ.ศ. ๒๔๕๗

๔๕ พระยาเทพอรชุน (อุ่ม อินทรโยธิน) วันที่ ๑๒ พฤษภาคม

๔๖ เจ้าพระยาวงศานุประพันธ์ (หม่อมราชวงศ์ สท้าน สนิทวงศ์ ณกรุงเทพ) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๔๗ เจ้าพระยาดินเดชานุชิต (หม่อมราชวงศ์อรุณ ฉัตรกุล ณกรุงเทพ) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๔๘ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสวัสดิ์วัตนวิศิษฏ์ วันที่ ๕ มกราคม

พ.ศ. ๒๔๕๘

๔๙ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนลพบุรีราเมศวร์ วันที่ ๑๔ มิถุนายน

๕๐ พระยาศรีสุนทรโวหาร (กมล สาลักษณ์) (พระยาศรีภูริปรีชา) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๕๑ พระยาจักรปาณีศรีศิลวิสุทธิ์ (ลออ ไกรฤกษ์) (เจ้าพระยามหิธร) วันที่ ๓๑ ธันวาคม

๕๒ พระยาศรีวรวงศ์ (หม่อมราชวงศ์จิตร สุทัศน์ ณกรุงเทพ) วันที่ ๓๑ ธันวาคม

๕๓ พระยาศรีสุริยพาห (พงศ์ สวัสดิ์-ชูโต) (พระยาอนุชิตชาญชัย) วันที่ ๓๑ ธันวาคม

พ.ศ. ๒๔๕๙

๕๔ พระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณกรุงเทพ) (เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี) วันที่ ๒๕ ตลาคม

๕๕ พระยาโยราณราชธานินทร์ (พร เดชคุปต์) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๕๖ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัติวงศ์ วันที่ ๑๒ มกราคม

พ.ศ. ๒๔๖๐

๕๗ พระยาสีหราชเดโชไชย (แย้ม ณนคร) (เจ้าพระยาดินทรเดชานุชิต) วันที่ ๓๑ ธันวาคม

๕๘ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนศุโขไทยธรรมราชา วันที่ ๖ มกราคม

พ.ศ. ๒๔๖๑

๕๙ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ วันที่ ๑ มกราคม

๖๐ หม่อมเจ้าบวรเดช ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรฤทธิ วันที่ ๑ มกราคม

พ.ศ. ๒๔๖๓

๖๑ พระยาพิไชยชาญฤทธิ์ (ผาด เทพหัสดิน ณกรุงเทพ) (พระยาเทพหัสดิน) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

พ.ศ. ๒๔๖๔

๖๒ พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๖๓ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นชัยนาทนเรนทร วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๖๔ พระยาพิเชตพิเศษพิสัยวินิจฉัยโกศล (ปลื้ม สุจริตกุล) (เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๖๕ พระยาประเสริฐศุภกิจ (เพิ่ม ไกรฤกษ) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๖๖ พระยาไพชยนตเทพ (หม่อมราชวงศ์ลย อรุณวงศ์ ณกรุงเทพ) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๖๗ พระยาราชสาส์นโสภณ (สอาด ชูโต) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๖๘ หม่อมเจ้าธานินิวัต (พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานินิวัต) วันที่ ๓๑ ธันวาคม

พ.ศ. ๒๔๖๕

๖๙ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราไชย วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๗๐ เจ้าพระยาพลเทพ (เฉลิม โกมารกุล ณนคร) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๗๑ พระยาสุรยดินทร์สุรินทรฦาไชย (พร จารุจินดา) วันที่ ๓๑ ธันวาคม

พ.ศ. ๒๔๖๗

๗๒ พระยาอนุรักษราชมณเฑียร (อุ๊ด สุจริตกุล) วันที่ ๒๒ ธันวาคม

ฝ่ายใน

พ.ศ. ๒๔๖๕

๑ สมเด็จพระมาตุจฉาเจ้า พระยรมราชเทวี วันที่ ๓๑ ธันวาคม

ตอนที่ ๙
ว่าด้วยเครื่องราชอิศริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี

เครื่องราชอิศริยาภรณ์นี้ พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาเมื่อวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๑ ประกาศในเวลาเสด็จประทับณปราสาทพระเทพยิดร เนื่องในการพระราชพิธีพระดิษฐานแลฉลองพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีในพระบรมราชจักริวงศทั้ง ๕ พระองค์ โดยทรงพระราชย่ารารภว่าราชการทหารเปนกิจพิเศษอย่างหนึ่ง ซึ่งผู้ปฏิบัติราชการอย่างนั้นต้องออกกำลังแรงและปัญญาอย่างอุกฤษฐ ทั้งต้องพร้อมอยู่เสมอที่จะสละชีวิตเปนราชพลี และเพื่อรักษาอิศระภาพบำรงความร่งเรืองแห่งชาติบ้านเมือง สมควรจะมีเครื่องราชอิศริยาภรณ์สำหรับบำเหน็จความชอบแก่ผู้ทำดีในราชการแพนกนี้เปนพิเศษอีกส่วนหนึ่ง จึงโปรด ฯ ให้สถาปนาเครื่องราชอิศริยาภรณ์นี้ขึ้น ให้เรียกนามว่า "เครื่องราชอิศริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี"

เครื่องราชอิศริยาภรณ์รามาธิบดีนั้นเปน ๕ ชั้น ชั้นที่ ๑ มีดวงดาราใหญ่รูปไข่ สำหรับติดอกเบื้องซ้ายดวง ๑ กับตราเล็กดวง ๑ ห้อยแพรแถบกว้าง ๑๐ เซนต์ สีดำริ้วขอบสีแดง สพายย่าขวา ชั้นที่ ๒ มีดวงดาราใหญ่ดวง ๑ (เช่นเดียวกับชั้นที่ ๑) แต่ติดอกข้างขวา กับ

ตราน้อยดวง ๑ ห้อยแพรแถบสีเช่นเดียวกับสายสพาย กว้าง ๔๕ มิลิเมตร์ สวมคอ ชั้นที่ ๓ มีแต่ตราเล็กดวง ๑ ห้อยแพรแถบสรวมคอ ชั้นที่ ๔ มีตราเล็กดวง ๑ ห้อยแพรแถบกว้าง ๓๒ มิลิเมตร์ ติดอกข้างซ้าย

มีเหรียญของเครื่องราชอิศริยาภรณ์รามาธิบดี เรียกว่าเหรียญรามมาลา เปนเหรียญเงินรูปไข่ ห้อยแพรแถบขนาดกว้าง ๓๒ มิลิเมตร์ ติดอกข้างซ้าย เหรียญนี้ พระราชทานเปน ๒ อย่าง, อย่าง ๑ คือเหรียญรามมาลาสามัญ เช่นกล่าวมา อีกอย่างหนึ่งเรียกว่าเหรียญรามมาลาเข็มกล้ากลางสมร มีเครื่องหมายพระวชิราวุธติดที่แพรแถบเหรียญรามมาลาเปนยำเหน็จสำหรับกล้าหาญในการสงคราม

ผู้ซึ่งได้รับพระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์รามาธิบดี มีถานันดรพิเศษ ชั้นที่ ๑ มีถานันดรเรียกว่า เสนางคบดี หมายอักษร ส.ร. ข้างท้ายนาม, ชั้นที่ ๒ เรียกว่า มหาโยธิน หมายอักษร ม.ร. ข้างท้ายนาม, ชั้นที่ ๓ เรียกว่า โยธิน หมายอักษร ย.ร. ข้างท้ายนาม, ชั้นที่ ๔ เรียกว่า อัศวิน หมายอักษร อ.ร. ข้างท้ายนาม ผู้ที่ได้รับพระราชทานเหรียญรามมาลาเข็มกล้ากลางสมร หมายอักษร ม.ก. ข้างท้ายนาม ผู้ที่ได้รับพระราชทานเหรียญรามมาลาสามัญ หมายอักษร ร.ม. ข้างท้ายนาม

อนึ่งผู้ซึ่งได้รับพระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์รามาธิบดี ตั้งแต่ชั้นที่ ๓ ขึ้นไป มีสิทธิที่จะติดตรารามาธิบดีชั้นที่ ๔ ในเวลาแต่งเครื่องแต่งตัวปรกติได้เปนนิจ

ลักษณการพระราชทานเครื่องราชอิศยาภรณ์รามาธิบดี ผิดกับเครื่องราชอิศริยาภรณ์อย่างอื่นที่ทรงตั้งคณะที่ปฤกษา มีคณาธิบดี ๑ เลขาธิการ ๑ ที่ปฤกษา ๕ สำหรับความเห็นของผู้ที่มีอำนาจและน่าที่เสนอความชอบ ว่าผู้ใดสมควรจะได้รับพระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์รามาธิบดี แล้วประชุมกันพิจารณาปฤกษาว่าเปนสมควรแท้จริงหรือไม่ หรือจะลงมัติโดยลำพังคณะที่ปฤกกษาว่าผู้ใดสมควรที่จะได้รับพระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์รามาธิบดีก็ได้ และนำมัติขึ้นกราบบังคมทูล ฯ

รายพระนามและนามผู้ซึ่งได้รับพระราชทานเครื่องราชอิศรยาภรณ์อันมีศักดิรามาธิบดี

ชั้นที่ ๑ เสนางคบดี

พ.ศ. ๒๔๖๑

๑ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิศณุโลกประชานาถ คณาธิบดี วันที่ ๒๓ กรกฎาคม

๒ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ กรมพระยาภาณุพันธุวงศวรเดช ที่ปฤกษา วันที่ ๒๓ กรกฎาคม

๓ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธ์ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต ที่ปฤกษา วันที่ ๒๓ กรกฎาคม

๔ จอมพล ฟอช วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน

๕ จอมพล เซอร์ ดักลัส เฮก วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน

๖ จอมพล เปตัง วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน

๗ พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระจันทบุรินทรนาถ วันที่ ๒ ธันวาคม

พ.ศ. ๒๔๖๔

๘ จอมพล จอฟฟร์ วันที่ ๒๒ ธันวาคม

รูปที่ ๒๓

เครื่องราชอิศริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี

(ข้างซ้าย) ชั้นที่ ๔ อัศวิน, หรือใช้เปนตราน้อยประดับเสื้อในเวลาปรกติ สำหรับผู้ได้รับพระราชทานชั้นที่ ๑ ที่ ๒ และที่ ๓

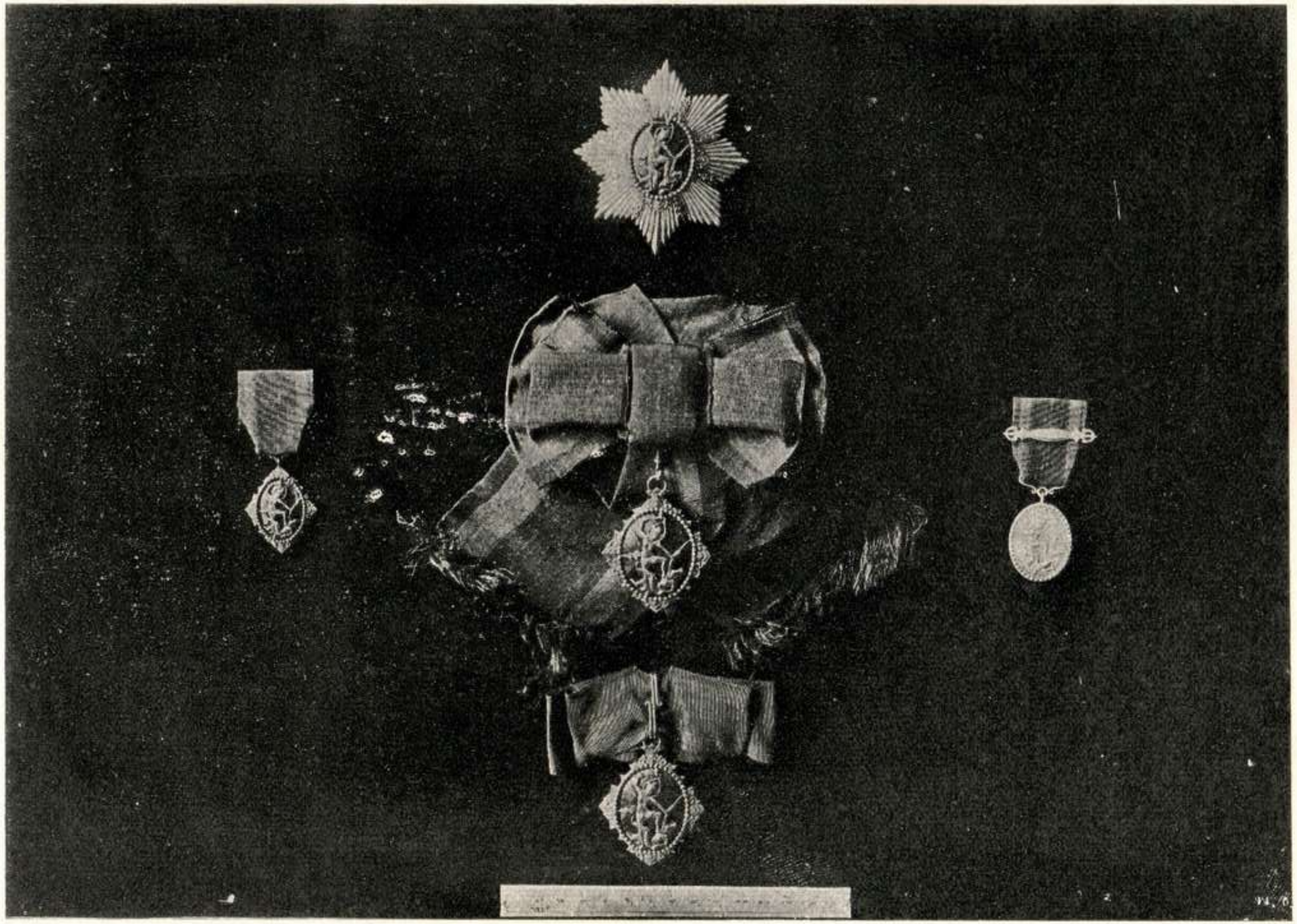
(กลาง) ดาราตรารามาธิบดี ใช้กับสายสพาย และตราดวงเล็กเปนชั้นที่ ๑

เสนางคบดี ใช้กับตราสวมคอชั้นที่ ๓ เปนชั้นที่ ๒ มหาโยธิน,

(ตราสวมคอ) ชั้นที่ ๓ โยธิน

(ข้างขวา) เหรียญรามมาลาของตรารามาธิบดี มีเข็มกล้ากลางสมรประดับเปนเหรียญประเภทที่ ๑ ไม่มีเข็มประดับเปนเหรียญประเภทที่ ๒

รูปที่ ๒๓

ตอนที่ ๙
เครื่องราชอิศริยาภรณ์อันเชิดชูยิ่งช้างเผือก

เครื่องราชอิศริยาภรณ์ช้างเผือก พระบาทสมเด็จ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชดำริห์สร้างดาราตราช้างเผือกขึ้นก่อน แล้วพระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างสายสพาย และจัดเข้าในระเบียบเครื่องราชอิศริยาภรณ์ชั้น เมื่อปีมเสง พ.ศ. ๒๔๑๒ ดังกล่าวมาแล้วในตอนที่ ๑ และตอนที่ ๒ แต่ในระเบียบครั้งปีมเสงนั้นตราช้างเผือกยังรวมอยู่กับเครื่องราชอิศริยาภรณ์อย่างอื่นซึ่งทรงสถาปนาขึ้นในรัชกาลที่ ๕ ลายก็ทำเปนรูปช้างทอง มีพระจุลมงกุฎอยู่บนหลัง และเรียกชื่อต่างกันตามชั้น ว่ามหาวราภรณ์ จุลวราภรณ์ นิภาภรณ์ แลภูษนาภรณ์ ยังหาได้เรียกชื่อเปนประเภทว่าตราช้างเผือกไม่ จนทรงตั้งพระราชบัญญัติเมื่อวันศุกรเดือน ๑๐ แรม ๑๓ ค่ำ ปีระกา จุลศักราช ๑๒๓๕ (พ.ศ. ๒๔๑๖) จึงทรงสถาปนาเปนเครื่องราชอิศริยาภรณ์ช้างเผือกแพนกหนึ่งต่างหาก เติมให้เรียกว่า "เครื่องราชอิศริยยศ ความชอบอย่างสูงสุด ช้างเผือกสยาม" ครั้นถึง ร.ศ. ๑๐๘ (พ.ศ. ๒๔๓๒) โปรด ฯ ให้แก้นามเรียกว่า "เครื่องราชอิศริยาภรณ์อันเปนที่เชิดชูยิ่ง ช้างเผือก" แต่นั้นมา

กระแสพระราชดำริห์ซึ่งทรงสถาปนาตราช้างเผือกเมื่อปีระกา พ.ศ. ๒๔๑๖ นั้น ว่าตารูปช้างเผือกนี้เปนของสมเด็จพระบรมชนกนาถ

พระบาทสมเด็จ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงเริ่มสร้างขึ้น แล้วพระราชทานไปยังต่างประเทศได้ทรายกันอยู่มากแล้ว สมควรจะทรงสถาปนาตราช้างเผือกเป็นเครื่องราชอิศริยยศอย่างสูง สำหรับตอบแทนพระเจ้าแผ่นดินต่างประเทศ และพระราชทานแก่ผู้มีความชอบยิ่งใหญ่ในแผ่นดิน เพื่อเฉลิมพระเกียรติยศสมเด็จพระบรมชนกนาถ จึงโปรด ฯ ให้แก้ไขแบบอย่างดวงตรา คือที่ตัวช้างให้ลงยาสีขาว และทำรูปพระมหามงกุฎไว้บนหลังช้างแทนพระจุลมงกุฎเป็นต้น และจัดเป็นเครื่องราชอิศริยาภรณ์ช้างเผือกมี ๕ ชั้น

ต่อมาใน ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕) ทรงสถาปนาเหรียญทองและเหรียญเงิน สำหรับพระราชทานข้าราชการผู้น้อย นับในเครื่องราชอิศริยาภรณ์ช้างเผือกอีก ๒ ชั้น ถึง ร.ศ. ๑๒๘ (พ.ศ. ๒๔๕๒) ทรงสถาปนาตรามหาปรมาภรณ์ชั้นสูงสุดในเครื่องราชอิศริยาภรณ์ช้างเผือกอีกชั้น ๑ เครื่องราชอิศริยาภรณ์ช้างเผือกจึงมีเป็น ๘ ชั้นด้วยกันมาแต่ในรัชกาลที่ ๕

อนึ่ง เครื่องราชอิศริยาภรณ์ช้างเผือก ซึ่งคิดแบบอย่างขึ้นครั้งตั้งพระราชบัญญัติเมื่อปีระกา จุลศักราช ๑๒๓๕ (พ.ศ. ๒๔๑๖) นั้น (ดูรูปที่ ๒๔) ครั้นมาถึง ร.ศ. ๑๒๘ (พ.ศ. ๒๔๕๒) โปรด ฯ ให้คิดแบบเปลี่ยนรูปใหม่เป็นอย่างเช่นใช้ในบัดนี้ (ดูรูปที่ ๒๕) ในรัชกาลปัจจุบันนี้ได้ โปรด ฯ ให้เพิ่มขอบสีสายสพายชั้นมหาปรมาภรณ์ และโปรด ฯ ให้เปลี่ยนวิธีเรียกนามตามลำดับใช้ให้ง่ายขึ้นกับโปรด ฯ

(๓) ๒๙๓๓๓๓ ๔ ๒๙๔ ๓๒๓๓๓๓๙ ๓ ๒๙๔๒๒๓ ๒๙๔๒๓๓๓ ๒ ๒๙๔๒๓๓๓ ๑ ๒๙๔๒๓๓๓ ๒๙๓๓๓๓

รูปที่ ๓๔

รูปที่ ๒๕

เครื่องราชอิศริยาภรณ์อันเปนที่เชิดชูยิ่งช้างเผือกซึ่งใช้ในบัจจุบัน ดารามหาปรมาภรณ์ ชั้น ๔ จัตุรถาภรณ์, ตราดวงเล็กกับสายสพาย มหาปรมาภรณ์ เหรียญตราช้างเผือก, (ตราสวมคอ) ชั้นที่ ๓ ตริตาภรณ์ ใช้กับดาราเปนชั้นที่ ๒ ทวีติยาภรณ์, ตราดวงเล็กกับสายสพาย ชั้นที่ ๑ ประถมาภรณ์, เหรียญตราช้างเผือก ด้านหลัง, ดาราชั้นที่ ๑ ประถมาภรณ์ และชั้นที่ ๒ ทวีติยาภรณ์, ชั้นที่ ๕ เบญจมาภรณ์

รูปที่ ๓๕

ให้เลิกจำนวนที่จำกัดอัตราสมาชิกด้วย เครื่องราชอิศริยาภรณ์ช้างเผือก ในปัจจุบันนี้จึงลำดับชั้นและมีลักษณดังจะกล่าวต่อไป

ชั้นสูงสุด เรียกว่า "มหาปรมาภรณ์" หมายอักษรย่อ ม.ป.ช. มีดวงดาราสำหรับติดอกข้างซ้าย ๑ (ดวงดาราตรงกลางเปนรูปช้างไอยราพต ๓ ศีร์ษะ ผิดกับชั้นอื่นซึ่งเปนแต่รูปช้างเผือกสามัญ) ดวงตราเล็กเช่นเดียวกัน ห้อยแพรแถบสายสพาย ๑

แพรแถบสายสพายชั้นมหาปรมาภรณ์ ตามพระราชบัญญัติเดิม (ร.ศ. ๑๒๘) สีแดงล้วน เปลี่ยนในรัชกาลปัจจุบันนี้เมื่อ ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๔) เปนสีแดงขอบสีเขียวขนาดเล็ก มีริ้วสีเหลือง สีน้ำเงิน และโปรด ฯ ให้เปลี่ยนเปนสพายบ่าซ้ายแทนบ่าขวาอย่างแต่ก่อนมาแต่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖

ชั้นที่ ๑ เดิมเรียกว่า "มหาวราภรณ์" หมายอักษรย่อ ม.ช. (คงตามประกาศยืมเสง พ.ศ. ๒๔๑๒) ในปัจจุบันนี้เรียกว่า "ประถมาภรณ์ช้างเผือก" หมายอักษรย่อ ป.ช. มีดวงตราเล็กห้อยแพรแถบสายสพายสพายบ่าขวาดวง ๑ กับดวงดาราติดอกข้างซ้ายดวง ๑ ประกอบกันเดิมสีแดงขอบสีเขียวมีริ้วน้ำเงินริ้วเหลือง เปลี่ยนเมื่อ ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๔) เปนพื้นแดงมีขอบสีเขียวขนาดใหญ่ ริ้วสีน้ำเงินและสีเหลืองคั่น คงสพายบ่าขวาตามเดิม เครื่องราชอิศริยาภรณ์ช้างเผือกชั้นที่ ๑ เดิมมีจำนวนอัตราเพียง ๒๐ ดวง

ชั้นที่ ๒ เดิมเรียก "จุลวราภรณ์" หมายอักษรย่อ จ.ช. (คงตามประกาศยืมเสง พ.ศ. ๒๔๑๒) ในบัจจุบันนี้เรียกว่า "ทวิติยาภรณ์ช้างเผือก" หมายอักษรย่อ ท.ช. เดิมมีดวงดาราเหมือนอย่างชั้นที่ ๑ แต่ย่อมกว่าหน่อยหนึ่ง ติดข้างขวา กับตราดวงเล็กห้อยแพรแถบมีดอกไม้ (เหมือนอย่างตราชั้นที่ ๔) ติดอกข้างซ้าง เมื่อ ร.ศ ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) เปลี่ยนเปนดวงดาราเหมือนอย่างชั้นที่ ๑ ติดอกข้างซ้ายกับตราดวงเล็กห้อยแพรแถบ (อย่างชั้นที่ ๓) สวมคอ ตราชั้นที่ ๒ นี้เดิมมีจำนวนอัตรา ๕๐ ดวง

ชั้นที่ ๓ เดิมเรียก "นิภาภรณ์" หมายอักษรย่อ น.ช. (คงตามประกาศยืมเสง พ.ศ. ๒๔๑๒) ในบัจจุบันนี้เรียกว่า "ตริตาภรณ์ช้างเผือก" หมายอักษร ต.ช. มีดวงตราห้อยแพรแถบกว้าง ๒ นิ้ว สีแดงขอบขนาดใหญ่สีเขียวมีริ้วน้ำเงินริ้วเหลืองสวมคอ เดิมจำนวนอัตรา ๑๐๐ ดวง

ชั้นที่ ๔ เดิมเรียก "ภูษนาภรณ์" หมายอักษร ภ.ช. (คงตามประกาศยืมเสง พ.ศ. ๒๔๑๒) ในบัจจุบันนี้เรียก "จัตุรถาภรณ์ช้างเผือก" หมายอักษร จ.ช. มีตราดวงเล็กห้อยแพรแถบ (สีเหมือนชั้นที่ ๓) มีดอกไม้จีบติดอกข้างซ้าย จำนวนอัตราเดิม ๒๐๐ ดวง

ชั้นที่ ๕ เดิมเรียก "ทิพยาภรณ์" (ทรงสถาปนาขึ้นเมื่อปีระกา พ.ศ. ๒๔๑๖) หมายอักษร ท.ช. ในบัจจุบันนี้เรียก "เขญจมาภรณ์

ช้างเผือก” หมายอักษร บ.ช. มีตราดวงเล็กรูปสัณฐานและห้อยแพร
แถบติดอกข้างซ้ายเหมือนชั้นที่ ๔ แต่ไม่มีดอกไม้จีบติดที่แพรแถบ

ตราช้างเผือกชั้นที่ ๕ ตามพระราชบัญญัติระกา (พ.ศ. ๒๔๑๖)
ทำด้วยเงิน (ชั้นทำด้วยทองคำ) ตามพระราชบัญญัติ ร.ศ. ๑๑๒
(พ.ศ. ๒๔๓๖) เปนเงินแต่ที่รูปพระมหามงกุฎ นอกจากนั้นเหมือนกับ
ชั้นที่ ๔ ตั้งแต่ ร.ศ. ๑๒๘ (พ.ศ. ๒๔๕๒) ใช้ดวงตราอย่างเดียวกับ
ชั้นที่ ๔ ผิดกันแต่ไม่มีดอกไม้จีบที่แพรแถบ ชั้นที่ ๕ เดิมมีอัตรา

พระนามและนามผู้ซึ่งได้รับพระราชทาน เครื่องราชอิศริยาภรณ์อันเปนที่เชิดชูยิ่ง ช้างเผือก ชั้นสูงสุด และชั้นที่ ๑

มหาปรมาภรณ์

พ.ศ. ๒๔๕๒

๑ พระเจ้าบรมวงศเธอ กรมพระเทวะวงศวโรประการ วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน

ในรัชกาลปัจจุบัน

พ.ศ. ๒๔๕๕

๒ เจ้าพระยาวิชิตวงศวุฒิไกร (ม.ร.ว.คลี่ สุทัศน์ ณกรุงเทพ) วันที่ ๒๗ ตุลาคม

พ.ศ. ๒๔๕๖

๓ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศเธอ เจ้าฟ้า ฯ กรมพระยาภาณุพันธุวงศวรเดช วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน

๔ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า ฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน

๕ พระเจ้าบรมวงศเธอ กรมพระนเรศร์วรฤทธิ์ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน

๖ พระเจ้าบรมวงศเธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน

๗ เจ้าพระยายมราช (ยัน สุขุม) วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน

๘ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า ฯ กรมหลวงพิศณุโลกประชานาถ วันที่ ๓๐ ธันวาคม

พ.ศ. ๒๔๕๗

๙ พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงจันทบุรินฤนาถ วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน

๑๐ เจ้าพระยาอภัยราชามหายุติธรรมธร (ม.ร.ว.ลภ สุทัศน์ ณกรุงเทพ) วันที่ ๕ มกราคม

พ.ศ. ๒๔๕๙

๑๑ เจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี (ม.ร.ว. ปุ้ม มาลากุล ณกรุงเทพ) วันที่ ๑๖ ตุลาคม

๑๒ เจ้าพระยาดินทรเดชานุชิต (ม.ร.ว. อรุณ ฉัตรกุล ณกรุงเทพ) วันที่ ๒ มกราคม

พ.ศ. ๒๔๖๒

๑๓ เจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ (เชย กัลยาณมิตร์) วันที่ ๑ มกราคม

พ.ศ. ๒๔๖๓

๑๔ พระยาประสิทธิ์ศุภการ (ม. ล. เพ็ง พึ่งบุญ ณกรุงเทพ) วันที่ ๒ มกราคม

พ.ศ. ๒๔๖๖

๑๕ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า ฯ กรมหลวงนครราชสีมา วันที่ ๓๐ ธันวาคม

เครื่องราชอิศยาภรณ์อันเปนที่เชิดชูยิ่ง ช้างเผือกชั้นที่ ๑

ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๑๒ กับ พ.ศ. ๒๔๑๖

๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศเธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยำราย ปรปักษ์

๒ สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ (ช่วง บุนนาค)

พ.ศ. ๒๔๑๕

๓ เจ้าพระยาภูธราภัย (นุช บุณยรัตพันธุ์) ที่สมุหนายก วันเสาร์ เดือน ๓ แรม ๕ ค่ำ

พ.ศ. ๒๔๒๔

๔ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ กรมหลวงภาณุพันธุวงศวรเดช วันศุกร์ เดือน ๖ แรม ๘ ค่ำ

พ.ศ. ๒๔๒๘

๕ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมิ์ กรมพระจักรพรรดิพงศ วันศุกร์ เดือนยี่ ขึ้น ๑๓ ค่ำ

พ.ศ. ๒๔๒๕

๖ เจ้าอินทรวิชยานนท์ เจ้านครเชียงใหม่ วันอังคาร เดือน ๖ ขึ้น ๒ ค่ำ

๗ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงศวโรประการ วันศุกร์ เดือน ๖ แรม ๑๑ ค่ำ

๗ เจ้าพระยารัตนบดินทร (รอด กัลยาณมิตร์) ที่สมุหนายก วันอังคาร เดือนยี่ แรม ๑๐ ค่ำ

๗ เจ้าพระยาภาณุวงศมหาโกษธิบดี (ทัวม ขุนนาค) วันอังคาร เดือนยี่ แรม ๑๐ ค่ำ

พ.ศ. ๒๔๓๓

๑๐ เจ้าพระยาพลเทพ (พ่วม ศรีไชยันต์) ที่สมุหพระกลาโหม วันที่ ๑๗ กรกฎาคม

พ.ศ. ๒๔๓๖

๑๑ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ วันที่ ๓ ธันวาคม

๑๒ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนเรศร์วรฤทธิ์ วันที่ ๓ ธันวาคม

๑๓ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ วันที่ ๓ ธันวาคม

๑๔ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ วันที่ ๓ ธันวาคม

๑๕ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร วันที่ ๓ ธันวาคม

๑๖ พระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัติวงศ วันที่ ๓ ธันวาคม

๑๗ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าไชยันตมงคล (กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย) วันที่ ๓ ธันวาคม

๑๘ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร วันที่ ๓ ธันวาคม

๑๙ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม วันที่ ๓ ธันวาคม

๒๐ พระเจ้าน้องยาเธอ กรรมหมื่นสรรพสิทธิประสงค์ วันที่ ๓ ธันวาคม

๒๑ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ (กรมพระสวัสดิวัตนวิศิษฏ์) วันที่ ๓ ธันวาคม

๒๒ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าขจรจรัสวงศ (กรมหมื่นปราบปรปักษ์) วันที่ ๓ ธันวาคม

๒๓ เจ้าพระยาภาสกรวงศ (พร บุนนาค) วันที่ ๘ ธันวาคม

พ.ศ. ๒๔๓๖

๒๔ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ (พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบัน) วันที่ ๑๗ มกราคม

พ.ศ. ๒๔๔๒

๒๕ พระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ (ม.ร.ว. หลาน กุญชรณกรุงเทพ) วันที่ ๒๐ กันยายน

๒๖ พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุริดิเรกฤทธิ์ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน

๒๗ พระยาสีหราชเดโชไชย (โต บุนนาค) (เจ้าพระยาสุรวงศวัฒนศักดิ) วันที่ ๒๐ ธันวาคม

พ.ศ. ๒๔๔๔

๒๘ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้า ฯ กรมขุนนครสวรรค์วรพินิต วันที่ ๒๘ มกราคม

๒๙ พระเจ้าลูกยาธอ กรมหมื่นนครไชยศริสุรเดช วันที่ ๒๘ มกราคม

๓๐ เจ้าพระยาสุรศักดิมนตรี (เจิม แสง-ชูโต) วันที่ ๒๘ มกราคม

๓๑ พระยามหาอำมาตยาธิบดี (หรุ่น ศริเพ็ญ) วันที่ ๓๑ มกราคม

๓๒ พระยาศริพิพัฒน์ (หงษ์ สุจริตกุล) (เจ้าพระยาศิริรัตนมนตรี) วันที่ ๓๑ มกราคม

พ.ศ. ๒๔๔๖

๓๓ พระยาวุฒิการยดี (ม.ร.ว. คลี่ สุทัศน์ ณกรุงเทพ) (เจ้าพระยาวิชิตวงวุฒิไกร) วันที่ ๑๙ กันยายน

พ.ศ. ๒๔๔๗

๓๔ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสรรพสาตร์ศุภกิจ วันที่ ๑๖ มกราคม

๓๕ เจ้าพระยาสุรพันธ์พิสุทธิ์ (เทศ บุนนาค) วันที่ ๑๗ มกราคม

พ.ศ. ๒๔๔๘

๓๖ พระยาสุริยานุวัตร์ (เกิด ขุนนาค) วันที่ ๕ มิถุนายน

๓๗ พระยาศรีธรรมาธิราช (เวก ขุณยรัตพันธุ์) วันที่ ๒๐ กันยายน

พ.ศ. ๒๔๔๙

๓๘ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร กรมขุมลพบุรีราเมศวร์ วันที่ ๑๙ กันยายน

๓๙ พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นจันทบุรินฤนาถ วันที่ ๑๙ กันยายน

๔๐ พระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ (เชย กัลยาณมิตร์) วันที่ ๒๑ กันยายน

๔๑ พระยาสุขุมนัยวินิจ (ยัน สุขุม) (เจ้าพระยายมราช) วันที่ ๒๑ กันยายน

๔๒ เจ้าบุญวาทย์วงศมานิต (บุญทวงศ์) เจ้านครลำปาง วันที่ ๕ มีนาคม

พ.ศ. ๒๔๕๑

๔๓ เจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ (สุริยะ) เจ้านครเชียงใหม่ วันที่ ๙ พฤศจิกายน

พ.ศ. ๒๔๕๒

๔๔ พระยาอนุชิตชาญไชย (สาย สิงห์เสนี) วันที่ ๑ ธันวาคม

๔๕ หม่อมเจ้าจรูญศักดิกฤดากร ในพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงนเรศร์วรฤทธิ์ วันที่ ๑๓ ธันวาคม

๔๖ นายพลโท พระยาวงศานุประพัทธ์ (ม.ร.ว. สท้าน สนิทวงศ ณกุงเทพ) วันที่ ๑๓ ธันวาคม

พ.ศ. ๒๔๕๓

๔๗ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนศิริธัชสังกาศ วันที่ ๒๓ กันยายน

ในรัชกาลปัจจุบัน

พ.ศ. ๒๔๕๓

๔๘ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า ฯ กรมขุนนครราชสีมา วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๔๙ พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหมื่นปราจิณกิติบดี วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๕๐ พระยาเทพอรชุน (เจ็ก จารุจินดา) วันที่ ๓๑ ธันวาคม

๕๑ พระยาสีหราชเดโชไชย (ม.ร.ว. อรณ อัตรกล ณกรุงเทพ) (เจ้าพระยาบดินทรเดชานุชิต) วันที่ ๓๑ ธันวาคม

๕๒ พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง (ม.ร.ว. ลภ สุทัศน์ ณกรุงเทพ) (เจ้าพระยาอภัยราชามหายุติธรรมธร) วันที่ ๓๑ ธันวาคม

พ.ศ. ๒๔๕๔

๕๓ หม่อมเจ้าพร้อม ในกรมหลวงวงศาธิราชสนิท วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน

๕๔ นายพลโท พระยาสุรเสนา (กลิ่น แสง-ชูโต) วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน

๕๕ พระยาศรีสหเทพ (เสง วิริยศิริ) (พระยามหาอำมาตยาธิบดี) วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน

๕๖ พระเจ้าบรมวงศเธอ กรมหมื่นพรหมวรานุรักษ์ วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

พ.ศ. ๒๔๕๕

๕๗ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นกำแพงเพ็ชรอรรคโยธิน วันที่๑๐ พฤศจิกายน

๕๘ พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ (ม.ร.ว.เปีย มาลากุล ณกรุงเทพ) (เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี) วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน

๕๙ พระยาอนรักษ์ราชมณเฑียร (ม.ร.ว. ปั้ม มาลากุล ณกรุงเทพ) (เจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี) วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน

๖๐ พระยาสุนทรบุริ (ชม สุนทรารชุน) (เจ้าพระยาศิริวิชัยชินทร) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๖๑ หม่อมเจ้าปีย์ภักดินาถ ในพระเจ้าบรมวงศเธอชั้น ๕ กรมหมื่นวิศณุนาถนิภาธร วันที่ ๓๑ ธันวาคม

๖๒ พระยารัษฎานุประดิษฐ์ (คอซิมบี้ ณระนอง) วันที่ ๑ มกราคม

พ.ศ. ๒๔๕๖

๖๓ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสิงหวิกรมเกรียงไกร วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน

๖๔ พระยาราชวัลลภานุสิษฐ (อ๊อด ศุภมิตร) (เจ้าพระยาราชศุภมิตร) วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน

๖๕ หม่อมเจ้าบวรเดช ในพระเจ้าบรมวงศเธอ กรมพระนเรศร์วรฤทธิ์ วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

๖๖ พระราชวรวงศเธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๖๗ พระยาสีหราชเดโชไชย (แย้ม ณนคร) (เจ้าพระยาบดินทรเดชานุชิต) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๖๘ พระยาวรพงศพิพัฒน์ (ม.ร.ว.เย็น อิศรเสนา ณกรุเทพ) วันที่ ๓๑ ธันวาคม

๖๙ พระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ (นพ ไกรฤกษ์) วันที่ ๓๑ ธันวาคม

พ.ศ. ๒๔๕๗

๗๐ เจ้าแก้วเนาวรัฐ (แก้ว ณเชียงใหม่) เจ้านครเชียงใหม่ วันที่ ๓๐ ธันวาคม

พ.ศ. ๒๔๕๘

๗๑ พระเจ้าบรมวงศเธอ กรมหลวงอดิศรอดมเดช วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน

๗๒ หม่อมเจ้าคำรบ ในพระเจ้าบรมศเธอชั้น ๒ กรมขุนวรจักรธรานุภาพ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน

๗๓ หม่อมเจ้าเสรฐศิริ ในพระเจ้าบรมศเธอ กรมพระนเรศร์วรฤทธิ์ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน

๗๔ พระยาเทพอรชุน (อุ่ม อินทรโยธิน) วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน

๗๕ พระยาสรินทราชา (ม.ร.ว. สิทธิ์ สุทัศน์) (ณกรุงเทพ พระยาวิชิตวงศวุฒิไกร) วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน

๗๖ พระยามหาโยธา (ฉ่าง แสง—ชูโต) วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน

๗๗ พระยาโบราณราชธานินทร์ (พร เดชะคุปต์) วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน

พ.ศ. ๒๔๕๙

๗๘ พระยาประสิทธิศุภการ (ม.ล. เผื่อ พึ่งบุญ ณกรุงเทพ) (เจ้าพระยารามราฆพ) วันที่ ๑๖ ตุลาคม

๗๙ พระยาบุรินวราษฐ (ชวน สิงหเสนี) วันที่ ๑๖ ตุลาคม

๘๐ พระยาธรรมศักดิมนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณกรุงเทพ) วันที่ ๑๙ ตุลาคม

๘๑ พระยาศรีสุนทรโวหาร (กมล สาลักษณ) (พระยาศรีภูริปริชา) วันที่ ๑๙ ตุลาคม

๘๒ พระยาศุภกรณ์บรรณสาร (นุ่ม วสุธาร) วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน

๘๓ พระยาจักรปาณีศรีศิลป์วิสุทธ (ลออ ไกรฤกษ์ เจ้าพระยามหิธร) วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน

๘๔ พระยาศรีวรวงศ์ (ม.ร.ว. จิตร สุทัศน์ ณกรุงเทพ) วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน

พ.ศ. ๒๔๖๐

๘๕ นายพลโท หม่อมเจ้าอลงกฎ ในพระเจ้าบรมวงศเธอ กรมหลวงอดิศรอดมเดช วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๘๖ หม่อมเจ้าเณร ในพระเจ้าบรมวงศเธอ กรมหมื่นทิวากรวงศประวัติ (พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศุภโยคเกษม) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๘๗ พระยาไชยยศสมบัติ (เฉลิม โกมารกุล ณนคร) (เจ้าพระยาพลเทพ) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๘๘ พระยาราชนกูลวิบุลยภักดิ์ (อวย เปาโรหิตย์) วันที่ ๑ มกราคม

๘๙ พระยาสุรยดินทรสุรินทรฤๅไทย (พร จารุจินดา) วันที่ ๑ มกราคม

พ.ศ. ๒๔๖๑

๙๐ พระยาสีหราชฤทธิไกร (เล็ก ปาณิกบุตร์) วันที่ ๑ มกราคม

พ.ศ. ๒๔๖๒

๙๑ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นไชยนาทนเรนทร วันที่ ๑ มกราคม

๙๒ นายพลโท หม่อมเจ้าพันธประวัติ ในพระเจ้าบรมวงศเธอ กรมหลวงพรหมวรานุรักษ์ วันที่ ๑ มกราคม

๙๓ พระยากฤติกานุกรณ์กิจ (ดั่น บุนนาค) (เจ้าพระยาพิชัยญาต) วันที่ ๑ มกราคม

พ.ศ. ๒๔๖๓

๙๔ พระยานรเนติบัญชากิจ (ลัด เสรษฐบุตร) วันที่ ๓๑ ธันวาคม

๙๕ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย วันที่ ๓๑ ธันวาคม

๙๖ หม่อมเจ้าทศศิริวงศ์ ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศเธอ เจ้าฟ้า ฯ กรมพระจักรพรรดิพงศ วันที่ ๓๑ ธันวาคม

๙๗ พระยาอนุรุทธเทวา (ม.ล. พัน พึ่งบุญ ณกรุงเทพ) วันที่ ๓๑ ธันวาคม

๙๘ พระยาสุจริตธำรง (โถ สุจริตกุล) (พระยาอุดมราชภักดี) วันที่ ๓๑ ธันวาคม

๙๙ พระยาศรีธรรมาธิราช (เจิม บุณยรัตพันธ์) วันที่ ๑ มกราคม

พ.ศ. ๒๔๖๔

๑๐๐ หม่อมเจ้าไตรทศประพันธ์ ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศเธอ กรมพระยาเทววงศวโรปรการ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน

๑๐๑ พระยาพิเชตพิเศษพิสัยวินิจฉัยโกศล (ปลื้ม สุจริตกุล) (เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี) วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน

๑๐๒ พระยาศรีกฤดากร (ม.ล. วราห์ กุญชร ณกรุเทพ) (พระยาเทเวศรวงศวิวัฒน์) วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน

๑๐๓ พระยาธรรมศาสตร์นารถประณัย (จุ้ย สุวรรณทัต) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

พ.ศ. ๒๔๖๕

๑๐๔ พระวรวงศเธอ พระองค์เจ้าธานีนิวัต วันที่ ๑ มกราคม

๑๐๕ พระยาเดชานุชิต (หนา บนนาค) วันที่ ๑ มกราคม

๑๐๖ พระยาเสถียรสุรประเพณี (ชม ชมเสวี) วันที่ ๑ มกราคม

๑๐๗ พระยาไพศาลศิลปสาตร์ (รื่น ศยามานนท์) วันที่ ๑ มกราคม

๑๐๘ พระยาศรีสรราชภักดี (ม.ร.ว. ฉาย กำภู ณกรุงเทพ) วันที่ ๑ มกราคม

๑๐๙ พระยาบริบูรณ์ราชสมบัติ (ม.ร.ว. มูล ดารากร ณกรุงเทพ) วันที่ ๑ มกราคม

พ.ศ. ๒๔๖๖

๑๑๐ นายพลเรือโท หม่อมเจ้าตุ้ม ในพระเจ้าบรมวงศเธอ ชั้น ๒ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท (พระองค์เจ้าสนิทพงศพัฒนเดช) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

พ.ศ. ๒๔๖๗

๑๑๑ เจ้ามหาพรหมสุรธาดา (มหาพรหม ณน่าน) เจ้านครน่าน วันที่ ๑ มกราคม

๑๑๒ พระยาเทพหัสดิน (ผาด เทพหัสดิน ณกรุงเทพ) วันที่ ๑ มกราคม

๑๑๓ พระยาสุรินทราชา (นกยูง วิเศษกุล) วันที่ ๑ มกราคม

ตอนที่ ๑๐

ว่าด้วยเครื่องราชอิศริยาภรณ์อันมีเกียรติยศยิ่งมงกุฎสยาม

เครื่องราชอิศริยาภรณ์มงกุฎสยาม เป็นของพระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาขึ้นในรัชกาลที่ ๕ ลายดวงตราจึงทำเป็นรูปพระจุลมงกุฎตั้งบนพานสองชั้นมีเครื่องสูงสองข้าง เดิมเมื่อแรกทรงสร้างในปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๑๒ นั้น ยังมีเพียง ๓ ชั้น และรวมอยู่กับตราช้างเผือก จัดเป็นเครื่องราชอิศริยาภรณ์สำหรับความชอบในราชการแผ่นดินด้วยกัน เรียกชื่อต่าง ๆ กันตามชั้นดังนี้ คือ

ชั้นที่ ๑ มหาวราภรณ์ (ช้างเผือก)
ชั้นที่ ๒ มหาสุราภรณ์ (มงกุฎ)
ชั้นที่ ๓ จุลวราภรณ์ (ช้างเผือก)
ชั้นที่ ๔ จุลสุราภรณ์ (มงกุฎ)
ชั้นที่ ๕ นิภาภรณ์ (ช้างเผือก)
ชั้นที่ ๖ ภูษนาภรณ์ (ช้างเผือก)

ครั้นตั้งพระราชบัญญัติเครื่องราชอิศริยาภรณ์ เมื่อวันศุกร์ เดือน ๑๐ แรม ๓ ค่ำ ปีระกา จุลศักราช ๑๒๓๕ (พ.ศ. ๒๔๑๖) โปรด ฯ ให้สถาปนาตราช้างเผือกขึ้นเป็นเครื่องราชอิริศยาภรณ์แพนกหนึ่ง จึงโปรด ฯ ให้สถาปนาเครื่องราชอิศริยาภรณ์ อันลายดวงตราเป็นรูปพระจุลมงกุฎ เป็นเครื่องราชอิศริยาภรณ์ขึ้นอีกแพนกหนึ่งเช่นเดียวกัน

เรียกว่า "เครื่องราชอิศริยยศความชอบอย่างสูงมงกุฎสยาม" ต่อมาเมื่อ ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) โปรด ฯ ให้แก้นามเปน "เครื่องราชอิศริยาภรณ์อันมีเกียรติยศยิ่งมงกุฎสยาม"

กระแสพระราชดำริห์ที่ทรงสถาปนาตรามงกุฎสยามนี้ เมื่อได้ทรงสถาปนาตราช้างเผือกสนองพระเดชพระคุณสมเด็จบรมชนกนาถพระบาทสมเด็จ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว ทรงพระราชปรารภว่าควรจะมีเครื่องราชอิศริยาภรณ์เปนของรัชกาลที่ ๕ ด้วย อีกอย่าง ๑ ให้เชิดชูเกียรติยศบ้านเมือง จึงโปรด ฯ ให้สร้างตรามงกุฎสยามขึ้นอนุโลมตามลักษณตราช้างเผือกด้วยประการทั้งปวง ผิดกันแต่ที่ลายดวงตรากับแพรสายสพายและแพรแถบที่ห้อยตรามงกุฎสยาม เปนสีน้ำเงินขอบใหญ่สีเขียวมีริ้วแดงและริ้วเหลือง ลวดลายที่ผิดกันอย่างไรจะพึงสังเกตเห็นได้จากรูปถ่าย ซึ่งพิมพ์ไว้ในสมุดเล่มนี้ เรื่องประวัติการเปลี่ยนแปลงแก้ไขระเบียบตรามงกุฎสยามในสมัยต่อมา ก็ทำนองเดียวกันกับเรื่องประวัติตราช้างเผือก คือเมื่อ ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕) ทรงสถาปนาเหรียญทองกับเหรียญเงิน นับในเครื่องราชอิศริยาภรณ์มงกุฎสยามขึ้นอีก ๒ ชั้น เมื่อ ร.ศ. ๑๒๘ (พ.ศ. ๒๔๕๒) โปรด ฯ ให้เปลี่ยนรูปและลายตรามงกุฎสยาม มาเปนอย่างเช่นใช้ในบัดนี้ มาถึงในรัชกาลปัจจุบัน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๑ ทรงสถาปนาตรามงกุฎสยามชั้นสูงสุด เรียกมหาวชิรมงกุฎขึ้นอีกชั้น ๑ เทียบด้วยชั้นมหาปรมาภรณ์ช้าง

เผือก และทรงพระกรุณาโปรด ฯ ให้เลิกกำหนดอัตราสมาชิก
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๑ พร้อมกันกับเลิกอัตราจำนวนสมาชิกตราช้างเผือก
เครื่องราชอิศริยาภรณ์มงกุฎสยามในบัดนี้ มีกำหนดชั้นและลักษณ
ดังจะกล่าวต่อไป

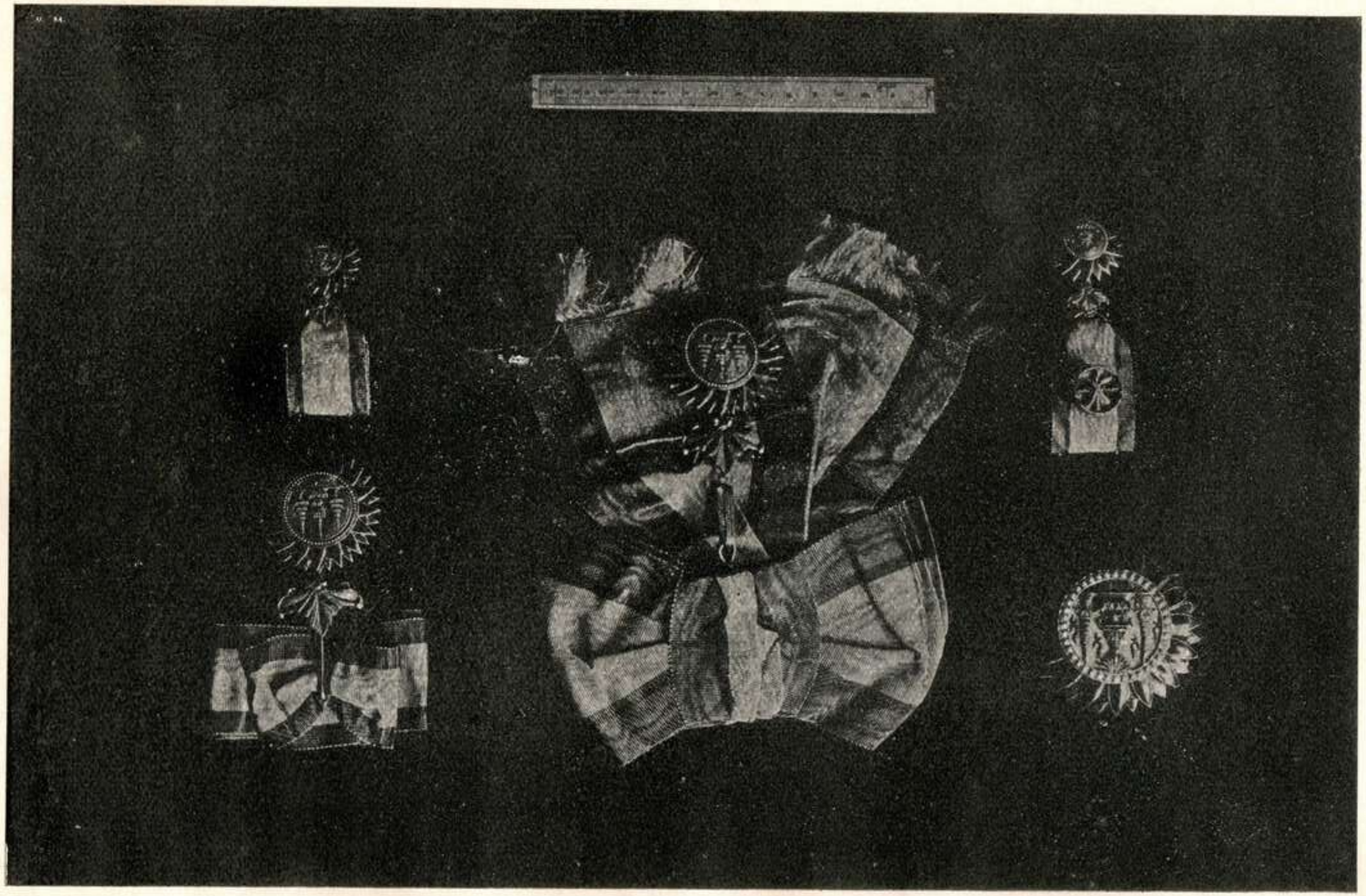
ชั้นสูงสุดเรียกว่า “มหาวชิรมงกุฎ” หมายอักษร ม.ว.ม. ทรงสถาปนาในรัชกาลบัดนี้ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๑ มีดวงตราตรงกลางเปนอักษรพระปรมาภิธัยย่อ ร.ร.๖ อยู่ภายใต้พระมหาพิชัยมงกุฎ ห้อยแพรแถบสีครามแก่ มีริ้วเล็กสีขาวสีแดงอยู่ริมเปนสายสพายดวง ๑ กับดวงดาราที่อักษรพระปรมาภิธัยย่อกับเลข ๖ ประดับเพ็ชร สำหรับติดอกข้างซ้ายดวง ๑ และสายสพายนั้นเดิมสพายบ่าขวา โปรด ฯ ให้เปลี่ยนมาสพายบ่าซ้ายตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๖

ชั้นที่ ๑ เดิมเรียกว่า “มหาสุราภรณ์” หมายอักษร ม.ส.ม. (คงตามประกาศยุบมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๑๒) เปลี่ยนเปน “ประถมาภรณ์มงกุฎสยาม” และหมายอักษร ป.ม. อย่างเช่นใช้ในบัดนี้แต่ พ.ศ. ๒๔๖๑ เปนต้นมา มีดวงตราห้อยแพรแถบสายสพาย สพายบ่าขวา ดวง ๑ กับดาราติดอกข้างซ้ายดวง ๑ ประกอบกัน เดิมชั้นที่ ๑ นี้มีอัตราจำนวน ๔๑ ดวง เมื่อ ร.ศ. ๑๑๒ เพิ่มขึ้นเปน ๖๒ แต่เดี๋ยวนี้ยกเลิกอัตราจำนวนแล้ว

ชั้นที่ ๒ เดิมเรียกว่า “จุลสุราภรณ์” หมายอักษร จ.ม. (คงตามประกาศยุบมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๑๒) ในบัดนี้เรียกว่า “ทวิติยาภรณ์

รูปที่ ๒๖

เครื่องราชอิศริยาภรณ์อันมีเกียรติยศยิ่งมงกุฎสยามอย่างเก่า
ดาราชั้นที่ ๑ มหาสุราภรณ์ และชั้นที่ ๒ จุลสุราภรณ์, ชั้นที่
๔ ภัทราภรณ์ ตราดวงเล็กกับสายสพายชั้นที่ ๑ มหาสุราภรณ์,
(ตราสวมคอ) ชั้นที่ ๓ มัณฑนาภรณ์ และใช้ประกอบ
กับดาราเปนชั้นที่ ๒ จุลสุราภรณ์, ชั้นที่ ๕ วิจิตราภรณ์

ภาพที่ ๑๗

มงกุฎสยาม” หมายอักษร ท.ม. เดิมมีตราห้อยแพรแถบมีดอกไม้จีบ (อย่างชั้นที่ ๔) ติดอกข้างซ้ายดวง ๑ กับมีดวงดาราเหมือนอย่างชั้นที่ ๑ แต่ย่อมกว่าหน่อยหนึ่ง สำหรับติดอกข้างขวาดวง ๑ ประกอบกัน เมื่อ ร.ศ. ๑๑๒ เปลี่ยนดวงตราเปน (อย่างชั้นที่ ๓) ห้อยแพรแถบสวมคอ กับดาราชั้นที่ ๑ ติดอกข้างซ้ายประกอบกัน ชั้นที่ ๒ นั้นเดิมมีอัตราจำนวน ๑๐๐ ดวงเปนกำหนด

ชั้นที่ ๓ เดิมเรียกว่า “มัณฑนาภรณ์” หมายอักษร ม.ม. ทรงสถาปนาขึ้นเมื่อรัชกาลที่ ๕ จุลศักราช ๑๒๓๕ (พ.ศ. ๒๔๑๖) ในปัจจุบันนี้เรียกว่า “ตริตาภรณ์มงกุฎสยาม” หมายอักษร ต.ม. มีดวงตราห้อยแพรแถบขนาด ๒ นิ้วสวมคอ ชั้นที่ ๓ นี้เดิมมีอัตราจำนวน ๒๐๐ ดวงเปนกำหนด

ชั้นที่ ๔ เดิมเรียก “ภัทราภรณ์” ในประกาศยี่มะเส็ง พ.ศ. ๒๔๑๒ จัดเปนชั้นที่ ๑ ในเครื่องราชอิศริยาภรณ์สำหรับความชอบในพระองค์และในการช่าง ยกมาเข้าในแพนกตรามงกุฎสยามเมื่อรัชกาลที่ ๕ จุลศักราช ๑๒๓๕ (พ.ศ. ๒๔๑๖) จัดเปนชั้นที่ ๔ คงเรียกว่า “ภัทราภรณ์” หมายอักษร ภ.ม. ในปัจจุบันนี้เรียก “จัตุรถาภรณ์มงกุฎสยาม” หมายอักษร จ.ม. มีดวงตรา ห้อยแพรแถบมีดอกไม้จีบติดอกข้างซ้าย ชั้นที่ ๔ นี้เดิมมีอัตราจำนวน ๔๐๐ ดวงเปนกำหนด

ชั้นที่ ๕ เดิมเรียก “วิจิตราภรณ์” หมายอักษร ว.ม. ทรงสถาปนาขึ้นเมื่อรัชกาลที่ ๕ จุลศักราช ๑๒๓๕ (พ.ศ. ๒๔๑๖) ดวงตราเหมือน

ชั้นที่ ๔ แต่ทำด้วยเงิน (ชั้นอื่นทำด้วยทองคำ) ห้อยแพรแถบติดอกข้างซ้ายอย่างชั้นที่ ๔ แต่ไม่มีดอกไม้จิบติดที่แพรแถบ ถึง ร.ศ. ๑๑๒ แก้ไขดวงตรา คงเปนเงินแต่ใบไม้ข้างยนดวงตรากับด้านหลังทิ้งไว้ให้เปนเงิน (ชั้นอื่นเปนทองคำ หรือกาไหล่ทอง) ต่อมาถึง ร.ศ. ๑๒๘ (พ.ศ. ๒๔๕๒) แก้เปนเหมือนชั้นที่ ๔ หมดทุกอย่าง ผิดกันแต่ไม่มีดอกไม้จิบติดที่แพรแถบ ในบัจจุบันนี้เรียกว่า "เบญจมาภรณ์มงกุฎสยาม" หมายอักษร ป.ม. ชั้นที่ ๕ นี้เดิมไม่มีอัตราจำนวน เมื่อ ร.ศ. ๑๑๒ ตั้งจำนวนอัตรา ๘๐๐ ดวงเปนกำหนด

เหรียญทองมงกุฎสยาม ทรงสถาปนาพร้อมกับเหรียญช้างเผือก เมื่อ ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕) สำหรับพระราชทานข้าราชการชั้นบันดาศักดิ์ไม่ถึงรับพระราชทานสัญญาบัตร เปนเหรียญรูปกลม มีตราพระจุลมงกุฎและเครื่องสูงเหมือนอย่างเครื่องราชอิศริยาภรณ์มงกุฎสยามด้านหนึ่ง ด้านหลังมีตัวอักษรพระปรมาภิไธยย่อ จ.ป.ร. ห้อยแพรแถบติดอกข้างซ้าย เหมือนอย่างชั้นที่ ๕

เหรียญเงินมงกุฎสยาม เหมือนกับเหรียญทองที่กล่าวมาแล้วด้วยประการทั้งปวง ผิดกันแต่เปนเงินและเปนชั้นรองแต่เหรียญทองลงมา

เครื่องราชอิศริยาภรณ์ช้างเผือกกับมงกุฎสยาม มีศักดิ์สลับกันตามชั้น คือ ชั้นที่ ๑ ช้างเผือก ศักดิ์สูงกว่า ชั้นที่ ๑ มงกุฎสยาม ชั้นที่ ๑ มงกุฎสยาม ศักดิ์สูงกว่าชั้นที่ ๒ ช้างเผือก และชั้นที่ ๒ ช้างเผือก ศักดิ์สูงกว่าชั้นที่ ๒ มงกุฎสยาม สลับกันลงไปดังนี้ตลอดทุกชั้นจนถึงเหรียญช้างเผือกและเหรียญมงกุฎสยาม

ಚಾಮುಂಡೇಶ್ವರಿ ಚಾಮುಂಡೇಶ್ವರಿ ಚಾಮುಂಡೇಶ್ವರಿ

รูปที่ ๒๗

พระนามและนามผู้ซึ่งได้รับพระราชทาน
เครื่องราชอิศริยาภรณ์
อันมีเกียรติยศยิ่งมงกุฎสยาม
ชั้นสูงสุด และชั้นที่ ๑

มหาวชิรมงกุฎ

ฝ่ายหน้า

พ.ศ. ๒๔๖๑

๑ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า ฯ กรมหลวงพิศณุโลกประชานาถ วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๒ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศวโรปการ วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๓ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัติวงศ วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๔ มหาเสวกเอก เจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี (ม.ร.ว. ปุ้ม มาลากุล ณกรุงเทพ) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๕ ขางวางเอก เจ้าพระยารามราฆพ (ม.ล. เพื่อ พึ่งบุญ ณกรุงเทพ) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

พ.ศ. ๒๔๖๓

๖ มหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยาอภัยราชามหายุติธรรมธร (ม.ร.ว. ลภ สุทัศน์ ณกรุงเทพ) วันที่ ๙ ตุลาคม

๗ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า ฯ กรมพระยาภาณพันธวงศ วรเดช วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๘ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า ฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๙ มหาอำมาตย์นายก เจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม) วันที่ ๓๑ ธันวาคม

พ.ศ. ๒๔๖๔

๑๐ จางวางเอก พระยาอนิรุทธเทวา (ม.ล. พัน พึ่งบุญ ณกรุงเทพ) วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

๑๑ จางวางเอก พระยาอุดมราชภักดี (โถ สุจริตกุล) วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

พ.ศ. ๒๔๖๕

๑๒ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า ฯ กรมหลวงนครราชสีมา วันที่ ๒ มกราคม

พ.ศ. ๒๔๖๖

๑๓ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๑๔ พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระจันทบุรินทรนาถ วันที่ ๓๐ ธันวาคม

ฝ่ายใน

พ.ศ. ๒๔๖๒

๑ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี วันที่ ๒๖ ตุลาคม

๒ สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้า ฯ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร วันที่ ๓๐ ตุลาคม

พ.ศ. ๒๔๖๕

๓ เจ้าคุณพระประยูรวงศ์ (แพ) วันที่ ๓๑ ธันวาคม

๔ สมเด็จพระนางเจ้าอินทรศักดิศจิ พระบรมราชินี วันที่ ๓๑ ธันวาคม

พ.ศ. ๒๔๖๗

๕ สมเด็จพระมาตุจฉาเจ้า สว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี วันที่ ๒๔ ธันวาคม

ประถมาภรณ์มงกุฎ

พ.ศ. ๒๔๑๖

๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยำราชปรีกษ์ ๑ ๕/๖ ๆ ค่ำ ปีจอ จ.ศ. ๑๒๓๖

พ.ศ. ๒๔๑๘

๒ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมิ กรมหลวงจักรพรรดิพงศ์ ๖ ๆ ๒ ค่ำ ปีกุน จ.ศ. ๑๒๓๗

๓ เจ้าอินทรวิชยานนท์ ฯ ล ฯ เจ้านครเชียงใหม่ วัน ๖ ๙ ๔ ค่ำ ปีกุน จ. ศ. ๑๒๓๗

พ. ศ. ๒๔๑๘

๔ สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศริสุริยวงศ์ (ช่วง บุญนาค) ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ๑๐ ๑ ค่ำ ปีชวด จ.ศ. ๑๒๓๘

พ. ศ. ๒๔๒๐

๕ พระยามหาอำมาตยาธิบดี พิริยพาห (ชื่น กัลยาณมิตร) แม่ทัพใหญ่ วัน ๕ ๙ ๘ ค่ำ ปีฉลู จ.ศ. ๑๒๓๙

๖ เจ้ามหินทรเทพนิภาธร ฯ ล ฯ เจ้านครหลวงพระบาง วัน ๑ ๔ ๘ ค่ำ ปีฉลู จ.ศ. ๑๒๓๙

พ. ศ. ๒๔๒๒

๗ พระยาภาสกรวงศ วรราชานัต (พร บุนนาค) จางวางมหาดเล็ก (เมื่อกลับจากเปนราชทูตไปประเทศอังกฤษ) วัน ๖ ๑๑ ๔ ค่ำ ปีเถาะ จ. ศ. ๑๒๔๑

พ. ศ. ๒๔๒๓

๘ พระยาเทพประชุน (พ่ม ศริชัยยันต์) (เจ้าพระยารัตนาธิเบศร์) วัน ๓ ๖ ๕ ค่ำ ปีมะโรง จ. ศ. ๑๒๔๒

๙ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ (กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช) วัน ๕ ๑๑ ๔ ค่ำ ปีมะโรง จ.ศ. ๑๒๔๒

๑๐ พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมขุนเจริญผลภูนสวัสดิ์ วัน ๕ ๗ ๔ ค่ำ ๓
ปีมะโรง จ.ศ. ๑๒๔๒

พ.ศ. ๒๔๒๔

๑๑ พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นเทวะวงศ์วโรปการ (สมเด็จกรมพระยาเทววงศ์วโรปการ) วัน ๒ ๗ ๖ ค่ำ ปีมะเส็ง จ.ศ. ๑๒๔๓

๑๑

๑๒ พระยายุทธการโกศล (ตนกู ไออุดิน) ผู้กำกับทำนุบำรุงราชการเมืองไทรบุรี วัน ๗ ๓ ค่ำ ปีมะเส็ง จ.ศ. ๑๒๔๓

๑๓ พระยาสุรพลพิพิธ (ตนกู ยาคย) ผู้กำกับทำนุบำรุงราชการเมืองไทรบุรี วัน ๗ ๓ ค่ำ ปีมะเส็ง จ.ศ. ๑๒๔๓

พ.ศ. ๒๔๒๕

๑๔ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นภูธเรศธำรงศักดิ์ วัน ๒ ๗ ๑๒ ค่ำ ๙
ปีมะเมีย จ.ศ. ๑๒๔๔

๑๕ เจ้าพระยามหินทรศักดิธำรง (เพ็ง เพ็ญกุล) วัน ๑ ๗ ๑ ค่ำ ๗
ปีมะเมีย จ.ศ. ๑๒๔๔

พ.ศ. ๒๔๒๖

๑๖ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ วัน ๒ ๗ ๘ ค่ำ ๑๒
ปีมะแม จ.ศ. ๑๒๔๕

๑๗ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพิชิตปรีชากร วัน ๕ ๗ ๔ ค่ำ ๑๐
ปีมะแม จ.ศ. ๑๒๔๕

พ.ศ. ๒๔๒๘

๑๘ เจ้าอนันตวรฤทธิเดช เจ้านครเมืองน่าน วัน ๖ ๑๕ ๆ ๑๒ ค่ำ ปีระกา จ.ศ. ๑๒๔๗

พ.ศ. ๒๔๒๙

๑๙ เจ้าพระยารัตนบดินทร (บุญรอด กัลยาณมิตร์) ที่สมุหนายก วัน ๕ ๑๐ ๆ ๑๑ ค่ำ ปีขอ จ.ศ. ๑๒๔๘

๒๐ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ วัน ๗ ๆ ๑๒ ค่ำ ๓ ปีขอ จ.ศ. ๑๒๔๘

๒๑ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนเรศรวรฤทธิ์ วัน ๓ ๆ ๒ ค่ำ ๑๐ จ.ศ. ๑๒๔๘

๒๒ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นอดิศรอุดมเดช วัน ๓ ๆ ๒ ค่ำ ๑๐ ปีขอ จ.ศ. ๑๒๔๘

๒๓ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสิริธัชสังกาศ วัน ๓ ๆ ๒ ค่ำ ๑๐ ปีขอ จ.ศ. ๑๒๔๘

๒๔ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนนริศรานุวัติวงศ์ (สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัติวงศ์) วัน ๓ ๆ ๒ ค่ำ ปีขอ จ.ศ. ๑๒๔๘ ๑๐

๒๕ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ (กรมพระสวัสดิ์วัดนวิศยฎ์) วัน ๓ ๆ ๒ ค่ำ ปีขอ จ.ศ. ๑๒๔๘ ๑๐

๒๖ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ วัน ๓ ๗ ๒ ค่ำ ๑๐ ปีขอ จ.ศ. ๑๒๔๘

๒๗ พระยาธรรมสารนิติ์ (ตาด อมาตยกุล) วัน ๓ ๗ ๒ ค่ำ ๑๐ ปีขอ จ.ศ. ๑๒๔๘

๒๘ พระยามนตรีสุริยวงศ์ (ชื่น บุนนาค) วัน ๓ ๗ ๒ ค่ำ ๑๐ ปีขอ จ.ศ. ๑๒๔๘

๒๙ เจ้าดาราดิเรกรัตนไพโรจน์ เจ้านครลำพูน วัน ๓ ๗ ๒ ค่ำ ๑๐ ปีขอ จ.ศ. ๑๒๔๘

๓๐ พระยาฤทธิสงครามรามภักดี (ตนกู ฮามิต) เจ้าเมืองไทรบุรี วัน ๓ ๗ ๒ ค่ำ ปีขอ จ.ศ. ๑๒๔๘ ๑๐

๓๑ พระยาคทาธรธรณินทร์ (เยีย อภัยวงศ์) ผู้ว่าราชการเมืองพระตะบอง วัน ๓ ๗ ๒ ค่ำ ปีขอ จ.ศ. ๑๒๔๘ ๑๐

พ.ศ. ๒๔๓๐

๓๒ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม วัน ๕ ๗ ๑ ค่ำ ปีกุน จ.ศ. ๑๒๔๙

พ.ศ. ๒๔๓๑

๓๓ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ วัน ๑ ๕ ๗ ๙ ค่ำ ปีชวด จ.ศ. ๑๒๕๐

๓๕ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสรรพสิทธิประสงค์ วัน ๑ ๅ ๙ ค่ำ ปีชวด จ.ศ. ๑๒๕๐

๓๕ พระยาเดชานุชิต (ตนกู อาหมัด) ผู้กำกับดูแลรับผิดชอบราชการเมืองกลันตัน วัน ๕ ๗ ๙ ค่ำ ปีชวด จ.ศ. ๑๒๕๐

๑๕

๓๖ พระยาพิพิธภักดีศรีสุลต่านมหมัด ๗ (ตนกูมหมัด) เจ้าเมืองกลันตัน วัน ๕ ๗ ๙ ค่ำ ปีชวด จ.ศ. ๑๒๕๐

๑๕

๓๗ พระยาพิไชยภูเบนทรนเรนทรภักดี (ตนกู ไซนาอาบิดิน) เจ้าเมืองตรังกานู วัน ๖ ๒ ๗ ๑๐ ค่ำ ปีชวด จ.ศ. ๑๒๕๐

๓๘ พระเจ้าน้องยาเธอ พระยงค์เจ้าโสณบัณฑิตย์ (กรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดา) วัน ๗ ๘ ๗ ๑๑ ค่ำ ปีชวด จ.ศ. ๑๒๕๐

พ.ศ. ๒๔๓๒

๓๙ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ วันที่ ๒ ธันวาคม ร.ศ. ๑๐๘

๕๐ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าขรรัสวงศ (กรมหมื่นปราบปรปักษ์) วันที่ ๑๗ ธันวาคม ร.ศ. ๑๐๘

๕๑ พระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสง_ชูโต) วันที่ ๒๓ มีนาคม ร.ศ. ๑๐๘

พ.ศ. ๒๔๓๓

๕๒ พระยามหาอำมาตยาธิบดี (หรุ่น ศรีเพ็ญ) เจ้ากรมมหาดไทยฝ่ายเหนือ วันที่ ๑๘ มกราคม ร.ศ. ๑๐๙

๔๓ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสรรพสาตรศุภกิจ วันที่ ๑๙ มกราคม ร.ศ. ๑๐๙

๔๔ พระยาดำรงราชพลขันธ์ (นกแก้ว คชเสนี) ผู้ว่าราชการเมืองนครเขื่อนขันธ วันที่ ๑๙ มกราคม ร.ศ. ๑๐๙

๔๕ พระยานรรัตนราชมานิต (โต มานิตยกุล) จางวางมหาดเล็ก วันที่ ๑๙ มกราคม ร.ศ. ๑๐๙

๔๖ สมเด็จพระยรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร วันที่ ๒๒ มกราคม ร.ศ. ๑๐๙

๔๗ เจ้ายุติธรรมธร ฯ (คำศุข) เจ้านครจำปาศักดิ์ วันที่ ๖ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๐๙

พ.ศ. ๒๔๓๔

๔๘ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าไชยันตมงคล (กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย) วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๐

พ.ศ. ๒๔๓๕

๔๙ พระยาชลยุทธโยธิน (แอนเดร เดอ ริชลิว) วันที่ ๒๗ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๑

พ.ศ. ๒๔๓๖

๕๐ พระยาโชฎึกราชเศรษฐี (เถียน โชติกเสถียร) เจ้ากรมท่าซ้าย วันที่ ๑ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๒

๕๑ พระยาอภัยรณฤทธิ์ (เวศ ยมาภัย) จางวางกรมพระตำรวจซ้าย วันที่ ๑ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๒

๕๒ พระยาเทเวศรวงศวิวัฒน์ (ม.ร.ว. หลาน กุญชร ณกรุงเทพ) จางวางมหาดเล็ก วันที่ ๑ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๒

๕๓ พระยาสุรินทรภาไชย (เทศ บุนนาค) ผู้ว่าราชการเมืองเพ็ชร์บุรี (เจ้าพระยาสรพันธ์พิสุทธิ์) วันที่ ๑ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๒

๕๔ พระยาศรีธรรมาธิราช (เวก บุณยรัตพันธุ์) ผู้ช่วยราชการในกระทรวงวัง วันที่ ๒ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๒

๕๕ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ (กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต) วันที่ ๒ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๒

๕๖ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าสมมติวงศวโรทัย (กรมขุนศรีธรรมราชธำรงฤทธิ์) วันที่ ๒ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๒

๕๗ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจักรพงศ์ภูวนารถ (กรมหลวงพิศณุโลกประชานาถ) วันที่ ๒ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๒

๕๘ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ายุคลฑิฆัมพร (กรมขุนลพบุรีราเมศวร์) วันที่ ๒ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๒

๕๙ พระยาสีหราชฤทธิไกร (แย้ม บุณยรัตพันธุ์) เจ้ากรมอายาใหญ่ซ้าย วันที่ ๒ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๒

๖๐ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าวัฒนานุวงศ์ (กรมขุนมรุพงศศิริพัฒน) วันที่ ๒ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๒

๖๑ พระสัมพันธวงศ์เธอ กรมหมื่นนฤบาลมุขมาตย์ วันที่ ๓ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๒

๖๒ พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมขุนบดินทรไพศาลโสภณ วันที่ ๘ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๒

พ.ศ. ๒๔๓๙

๖๓ พระยาสีหราชเดโชไชย (โต บุนนาค) เจ้ากรมอาษาใหญ่ขวา (เจ้าพระยาสุรวงศวัฒนศักดิ์) วันที่ ๓๑ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๕

พ.ศ. ๒๔๔๐

๖๔ เจ้าสุริยพงศ์ผริตเดช (สุริยะ ณน่าน) เจ้านครเมืองน่าน วันที่ ๒ มกราคม ร.ศ. ๑๑๖

๖๕ พระยารณไชยชาญยุทธ (ครุธ) ข้างวางกำกับราชการเมืองสุโขทัย วันที่ ๒ มกราคม ร.ศ. ๑๑๖

พ.ศ. ๒๔๔๑

๖๖ พระยาเดชานุชิต (ตนกู มันโส) ผู้กำกับดูแลรับผิดชอบราชการเมืองกลันตัน วันที่ ๒๙ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๗

๖๗ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ (กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์) วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๗

พ.ศ. ๒๔๔๒

๖๘ พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา (หงษ์ สุจริตกุล) (เจ้าพระยาสิริรัตนมนตรี) วันที่ ๒๐ กันยายน ร.ศ. ๑๑๘

๖๙ พระยาวุฒิการบดี (ม.ร.ว. คลี่ สุทัศน์ ณกรุงเทพ) (เจ้าพระยาวิชิตวงศ์วุฒิไกร) วันที่ ๒๐ กันยายน ร.ศ. ๑๑๘

๗๐ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าปริดา วันที่ ๒๔ มกราคม ร.ศ. ๑๑๘

พ.ศ. ๒๔๔๓

๗๑ พระเจ้าบวรวงศ์เธอ กรมหมื่นจรัสพรปฏิภาณ วันที่ ๙ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๙

๗๒ พระยาสีหราชฤทธิไกร (ทองคำ สีหอุไร) (อุปสมบทณวัดราชบพิธ เปนที่พระสุวรรณรัศมี) วันที่ ๙ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๙

๗๓ พระยากำแหงสงคราม (กาด สิงหเสนี) วันที่ ๒๒ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๙

พ.ศ. ๒๔๔๔

๗๔ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพรหมวรานุรักษ์ วันที่ ๑ ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๐

๗๕ พระยาศรีสุริยราชวรานุวัตร (เชย กัลยาณมิตร) ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลพิศณุโลก (เจ้าพระยาสุรสีหวิสิษฐศักดิ์) วันที่ ๑๗ ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๐

๗๖ พระยาอภัยรณฤทธิ์ (บุตร) ข้างวางกรมพระตำรวจซ้าย วันที่ ๒๗ มกราคม ร.ศ. ๑๒๐

๗๗ พระยาอนชิตชาญไชย (สาย สิงหเสนี) ข้างวางกรมพระตำรวจขวา วันที่ ๒๗ มกราคม ร.ศ. ๑๒๐

๗๘ พระยาคทาธรธรณินทร (ชุ่ม อภัยวงศ์) ผู้สำเร็จราชการเมืองพระตะบอง (เจ้าพระยาอภัยภูเบศร) วันที่ ๒๗ มกราคม ร.ศ. ๑๒๐

๗๙ พระยาเทพอรชุน (เจ๊ก จารุจินดา) ปลัดทูลฉลองกระทรวงกระลาโหม วันที่ ๓๐ มกราคม ร.ศ. ๑๒๐

๘๐ พระยาสุริยานุวัตร (เกิด บุนนาค) วันที่ ๓๐ มกราคม ร.ศ. ๑๒๐

พ.ศ. ๒๔๔๖

๘๑ พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นปราจิณกิติบดี วันที่ ๑๙ กันยายน ร.ศ. ๑๒๒

๘๒ พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นจันทบุรินฤนาถ วัน ๒๑ กันยายน ร.ศ. ๑๒๒

๘๓ เจ้าอินทิยงค์ยศโชติ (อินทยศ) เจ้านครลำพูน วันที่ ๓ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๒

๘๔ พระยาไกรเพ็ชรรัตนสงครามรามภักดี (แฉ่ บุนนาค) ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลนครสวรรค์ วันที่ ๓ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๒

๘๕ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้า ฯ กรมขุนนครราชสีมา วันที่ ๒๔ ธันวาคม ร.ศ. ๑๒๒

๘๖ เจ้าบุญวาทวงศ์มานิต (หนานบุญทวงศ์) เจ้านครเมืองลำปาง วันที่ ๒๔ ธันวาคม ร.ศ. ๑๒๒

๘๗ พระวรวงศเธอ พระองค์เจ้าจันทรสุเทพ วันที่ ๒๘ ธันวาคม ร.ศ. ๑๒๒

พ.ศ. ๒๔๔๗

๘๘ พระยาศริสหเทพ (เส็ง วิริยสิริ) ปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทย (พระยามหาอำมาตยาธิบดี) วันที่ ๒๐ กันยายน ร.ศ. ๑๒๓

๘๙ พระยาสุขุมนัยวินิต (ยิ้น สุขุม) ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลนครศริธรรมราช (เจ้าพระยายมราช) วันที่ ๒๐ กันยายน ร.ศ. ๑๒๓

๙๐ เจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ (สุริยะ) เจ้านครเมืองเชียงใหม่ วันที่ ๖ ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๓

๙๑ พระวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวัฒนา วันที่ ๑๗ ธันวาคม ร.ศ. ๑๒๓

๙๒ พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นชุมพรเขตรอุดมศักดิ์ วันที่ ๑๗ มกราคม ร.ศ. ๑๒๓

๙๓ พระยาสีหราชเดโชไชย (ม.ร.ว. อรณ อัตรกล ณกรุงเทพ) เจ้ากรมอายาใหญ่ขวา (เจ้าพระยาดินทรเดชานุชิต) วันที่ ๑๗ มกราคม ร.ศ. ๑๒๓

๙๔ พระยาวรพงศพิพัฒน์ (ม.ร.ว. เย็น อิศรเสนา ณกรุงเทพ) จางวางกรมมหาดเล็ก วันที่ ๑๗ มกราคม ร.ศ. ๑๒๓

พ.ศ. ๒๔๔๘

๙๕ พระยาพิพิธภักดี (ตนกูสน) เจ้าเมืองกลันตัน วันที่ ๒๘ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๔

พ.ศ. ๒๔๔๙

๙๖ นายริเวต คาร์แนค ที่ปฤกษากระทรวงพระคลังมหาสมบัติ วันที่ ๓๐ เมษายน ร.ศ. ๑๒๕

๙๗ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าบุรฉัตรไชยากร (กรมหลวงกำแพงเพ็ชร์อัครโยธิน) วันที่ ๑๙ กันยายน ร.ศ. ๑๒๕

๙๘ พระยวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากาญจโนภาศรัศมิ์ (กรมหมื่นชาญไชยบวรยศ) วันที่ ๑๙ กันยายน ร.ศ. ๑๒๕

๙๙ พระยาบำเรอภักดิ์ (เจิม อมาตยกุล) ปลัดทูลฉลองกระทรวงวัง (พระยาเพ็ชรพิไชย) วันที่ ๒๐ กันยายน ร.ศ. ๑๒๕

๑๐๐ พระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ (นพ ไกรฤกษ์) จางวางกรมมหาดเล็ก วันที่ ๒๐ กันยายน ร.ศ. ๑๒๕

๑๐๑ พระยาจุฬาราชมนตรี (สิน) เจ้ากรมท่าขวา วันที่ ๒๐ กันยายน ร.ศ. ๑๒๕

๑๐๒ พระยาสุนทรบุรี (ชม สุนทรารชุน) ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลนครไชยศรี (เจ้าพระยาศรีวิชัยชินทร์) วันที่ ๒๐ กันยายน ร.ศ. ๑๒๕

๑๐๓ พระยากัลยาณไมตรี (เยน ไอ. เวสเตนกาด) ที่ปฤกษาทั่วไป วันที่ ๒๑ กันยายน ร.ศ. ๑๒๕

พ.ศ. ๒๔๕๐

๑๐๔ หม่อมเจ้าจรูญศักดิ์กฤดากร ในพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงนเรศวรฤทธิ วันที่ ๒๔ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๒๖

๑๐๕ นายแอนเดอรเซ็น กงสุลเยเนราลสยามณกรุงโกเปนฮาเกน วันที่ ๒ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๒๖

พ.ศ. ๒๔๕๑

๑๐๖ นายเอกเซ็ล ยอนสัน กงสุลเยเนราลสยามณกรุงสตอกโฮม วันที่ ๑๖ กันยายน ร.ศ. ๑๒๗

๑๐๗ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าเพ็ญพัฒนพงศ์ (กรมหมื่นพิไชยมหินทโรดม) วันที่ ๒๐ กันยายน ร.ศ. ๑๒๗

๑๐๘ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าวุฒิไชยเฉลิมลาภ (กรมขุนสิงหวิกรมเกรียงไกร) วันที่ ๒๐ กันยายน ร.ศ. ๑๒๗

๑๐๙ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าดิลกนพรัฐ (กรมหมื่นสรรควิสัยนรยดี) วันที่ ๒๐ กันยายน ร.ศ. ๑๒๗

๑๑๐ หม่อมเจ้าพร้อม ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท (พระองค์เจ้าพร้อมพงศอธิราช) วันที่ ๒๐ กันยายน ร.ศ. ๑๒๗

๑๑๑ หม่อมเจ้าปุยภักดีนารถ ในพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหมื่นวิศณุนารถนิภาธร วันที่ ๒๐ กันยายน ร.ศ. ๑๒๗

๑๑๒ พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง (ม.ร.ว. ลภ สุทัศน์ ณกรุงเทพ) (เจ้าพระยาอภัยราชามหายุติธรรมธร) วันที่ ๒๐ กันยายน ร.ศ. ๑๒๗

พ.ศ. ๒๔๕๒

๑๑๓ นายพลโท หม่อมชาติเดชอุดม (ม.ร.ว. สท้าน สนิทวงศ์ ณกรุงเทพ) (เจ้าพระยาวงษานุประพันธ์) วันที่ ๑๔ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๘

๑๑๔ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุพงศจักพรรดิ วันที่ ๓๑ ธันวาคม ร.ศ. ๑๒๘

๑๑๕ นายพลตรี พระยาสุรเสนา (กลิ่น แสง_ชูโต) วันที่ ๑๓ ธันวาคม ร.ศ. ๑๒๘

พ.ศ. ๒๔๕๓

๑๑๖ พระยารัษฎานุประดิษฐ มหิศรภักดี (คอซิมบี้ ณรนอง) ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต วันที่ ๒๑ กันยายน ร.ศ. ๑๒๙

๑๑๗ นายพลตรี พระยาราชวัลลภานุสิษฐ (อ๊อด ศุภมิตร) (เจ้าพระยาราชศุภมิตร) วันที่ ๓๑ ธันวาคม ร.ศ. ๑๒๙

๑๑๘ พระยาอนุรักษ์ราชมณเฑียร (ม.ร.ว. ปุ้ม มาลากุล ณกรุงเทพ) (เจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี) วันที่ ๓๑ ธันวาคม ร.ศ. ๑๒๙

๑๑๙ หม่อมเจ้าบวรเดช ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรฤทธิ์ วันที่ ๓๑ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๙

๑๒๐ เจ้าอุปราช (แก้ว ณเชียงใหม่) ผู้รั้งเจ้านครเชียงใหม่ (เจ้าแก้วนวรัตน์) วันที่ ๓๑ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๙

พ.ศ. ๒๔๕๔

๑๒๑ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสุริยงประยูรพันธุ์ (กรมหมื่นไชยาศรีสุริโยภาส) วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๓๐

๑๒๒ พระยาเทพทวาราวดี (สาย ณมหาไชย) (พระยาบำเรอบริรักษ์) วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๓๐

๑๒๓ พระยาพิพัฒโกษา (เซสสะติโน ซาเวีย) วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๓๐

๑๒๔ นายยิ. ปาคูซ์ ที่ปฤกษาการประมวลกฎหมาย วันที่ ๒๓ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐

พ.ศ. ๒๔๕๕

๑๒๕ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารัชนีแจ่มจรัส (กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์) วันที่ ๓๐ ธันวาคม ร.ศ. ๑๓๑

๑๒๖ พระยาศรีวรวงศ์ (ม.ร.ว.จิตร สุทัศน์ ณกรุงเทพ) วันที่ ๓๐ ธันวาคม ร.ศ. ๑๓๑

๑๒๗ นายพลตรี พระยาพิไชยสงคราม (ม.ร.ว. สิทธิ สุทัศน์ ณกรุงเทพ) (พระยาวิชิตวงศวุฒิไกร) วันที่ ๓๐ ธันวาคม ร.ศ. ๑๓๑

๑๒๘ พระยาโบราณราชธานินทร์ (พร เดชคุปต์) วันที่ ๓๐ ธันวาคม ร.ศ. ๑๓๑

๑๒๙ พระยาศรีสุนทรโวหาร (กมล สาลักษณ์) (พระยาศรีภูริปริชา) วันที่ ๓๐ ธันวาคม ร.ศ. ๑๓๑

๑๓๐ พระศุภกรณ์บรรณสาร (นุ่ม วสุธาร) วันที่ ๓๐ ธันวาคม ร.ศ. ๑๓๑

พ.ศ. ๒๔๕๖

๑๓๑ นายดับลยู. เย.เอฟ.วิลเลี่ยมสัน ที่ปฤกษากระทรวงพระคลังมหาสมบัติ วันที่ ๑ สิงหาคม

๑๓๒ พระยามหิธรมนูปกรณ์โกศลคุณ (โตกิจิมาเซา) วันที่ ๑๑ สิงหาคม

๑๓๓ นายพลตรี พระยาประสิทธิ์ศัลการ (สอาด สิงหเสนี) (พระยาสิงหเสนี) วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน

๑๓๔ นายพลตรี หม่อมเจ้าเสรษฐสิริ ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศรวรฤทธิ วันท ๑๑ พฤศจิกายน

๑๓๕ นายดับลยู.เอ.เกรแฮม ที่ปฤกษากระทรวงเกษตราธิการ วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน

๑๓๖ หม่อมเจ้าเณร ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นทิวากรวงศ์ประวัติ (พระองค์เจ้าศุภโยคเกษม) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๑๓๗ นายพลตรี พระยาเสนาภิมุข (เล็ก ปาณิกบุตร์) (พระยาสิหราชฤทธิไกร) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๑๓๘ นายพลตรี พระยากำแหงสงคราม (นพ พหลโยธิน) (พระยาพหลโยธิน) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๑๓๙ พระยาราชนกูลวิบูลยภักดี (อวย เปาโรหิตย์) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๑๔๐ พระยาบำเรอภักดี (ทองดี สุวรรณศิริ) (พระยาสุวรรณศิริ) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๑๔๑ พระยาจักรปาณีศิริศิลวิสุทธิ์ (ลออ ไกรฤกษ์) (เจ้าพระยามหิธร) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๑๔๒ พระยาประสิทธิ์ศุภการ (ม.ล.เผือ พึ่งบุญ ณกรุงเทพ) (เจ้าพระยารามราฆพ) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๑๔๓ นายสกินเนอร์ เตอร์เนอร์ (เซอร์สกินเนอร์เตอร์เนอร์) ที่ปฤกษากระทรวงยุติธรรม วันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๗

๑๔๔ นายพลตรี หม่อมเจ้าอลงกฎ ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงอดิศรอุดมเดช วันที่ ๒๔ เมษายน

๑๔๕ พระยาบุรินวรายฐ์ (ชวน สิงหเสนี) วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน

๑๔๖ พระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณกรุงเทพ) (เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี) วันที่ ๑๐ พฤจิศกายน

๑๔๗ พระยาเพ็ชรชฎา (เจิม บุณยรัตพันธุ์) (พระยาศรีธรรมาธิราช) วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน

๑๔๘ พระยาไชยยศสมบัติ (เฉลิม โกมารกุล_ณนคร) (เจ้าพระยาพลเทพ) วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน

๑๔๙ พระยาสุธรรมไมตรี (สงบ สุขริตกุล) (พระยาสิริรัตนมนตรี) วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน

๑๕๐ พระยาธรรมจรรยานุกูลมนตรี (ทองดี โชติกเสถียร) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๑๕๑ พระยารณไชยชาญยุทธ (ศุข โชติกเสถียร) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๑๕๒ พระยาอรรถการประสิทธิ์ (วิลเลียม แอลเฟรต คุณดิลก) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๑๕๓ พระยาสุรบดินทรสุรินทรภาไชย (พร จารุจินดา) วันที่ ๓๑ ธันวาคม

๑๕๔ นายพลตำรวจโท อิริก เซนต์ เย.ลอสัน วันท ๓๐ ธันวาคม

๑๕๕ พระยาวาสุเทพ (ยิ เซา) วันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์

พ.ศ. ๒๔๕๘

๑๕๑ พระยาเดชานุชิต (หนา บุนนาค) วันที่ ๑๑ มิถุนายน

๑๕๗ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นชัยนาทนเรนทร วันที่ ๙ พฤศจิกายน

๑๕๘ นายพลตรี พระยาสโมสรสรรพการ (ทัด ศิริสัมพันธ์) วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

๑๕๙พระยากฤติกานุกรกิจ (ดั่น บุนนาค) (เจ้าพระยาพิชัยญาติ) วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

๑๖๐ พระยานรเนติบัญชากิจ (ลัด เศรฐบุตร์) วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

๑๖๑ พระยาพิเชตพิเศษพิไสยวินิจฉัยโกศล (ปลื้ม สุจริตกุล) (เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี) วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

๑๖๒ พระยาธรรมศาตสร์นารถประนัย (จุ้ย สุวรรณทัต) วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

๑๖๓ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นวิวิธวรรณปรีชา วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๑๖๔ หม่อมเจ้าสิทธิพร ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศรวรฤทธิ์ วันที่ ๓๑ ธันวาคม

๑๖๕ พระยาศริกฤดากร (ม.ล. วราห์ กุญชร ณกรุงเทพ) (พระยาเทเวศรวงศวิวัฒน์) วันที่ ๓๑ ธันวาคม

พ.ศ. ๒๔๕๙

๑๖๖ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า ฯ กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา วันที่ ๑๐ ธันวาคม

๑๖๗ พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นกวิพจน์สุปริชา วันที่ ๑๐ ธันวาคม

๑๖๘ หม่อมเจ้าตุ้ม ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท (พระองค์เจ้าสนิทพงศ์พัฒนเดช) วันที่ ๑๐ ธันวาคม

๑๖๙ หม่อมเจ้าทศศิริวงศ์ ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระจักรพรรดิพงศ์ วันที่ ๑๐ ธันวาคม

๑๗๐ หม่อมเจ้าครุณไวยวัฒน์ ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระจักรพรรดิพงศ์ วันที่ ๑๐ ธันวาคม

๑๗๑ หม่อมเจ้าปียบุตร์ ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระจักรพรรดิพงศ์ วันที่ ๑๐ ธันวาคม

๑๗๒ จางวางตรี พระยาศรีสุริยพาหะ (พงษ์ สวัสดิ_ชูโต) (พระยาอนุชิตชาญชัย) วันที่ ๑๐ ธันวาคม

๑๗๓ จางวางตรี พระยาสุจริตธำรง (โถ สุจริตกุล) (พระยาอุตมราชภักดี) วันที่ ๑๐ ธันวาคม

๑๗๕ มหาอำมาตย์ตรี พระยาธรรมสารเวทย์วิเศษภักดี (ทองดี ธรรมศักดิ์) วันที่ ๑๐ ธันวาคม

๑๗๕ นาย อี. โฟลริโอ วันที่ ๓๐ ธันวาคม

พ.ศ. ๒๔๖๐

๑๗๖ ขางวางตรี พระยาอนิรุทธเทวา (ม.ล. ผัน พึ่งบุญ ณกรุงเทพ) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๑๗๗ หม่อมเจ้าพันธุประวัติ ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวง พรหมวรานุรักษ์ วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๑๗๘ พระยาอินทรมนตรี ศรีจันทรกุมาร (ฟรานซิส เฮนรี ไยลส์) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๑๗๙ นายพลตำรวจตรี อี. ดับลยู. ตรอตเตอร์ (พระยาวาสุเทพ) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๑๘๐ นาย เอช. คิตตินส์ ที่ปฤกษากรมรถไฟหลวง วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๑๘๑ ขางวางตรี พระยาประเสริฐศุภกิจ (เพิ่ม ไกรฤกษ์) วันที่ ๓๑ ธันวาคม

๑๘๒ มหาเสวกตรี พระยาเสถียรสุรประเพณี (ชม ชมเสวี) วันที่ ๓๑ ธันวาคม

๑๘๓ มหาอำมาตย์โท พระยาไมตรีวิรัชกฤตย์ (พุ่ม บุนนาค) วันที่ ๑ มกราคม

พ.ศ. ๒๔๖๑

๑๘๔ หม่อมเจ้าไตรทศประพันธ์ ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศวโรปการ วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๑๘๕ นายพลตรี พระยาศรีสรราชภักดี (ม.ร.ว. ฉาย กำภู ณกรุงเทพ) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๑๘๖ มหาอำมาตย์ตรี พระยาสวัสดิ์วรวิถี (ม.ร.ว. สายหยุด สนิธวงศ์ ณกรุงเทพ) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๑๘๗ มหาอำมาตย์ตรี พระยาอรรถการยบดี (ชุ่ม อรรถจินดา) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๑๘๘ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า ฯ กรมขุนเพชรยรณ์ อินทราไชย วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๑๘๙ จางวางตรี พระยาไพชยนตเทพ (ม.ร.ว. ลบ อรุณวงศ์ ณกรุงเทพ) วันที่ ๑ มกราคม

๑๙๐ มหาอำมาตย์ตรี พระยาไพศาลศิลปสาตร์ (รื่น ศยามานนท์) วันที่ ๑ มกราคม

๑๙๑ มหาอำมาตย์ตรี พระยาไพบูลย์สมบัติ (เดช บุนนาค) วันที่ ๑ มกราคม

พ.ศ. ๒๔๖๒

๑๙๒ มหาอำมาตย์ตรี พระยาอิศรพันธุโสภณ (ม.ร.ว. ชม อิศรางกูร ณกรุงเทพ) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๑๙๓ มหาเสวกตรี พระยาศรีสุริยราชวรานุวัตร์ (ศุข ศิษยบุตร) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๑๙๔ จางวางตรี พระยามนตรีสุริยวงศ (ฉี่ ยุนนาค) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๑๙๕ จางวางตรี พระยามหินทรเดชานุวัตน์ (ใหญ่ ศยามานนท์) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๑๙๖ มหาเสวกตรี พระยาบริบูรณ์ราชสมบัติ (ม.ร.ว. มูล ดารากร ณกรุงเทพ) วันที่ ๓๑ ธันวาคม

๑๙๗ จางวางตรี พระยาอัศวบดีศรีสุริยพาห (เล็ก โกมารภัข) วันที่ ๓๑ ธันวาคม

พ.ศ. ๒๔๖๓

๑๙๘ นายมาร์สตัน เอฟ. ยาสซาร์ด ที่ปฤกษากระทรวงยุติธรรม วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๑๙๙ หม่อมเจ้าธานีนิวัต ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดา วันที่ ๓๑ ธันวาคม

๒๐๐ พระตำรวจโท พระยาราชมานู (ถั่ว อัศวเสนา) วันที่ ๓๑ ธันวาคม

๒๐๑ มหาเสวกตรี พระยาอัพภันตริกามาตย์ (จ่าง ภาณุทัต) วันที่ ๓๑ ธันวาคม

๒๐๒ จางวางตรี พระยาธนรัตน์บดี (เสงี่ยม สิงหลกะ) วันที่ ๓๑ ธันวาคม

พ.ศ. ๒๔๖๔

๒๐๓ มหาเสวกตรี พระยาอนุรักษ์ราชมณเฑียร (อู๊ด สุจริตกุล) วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน

๒๐๔ มหาเสวกตรี พระยานนทิเสนสุเรนทรภักดี (แม๊ก เศียนเสวี) วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน

๒๐๕ มหาอำมาตย์ตรี พระยาจินดาภิรมย์ (จิตร ณสงขลา) วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน

๒๐๖ หม่อมเจ้าชัชวลิต ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพรหมวรานุรักษ์ วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน

๒๐๗ ดอกเตอร์ เอลดอน อาร์. เยมส์ ที่ปฤกษากระทรวงการต่างประเทศ วันที่ ๘ ธันวาคม

๒๐๘ มหาอำมาตย์ตรี พระยาเผด็จดุลยดี (เลียบ อรรถยุกติ) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๒๐๙ มหาอำมาตย์ตรี พระยาธรรมสารเนติวิเชตภักดี (ถึก บุนนาค) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๒๑๐ นาย ซี. เนียล กรรมการศาลฎีกา วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๒๑๑ หม่อมเจ้าอำรงศิริ ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขนสิริธัชสังกาศ วันที่ ๒ มกราคม

๒๑๒ มหาเสวกตรี พระยาคงคาธราธิบดี (พลอย ณนคร) วันที่ ๒ มกราคม

พ.ศ. ๒๔๖๕

๒๑๓ มหาเสวกตรี พระยาพจนปรีชา (ม.ร.ว. สำเริง อิศรศักดิ์ ณกรุงเทพ) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๒๑๔ สหาเสวกตรี พระยาศรีธรรมศกราช (ชื่น บุนนาค) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๒๑๕ มหาเสวกตรี พระยารณชัยชาญยุทธ (ถนอม บุณยเกต) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๒๑๖ มหาอำมาตย์ตรี พระยามหาวินิจฉัยมนตรี (เภา ภวมัย) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๒๑๗ มหาอำมาตย์ตรี พระยาพิจารณาปฤชามาตย์ (สุหร่าย วัชราภัย) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๒๑๘ จางวางตรี พระยาราชสาส์นโสภณ (สอาด ชูโต) วันที่ ๓๑ ธันวาคม

พ.ศ.๒๔๖๖

๒๑๙ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า ฯ กรมขุนสงขลานครินทร วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๒๒๐ หม่อมเจ้าอุปพัทธพงศ์ ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนสิริธัช สังกาศ วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๒๒๑ หม่อมเจ้าสฤษดิเดช ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่น พงษาดิศรมหิป วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๒๒๒ มหาอำมาตย์ตรี พระยาพิพากษาสัตยาธิปตัย (โป๋ คอมันตร) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๒๒๓ มหาอำมาตย์ตรี พระยาศรีสังกร (ตาด จารุรัตน์) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๒๒๔ มหาอำมาตย์ตรี พระยาเทพวิทุรพหุลศรุตาบดี (บุญช่วย วณิกกุล) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๒๒๕ จางวางโท พระยามหานามราช (ม.ร.ว.จำนง นพวงศ์ ณกรุงเทพ) วันที่ ๓๑ ธันวาคม

๒๒๖ มหาเสวกตรี พระยาอุทัยธรรม (หรุ่น วัชโรทัย) วันที่ ๓๑ ธันวาคม

พ.ศ. ๒๔๖๗

๒๒๗ พระยาศิลปศาสตร์โสภิต (ยี.อี.กอลโล) วันที่ ๑ กันยายน

๒๒๘ ดอกเตอร์ ฟรานซิส บี. แสย์ร ที่ปฤกษากระทรวงการต่างประเทศ วันที่ ๑๕ กันยายน

๒๒๙ หม่อมเจ้าฉลาดลบเลอสรร ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นราชศักดิ์สโมสร วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๒๓๐ นายพลตรี พระยาสุรราชฤทธานนท์ (พิน พินธุโยธิน) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๒๓๑ มหาอำมาตย์ตรี พระยาวิสูตรสาครดิฐ (สาย โชติก เสถียร) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๒๓๒ มหาอำมาตย์ตรี พระยาชัยวิชิต (ขำ ณป้อมเพ็ชร์) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๒๓๓ มหาอำมาตย์ตรี พระยาอุเทนเทพโกสินทร์ (ประสาน บรณศิริ) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๒๓๔ มหาอำมาตย์ตรี พระยาเมธาธิบดี (สาตร สุทธเสถียร) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๒๓๕ มหาอำมาตย์ตรี พระยาเพ็ชรดา (สอาด ณป้อมเพ็ชร์) วันที่ ๓๐ ธันวาคม

๒๓๖ นายพลตรี พระยาฤทธิไกรเกรียงหาญ (สาย ธรรมานนท์) วันที่ ๑ มกราคม

๒๓๗ มหาอำมาตย์ตรี พระยาสุพรรณสมบัติ (ติณ บุนนาค) วันที่ ๑๒ มกราคม

ตอนที่ ๑๑

ว่าด้วยเหรียญความชอบในราชการสงคราม

เหรียญความชอบในราชการสงคราม ทรงสร้างขึ้นทั้งในรัชกาลที่ ๕ และรัชกาลปัจจุบัน ตามยุคที่มีราชการสงครามเกิดขึ้น สำหรับพระราชทานแก่ผู้ที่ได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณในงานพระราชสงครามนั้น ๆ เหรียญประเภทนี้มี ๓ ชนิด คือ ๑. เหรียญปราบฮ่อ ๒. เหรียญงานพระราชสงครามยุโรป ๓. เหรียญชัย

(๑) เหรียญปราบฮ่อ พระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างขึ้นเมื่อปีวอก จุลศักราช ๑๒๔๖ (พ.ศ. ๒๔๒๗) สำหรับพระราชทานเป็นบำเหน็จในความชอบแก่ผู้ที่ไปราชการทัพปราบปรามโจรพวกฮ่อ ซึ่งยังอาฆาฆ่าย้ายชายพระราชอาณาเขตฝ่ายเหนือ เหรียญนี้ลักษณะเป็นเหรียญเงินรูปกลม กลางมีพระบรมรูปพระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่ พระพักตร์เสียว มีอักษรริมขอบเบื้องบนว่า "จุฬาลงกรณ์ บรมราชาธิราช" ด้านหลังเป็นรูปพระสยามเทวาธิราชทรงของ้าวขี่คอช้าง อักษรริมขอบเบื้องบนว่า "ปราบฮ่อ ๑๒๔๙ ๑๒๔๗ ๑๒๔๘" มีห่วงร้อยแพรแถบสีเหลืองกับคำติดอกข้างซ้าย ที่แพรแถบนั้นมีเข็มบอกปีจุลศักราชที่มีการต้องปราบปรามโจรพวกฮ่อเกิดขึ้นในสมัยนั้น ๆ คราวละเข็ม คือ (จ.ศ.) "๑๒๓๙" เข็ม ๑ (จ.ศ.) "๑๒๔๗"

เข็ม ๑ และ (จ.ศ.) “๑๒๔๙” เข็ม ๑ แล้วแต่ผู้ใดได้ไปราชการสงครามปราบโจรพวกฮ่อในคราวปีใด ก็พระราชทานเข็มสำหรับคราวปีนั้น ๆ ประดับแพรแถบ บางคนได้ ๒ เข็ม ๓ เข็มก็มี เหรียญนี้ (อยู่ในรูปแผ่นที่ ๒๘) มีชั้นเดียว ไม่มีกำหนดจำนวนเป็นอัตรา ใช้อักษรย่อว่า ร.ป.ฮ.

(๒) เหรียญงารพระราชสงครามยุโรป พระบาทสมเด็จ ฯ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างขึ้นเมื่อ (ปีมะเมีย) พ.ศ.๒๔๖๑ สำหรับพระราชทานแก่ผู้ที่ออกไปราชการสงครามในทวีปยุโรปเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๑ เหรียญนี้ลักษณะเป็นเหรียญเงินรูปกลม ด้านหน้ามีพระบรมรูปพระบาทสมเด็จ ฯ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระพักตร์เสี้ยว ประดิษฐานอยู่กลาง มีอักษรทำริมขอบเบื้องบนว่า “ รามาธิปติ สยามินฺโท วชิราวุธวิสฺสุโต” ด้านหลังมีรูปพระมหาวชิราวุธอยู่เหนือพานแว่นฟ้าสองชั้น มีฉัตรสองข้าง อักษรทำริมขอบเบื้องบนว่า “ งารพระราชสงครามในทวีปยุโรป” และเบื้องล่างว่า “ พระพุทธศักราช ๒๔๖๑ ” และมีห่วงสำหรับร้อยแพรแถบสีเลือดหมูริ้วดำสำหรับประดับอกเสื้อเบื้องซ้าย ใช้อักษรย่อว่า ร.ส. เหรียญนี้มีชั้นเดียว (ดังรูปจำลองแผ่นที่ ๒๘)

(๓) เหรียญชัย พระบาทสมเด็จ ฯ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรด ฯ ให้สร้างขึ้นเมื่อ (ปีระกา) พ.ศ. ๒๔๖๔ ตามชื่อผู้แทนแห่ง

สยามประเทศได้ปฤกษาตกลงกันในที่ประชุมสัมพันธมิตร์ ว่ามีแพรแถบห้อยเหรียญเหมือนกันทุกประเทศ ส่วนตัวเหรียญแล้วแต่ประเทศใด ๆ จะเลือกทำมีรูปสัณฐานคล้าย ๆ กันได้ตามพอใจ ฝ่ายสยามประเทศจึงได้สร้างขึ้นด้วยทองสำริดมีรูปกลม ด้านหน้าตรงกลางเปนรูปนารายน์บันฦาชัย ด้านหลังมีอักษรว่า "มหาสงครามเพื่อปรายอนารยะธรรม" มีห่วงสำหรับร้อยแพรแถบสีรุ้งประดับอกเสื้อเบื้องซ้าย ใช้อักษรย่อว่า ร.ซ. เหรียญนี้มีชั้นเดียว (ดังรูปจำลองแผ่นที่ ๒๗) สำหรับพระราชทานแก่ผู้ที่ได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณในคราวงานพระราชสงครามปรายปรามอนารยะธรรมทวีปยุโรปเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๑

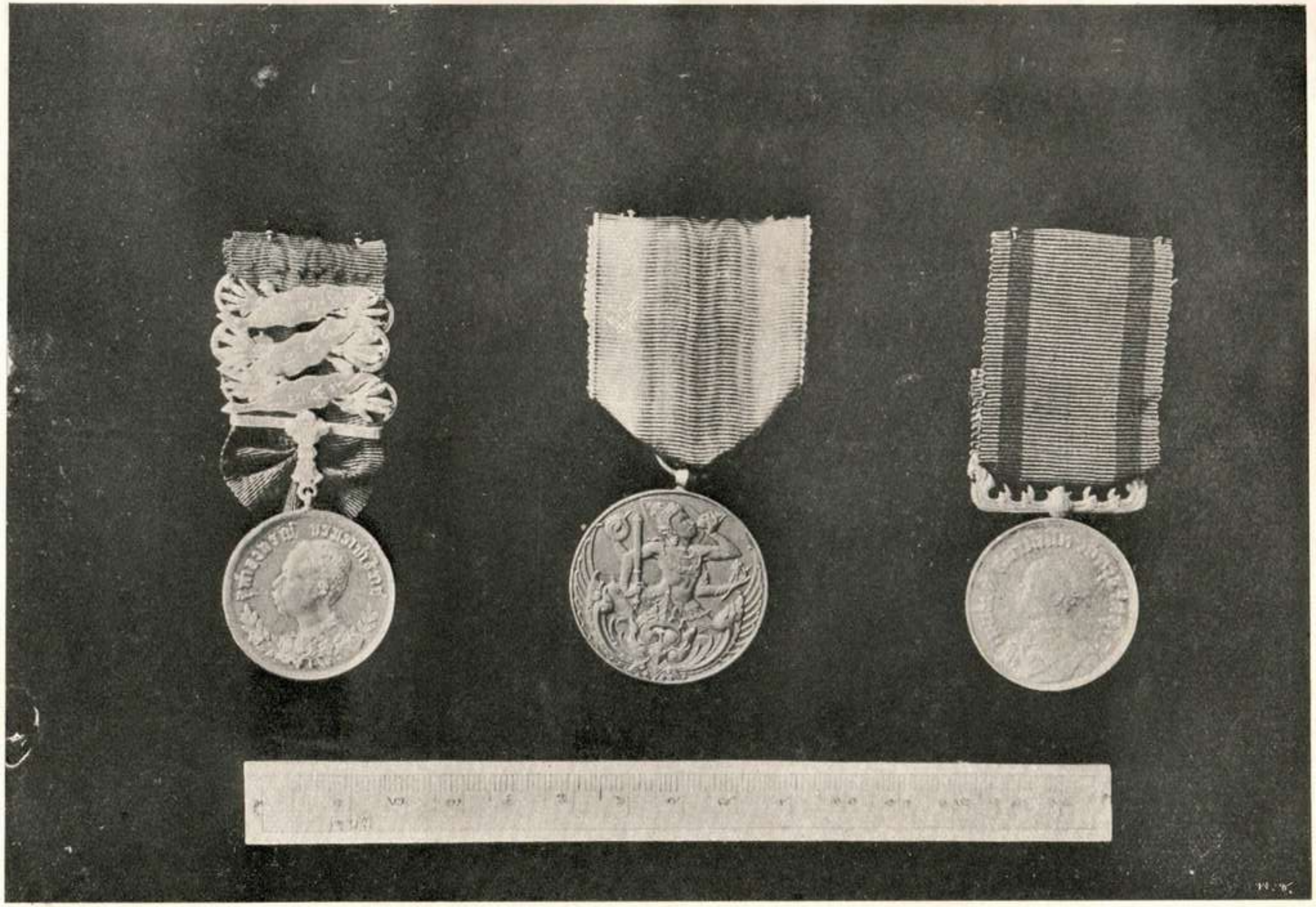
รูปที่ ๒๘

เหรียญความชอบในการสงคราม

แต่ซ้ายไปขวา (๑) เหรียญปราบฮ่อ (๒) เหรียญชัย

(๓) เหรียญที่รฤกงารพระราชสงครามทวีปยุโรป

รูปที่ ๒๙

ตอนที่ ๑๒

ว่าด้วยเหรียญความชอบในพระองค์

เหรียญความชอบในพระองค์ ทรงสร้างขึ้นทั้งในสมัยรัชกาลที่ ๕ และรัชกาลปัจจุบัน เหรียญประเภทนี้มี ๓ จำพวก คือ ๑ เหรียญราชรุจิ ๒ เหรียญรัตนาภรณ์ ๓ วัลลภาภรณ์

(๑) เหรียญราชรุจิ เริ่มทรงสถาปนาขึ้นในรัชกาลที่ ๕ สำหรับพระราชทานแก่ข้าราชการในพระราชสำนัก แลนายทหารรักษาพระองค์และผู้มีความชอบในพระราชสำนัก ทั้งสำหรับพระราชทานข้าราชการในพระราชสำนักแห่งพระเจ้าแผ่นดินต่างประเทศ ชั้นมหาดเล็กรับใช้เป็นต้น ถึงรัชกาลปัจจุบันนี้ พระบาทสมเด็จ ฯ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงสถาปนาเหรียญราชรุจิขึ้นเช่นเดียวกัน พระราชทานเหรียญราชรุจิรัชกาลที่ ๕ ต่อมา

เหรียญราชรุจิ รัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างขึ้นเมื่อปีระกา ร. ศ. ๑๑๖ (พ. ศ. ๒๔๔๐) ก่อนเสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรปครั้งแรกหน่อยหนึ่ง เหรียญนี้มีรูปลักษณะเหมือนกันทั้งเหรียญทองและเหรียญเงิน คือ รูปกลมด้านหน้ามีพระบรมรูปพระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระพักตร์เสี้ยว ประดิษฐานอยู่กลางมีอักษรที่ขอบเบื้องบนว่า “จุฬาลังกรโณ-ปรมราชาธิราชา” ด้านหลังเป็นรูปจักร์มีอักษรที่กลางวงจักร์ว่า “ราช

รุจิยา ทินฺนมิทำ” และมีห่วงสำหรับร้อยแพรแถบสีแดง ประดับอกเสื้อเบื้องซ้าย (ดังรูปจำลองแผ่นที่ ๒๙) ใช้อักษรย่อเหรียญราชรุจิทองว่า ร. จ. ท. ราชรุจิเงินว่า ร. จ. ง. (แล้วบอกรัชกาลต่อท้าย)

เหรียญราชรุจิรัชกาลปัจจุบัน มีรูปลักษณะและลวดลายเหมือนเหรียญราชรุจิรัชกาลที่ ๕ ที่กล่าวมา ต่างแต่ด้านหน้า มีพระบรมรูปพระบาทสมเด็จ ฯ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ประดิษฐานอยู่ตรงกลาง และมีอักษรที่ริมขอบเบื้องบนว่า “วชิราวุโธ ปรมราชาธิราชา” กับที่ห่วงร้อยด้วยแพรสีขาบสำหรับประดับอกเสื้อ (ดังรูปจำลองแผ่นที่ ๒๙) ใช้อักษรย่อเหรียญราชรุจิทองว่า ร. จ. ท. เหรียญราชรุจิเงินว่า ร. จ. ง. (และบอกรัชกาลต่อท้าย)

(๒) เหรียญรัตนาภรณ์ พระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาขึ้น แต่เมื่อปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๑๒ เดิมเรียกว่า “รจนาภรณ์” สำหรับพระราชทานเป็นบำเหน็จความชอบในพระองค์และในการช่าง ชั้นที่ ๒ รองแต่ตราภัทราภรณ์ เมื่อตั้งพระราชบัญญัติเครื่องราชอิสริยาภรณ์ เมื่อปีระกา จุลศักราช ๑๒๓๕ (พ.ศ. ๒๔๑๖) จึงเปลี่ยนนามเป็นรัตนาภรณ์ สำหรับพระราชทานเป็นบำเหน็จความชอบในพระองค์ และการช่างชั้นที่ ๑ เหรียญบุษบปมาลา เป็นชั้นที่ ๒ แต่เหรียญรัตนาภรณ์ ที่ทรงสถาปนาครั้งนั้น ไม่ได้พระราชทานผู้ใดมากว่า ๒๐ ปี ผู้ที่ได้รับพระราชทานมีเหลืออยู่น้อยที่เดียว ครั้นเมื่อ ร.ศ. ๑๒๐ (พ.ศ. ๒๔๔๔) พระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงปรารภถึงเจ้านาย และข้าราชการ ซึ่งไปตามเสด็จประพาสเกาะชวาครั้งหลัง ไปต้องลำบากยากลำ เมื่อช่วยกันรักษาพยาบาลสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ กรมขุนนครราชสีมา ไปประชวรหนักอยู่เกือบเดือน จึงโปรด ฯ ให้คิดแบบอย่างสร้างเหรียญรัตนาภรณ์ขึ้นใหม่และให้มีเป็น ๕ ชั้น พระราชทานเป็นบำเหน็จความชอบ ผู้ซึ่งได้โดยเสด็จครั้งนั้นทั้งฝ่ายหน้าฝ่ายใน แล้วพระราชทานผู้อื่นเป็นบำเหน็จความชอบอย่างอื่นต่อมา แล้วทรงสถาปนาเหรียญรัตนาภรณ์ รัชกาลที่ ๕ ขึ้นอีกอย่างหนึ่ง มาถึงในรัชกาลปัจจุบันนี้ พระบาทสมเด็จ ฯ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาเหรียญรัตนาภรณ์ สำหรับรัชกาลปัจจุบันนี้ขึ้น เหรียญรัตนาภรณ์จึงมี ๓ รัชกาล มี ๕ ชั้น และลักษณะคล้ายคลึงกัน

(ก) เหรียญรัตนาภรณ์รัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างขึ้นเมื่อปีมะโรง ร.ศ. ๑๒๓ (พ.ศ.๒๔๔๗) ซึ่งเป็นสมัยวันบรรจบรอบร้อยปี นับแต่วันพระบรมราชสมภพแห่งพระบาทสมเด็จ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สำหรับพระราชทานพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการ ผู้ได้รับราชการมาในรัชกาลที่ ๕ หรือผู้ที่ได้เป็นสมาชิกของเครื่องราชอิศริยาภรณ์นพรัตนราชวราภรณ์ เมื่อสิ้นงารครานี้ทรงสร้างเหรียญนั้นแล้ว มีผู้ได้รับพระราชทานต่อมาน้อยตัว และบัดนี้ไม่มีผู้ที่ได้รับพระราชทานขึ้นใหม่มาช้านานแล้ว เหรียญนี้ห้อยแพรแถบสีเหลืองมีริ้วสีแดงที่ขอบรูปเหรียญ มีอักษร

พระบรมนามาภิธัยย่อ “ ม. ป. ร.” ในวงพวงมาลาเปนรูปกลม จำแนกเปน ๕ ชั้น ต่างกันดังนี้ คือ

ก. ชั้นที่ ๑ ประดับเพ็ชร์ล้วน ใช้อักษรย่อว่า ม.ป.ร. ๑

ข. ชั้นที่ ๒ อักษรพระบรมนามาภิธัยย่อ “ม.ป.ร.” ลงยาราชาวดีสีแดง ขอบพวงมาลาประดับเพ็ชร์ ใช้อักษรย่อว่า ม.ป.ร. ๒

ค. ชั้นที่ ๓ อักษรพระบรมนามาภิธัยย่อ “ม.ป.ร.” ลงยาราชาวดีสีแดง ขอบเปนทองคำ ใช้อักษรย่อว่า ม.ป.ร. ๓

ง. ชั้นที่ ๔ ทองคำล้วน ใช้อักษรย่อว่า ม.ป.ร. ๔

จ. ชั้นที่ ๕ เงินล้วน ใช้อักษรย่อว่า ม.ป.ร. ๕

(ข) เหรียญรัตนาภรณ์ รัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างขึ้นเมื่อปีฉลู ร.ศ. ๑๒๐ (พ.ศ. ๒๔๔๔) (ในรัชกาลปัจจุบันนี้ไม่ได้พระราชทานผู้ใด เว้นแต่ข้าราชการหรือผู้ที่สมควรจักได้รับพระราชทานเหรียญนั้นแต่ในรัชกาลก่อนแล้ว หากยังไม่มีโอกาศที่จักได้รับพระราชทาน) เหรียญนี้ห้อยแพรแถบเปนริ้วสีขาวอยู่ในระหว่างกลางริ้วสีแดงสองข้าง มีขนาดกว้างเท่ากัน รูปเหรียญมีอักษรพระบรมนามาภิธัยย่อ “จ.ป.ร.” ในวงพวงมาลาเปนรูปไข่ จำแนกเปน ๕ ชั้น คือ

ก. ชั้นที่ ๑ ประดับเพ็ชร์ล้วน ใช้อักษรย่อว่า จ.ป.ร. ๑

ข. ชั้นที่ ๒ อักษรพระบรมนามาภิธัยย่อ “จ.ป.ร.” ลงยาราชาวดีสีแดง ขอบพวงมาลาประดับเพ็ชร์ ใช้อักษรย่อว่า จ.ป.ร. ๒

ค. ชั้นที่ ๓ อักษรพระบรมนามาภิธัยย่อ "จ.ป.ร." ลงยาราชาวดีสีแดง ขอบเปนทองคำ ใช้อักษรย่อว่า จ.ป.ร. ๓

ง. ชั้นที่ ๔ ทองคำล้วน ใช้อักษรย่อว่า จ.ป.ร. ๔

จ. ชั้นที่ ๕ เงินล้วน ใช้อักษรย่อว่า จ.ป.ร. ๕

(ค) เหรียญรัตนาภรณ์ รัชกาลปัจจุบัน พระบาทสมเด็จ ฯ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างขึ้นเมื่อ (ปีจอ) พ.ศ. ๒๔๕๓ รูปเหรียญมีอักษรพระบรมนามาภิธัยย่อ "ว.ป.ร." ในวงพวงมาลาเปนรูปไข่ จำแนกเปน ๕ ชั้นต่างกันดังนี้ คือ

ก. ชั้นที่ ๑ ประดับเพ็ชร์ล้วน ใช้อักษรย่อว่า ว.ป.ร. ๑

ข. ชั้นที่ ๒ อักษรพระบรมนามาภิธัยย่อ "ว.ป.ร." ลงยาราชาวดีสีดำ กรอบประดับเพ็ชร์ ใช้อักษรย่อว่า ว.ป.ร. ๒

ค. ชั้นที่ ๓ อักษรพระบรมนามาภิธัยย่อ "ว.ป.ร." ลงยาราชาวดีสีดำ กรอบลงยาราชาวดีสีแดง ใช้อักษรย่อว่า ว.ป.ร. ๓

ง. ชั้นที่ ๔ อักษรพระบรมนามาภิธัยย่อ "ว.ป.ร." เปนทองคำ กรอบลงยาราชาวดีสีแดง ใช้อักษรย่อว่า ว.ป.ร. ๔

จ. ชั้นที่ ๕ อักษรพระบรมนามาภิธัยย่อ "ว.ป.ร." เปนทอง กรอบโสร่งเงิน ใช้อักษรย่อว่า ว.ป.ร. ๕

เหรียญรัตนาภรณ์ทั้ง ๓ รัชกาลที่กล่าวมา มีเครื่องหมายสำคัญให้ทราบว่า ฝ่ายหน้ากับฝ่ายในต่างกัน คือ ฝ่ายหน้าที่ห่วงร้อยแพรแถบ

เปนอย่างปรกติ ส่วนฝ่ายในผูกแพรแถบเปนรูปแมลงปอ สำหรับประดับที่อกเสื้อ (ดังรูปจำลองแผ่นที่ ๒๙)

(๓) ตราวัลลภาภรณ์ พระบาทสมเด็จ ฯ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างขึ้นเมื่อ (ปีมะเมีย) พ.ศ. ๒๔๖๑ (เปนตราราชการในพระองค์) สำหรับพระราชทานฉเพาะผู้ที่ได้รับราชการประจำในพระราชสำนัก และใกล้ชิดพระองค์เนืองนิตย์ ทั้งฝ่ายหน้าและฝ่ายใน ยังไม่มีคนต่างประเทศเปนสมาชิก ตรานี้มีชั้นเดียว ไม่มีกำหนดจำนวนเปนอัตรา และมีลักษณะเรือนเงินทำเปนรูปกลีบบัวแหลมยื่นออกสี่แฉก ในแฉกหนึ่ง ๆ จำหลักเปนลายกลีบซ้อนกันสองกลีบ มีเกษรจำหลักโปร่งแทรกสี่ทิศสลับกับกลีบบัวแฉก ด้านหน้ามีอักษรพระปรมนามาภิธัยย่อ "ร.ร." กับเลข "๖" หมายความว่า สมเด็จพระรามราชาธิบดีรัชกาลที่ ๖ จำหลักเปนเพ็ชร์โปร่งประดับลอยเด่นอยู่ในวงกลมกลางดวงตรา ด้านหลังมีรูปวชิราวุธลอยขึ้นมาจากพื้นเงินเกลี้ยง มีห่วงร้อยแพรแถบสีครามแก่ มีริ้วขาวริ้วแดงเปนลวดอยู่ริม สำหรับประดับเสื้อที่อกเบื้องซ้าย ใช้อักษรย่อว่า ว.ภ. ดังรูปจำลองแผ่นที่ ๒๙) ตราวัลลภาภรณ์นี้ เมื่อประดับอกเสื้อรวมกับตราอื่น ๆ ให้ประดับไว้ต่อจากตราปฐมจุลจอมเกล้าวิเศษหรือตรารามาธิบดี แต่ข้างหน้าตราอื่น ๆ ทั้งปวงนอกจากนี้ ผู้ที่ได้รับพระราชทานตรานี้ จะได้ประกาศนามาจาระไนความชอบในราชกิจานุเบกษาทุกคราวที่พระราชทาน (ไม่มีประกาศนียบัตรเหมือนตราอื่น) ประกาศเมื่อณวันที่ ๒๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๑

รูปที่ ๒๙

เหรียญความชอบในพระองค์

แถวบน (๑) เหรียญรัตนาภรณ์รัชกาลที่ ๕ (๒) เหรียญรัตนาภรณ์รัชกาลที่ ๔ (๓) เหรียญรัตนาภรณ์รัชกาลที่ ๖ (มีอย่างละ ๕ ชั้น)

กลาง เหรียญรัตนาภรณ์พระราชทานฝ่ายใน (มีทั้ง ๓ รัชกาล) ตัวเหรียญเหมือนกับฝ่ายหน้าทุกชั้น ผิดกับฝ่ายหน้าแต่ผูกแพรเป็นตัวแมงปอ

แถวล่าง (๑) เหรียญราชรุจิรัชกาลที่ ๕ (๒) เครื่องราชอิศริยาภรณ์วัลลภาภรณ์ (๓) เหรียญราชรุจิรัชกาลที่ ๖

รูปที่ ๓๙

ตอนที่ ๑๓
ว่าด้วยเหรียญความชอบในราชการ

เหรียญสำหรับความชอบในราชการ ทรงสร้างขึ้นทั้งในสมัยรัชกาลที่ ๕ และรัชกาลปัจจุบัน เหรียญประเภทนี้มี ๗ อย่าง (ถ้าว่าตามลำดับที่ทรงสร้างก่อนและหลัง) คือ ๑. เหรียญจักรมาลา ๒. เหรียญบุษปมาลา ๓. เหรียญดุษฎีมาลา ๔. เหรียญจักรพรรดิมาลา ๕. เหรียญราชินี ๖. วชิรมาลา ๗. เหรียญราชนิยม

(๑) เหรียญจักรมาลา พระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาขึ้นเมื่อปีมะเส็ง จ.ศ. ๑๒๓๑ (พ.ศ. ๒๔๑๒) สำหรับพระราชทานเป็นบำเหน็จความชอบฝ่ายทหาร ครั้นตั้งพระราชบัญญัติเครื่องราชอิศริยาภรณ์เมื่อปีระกาจุลศักราช ๑๒๓๕ (พ.ศ. ๒๔๑๖) กำหนดการพระราชทานเหรียญจักรมาลาถึงทหารที่รับราชการเรียบร้อยช้านานได้ถึง ๑๕ ปีด้วย เหรียญนี้มีชั้นเดียว ลักษณะเป็นเหรียญเงินรูปกลม ด้านหน้ามีรูปจักร์ กลางวงจักร์เป็นรูปจุลมงกุฎพานรองสองชั้น มีเครื่องสูงสองข้าง ด้านหลังมีรูปจักร์ กลางวงจักร์เป็นรูปช้าง กับมีอักษร "ส.พ.ป.ม.จ.๕" ข้างบนมีห่วงห้อยกับแพรแถบสีแดงขอบเขียวริ้วเหลืองริ้วน้ำเงิน มีเข็มสำหรับประดับทอกเสื้อเบื้องซ้าย (ดังรูปจำลองแผ่นที่ ๓๐) ผู้ได้รับพระราชทานเหรียญนี้ใช้อักษรย่อ ร.จ.ม. ข้างท้ายนาม เหรียญนี้มีประกาศนียบัตรกำกับเป็นสำคัญ

มาในรัชกาลปัจจุบัน โปรด ฯ ให้ถือเปนบัญญัติว่า ผู้ได้รับพระราชทานเหรียญจักรมาลา (ฝ่ายทหาร) แล้ว ไม่ต้องรับพระราชทานเหรียญจักรพรรดิมาลา (ฝ่ายพลเรือน) อีก คนต่างประเทศไม่ได้รับพระราชทาน นอกจากผู้ที่มีเหตุผลเปนพิเศษโดยเฉพาะ

ครั้นภายหลัง เมื่อมหาสงครามในยุโรปสงบลง พระบาทสมเด็จ ฯ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริห์ถึงทหารซึ่งอาสาไปราชการสงคราม เพื่อทำการรยร่วมกันกับราชสัมพันธมิตร์ ย่อมนับว่าเปนผู้มีความชอบพิเศษ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้นับเวลารับราชการของทหารเหล่านั้นทวีคูณเปนบำเหน็จความชอบพิเศษ ประกาศเมื่อณวันที่ ๓ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๑ เพราะฉนั้นทหารเหล่านั้นจึงนับเวลาที่ไปราชการสงครามณทวีปยุโรป สำหรับที่จะรับพระราชทานเหรียญจักรมาลาได้เปน ๒ เท่า โดยนัยแห่งประกาศนี้

(๒) เหรียญขุนปมาลา พระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาขึ้นเมื่อปีมะเส็ง จ.ศ. ๑๒๓๑ (พ.ศ. ๒๔๑๒) เดิมสำหรับพระราชทานเปนบำเหน็จความชอบในพระองค์และในการช่าง เปนชั้นที่ ๓ รองแต่ภัทราภรณ์ รจนาภรณ์ ลงมา ครั้นตั้งพระราชบัญญัติเครื่องราชอิศริยาภรณ์เมื่อปีระกา จุลศักราช ๑๒๓๕ (พ.ศ. ๒๔๑๖) เหรียญขุนปมาลานี้จัดเปนสำหรับพระราชทานบำเหน็จความชอบในพระองค์และการช่าง แต่ส่วนเหรียญขุนปมาลามักพระราชทานแก่ผู้มีวิชาการช่างต่าง ๆ มีช่างเขียนช่างถ่ายรูปและผู้ชำนาญการขับร้องดนตรีเปนอาทิ

เหรียญนี้มีลักษณะเปนเหรียญทอง ด้านหน้ามีรูปพุลมงกุฎ มีเครื่องสูงสองข้าง ด้านหลังมีอุนาโลมอยู่กลาง มีอักษร "ส.พ.ป.ม.จ. ๕" ล้อมรอบ ห้อยแพรสีแดงขอบเขียวริ้วเหลืองริ้วน้ำเงิน มีเข็มทองสำหรับกลัดประดับทอกเสื้อเบื้องซ้ายใช้อักษรย่อว่า ร.ย.ม. (ดังรูปจำลองแผ่นที่ ๓๐)

(๓) เหรียญดุษฎีมาลา พระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาขึ้นเมื่อปีมะเมีย จ.ศ. ๑๒๔๔ (พ.ศ. ๒๔๒๕) เนื่องในการสมโภชพระมหานครอมรรัตนโกสินทร์เมื่อประดิษฐานมาครบ ๑๐๐ ปี สำหรับพระราชทานแก่บันดาผู้มีความชอบเสมอกันทุกชั้นยศศักดิ์ เหรียญนี้ตามกำหนดในพระราชบัญญัติมี ๔ ชนิด คือ ทองคำ ๑ เงินกาไหล่ทอง ๑ เงินเปล่า ๑ สำริด ๑ และทั้ง ๔ ชนิดนี้มีเกียรติยศเสมอกัน[๑] ลักษณะแห่งเหรียญเปนรูปไข่ ด้านหน้ามีพระบรมรูปพระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประดิษฐานตรงกลาง มีอักษรตามขอบเบื้องบนว่า "จุฬาลงกรณ์หัสส์ปรมราชาธิราชิโน" ขอบเบื้องล่างเปนใบชัยพฤกษ์ไขว้กัน ด้านหลังเปนรูปพระสยามเทวาธิราชทรงพระขรรค์ยืนแท่นพิงโล่ห์ตราแผ่นดิน พระหัตถ์ขวาทรงพวงมาลัย จะสวมที่ตรงจารึกชื่อผู้ได้รับพระราชทาน ใต้แท่นมีเลข "๑๒๔๔" บอกปีจุลศักราชที่สร้าง และมีอักษรตามขอบว่า "สยามินทร บรมราช

---

๑ เหรียญทองคำ เหรียญสำริด ดูเหมือนยังไม่เคยพระราชทานแก่ผู้ใด คงพระราชทานแต่เหรียญกาไหล่ทอง กับเงิน มาจนทุกวันนี้

ตุฏฺฐิยฺปเวทนาอิทำ” ริมขอบเหรียญจารึกอักษรว่า “สัพฺเพสำ สำฆภูตานำ สามคฺคิวุฏฺฒิสาธิกา” บนเหรียญมีพระขรรค์ชัยศรีกับทานพระกรเทวรูปไขว้กัน มีห่วงยึดกับเหรียญและติดกับแผ่นโลหะจารึกว่า “ทรงยินดี” ห้อยแพรแถบริ้วแดงกับขาวสำหรับสมาชิกฝ่ายทหาร (หรือผู้ได้รับพระราชทานเปนขัตติยคือเจ้านาย) แพรแถบริ้วชมภูกับขาวสำหรับสมาชิกฝ่ายพลเรือน มีเข็มสำหรับประดับที่แพรแถบห้อยเหรียญ ๕ เข็ม แล้วแต่ผู้ใดได้ทำความชอบอย่างไร ก็พระราชทานเข็มอย่างนั้น ๆ เปนเครื่องหมาย คือ

(ก) เข็มราชการในพระองค์ ใช้อักษรย่อว่า ร.ด.ม.(พ) (แต่เข็มนี้ ในเวลานี้ไม่ได้พระราชทานแล้ว เพราะพระบาทสมเด็จ ฯ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาตราวชิรมาลาขึ้นแทน)

(ข) เข็มศิลปวิทยา ใช้อักษรย่อว่า ร.ด.ม.(ศ)

(ค) เข็มราชการแผ่นดิน ใช้อักษรย่อว่า ร.ด.ม.(ผ)

(ง) เข็มกรุณา ใช้อักษรย่อว่า ร.ด.ม.(ก)

(จ) เข็มกล้าหาญ ใช้อักษรย่อว่า ร.ด.ม.(ห)

ผู้ได้รับพระราชทานเหรียญนี้ ไม่มีประกาศนียบัตร ด้วยมีจารึกชื่อผู้รับที่ด้านหลังเปนสำคัญ ประกาศเมื่อณวันศุกร์ เดือน ๖ ขึ้น ๔ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔ (พ.ศ. ๒๔๒๕)

ต่อมาในรัชกาลปัจจุบัน โปรด ฯ ให้แก้เหรียญดุษฎีมาลาให้มีขนาดย่อมลงมากว่าในรัชกาลที่ ๕ (ดังรูปจำลองแผ่นที่ ๓๐)

(๔) เหรียญจักรพรรดิมาลา พระบาทสมเด็จฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาขึ้นเมื่อปีมะเส็ง ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) เนื่องในการพระราชพิธีรัชฎาภิเษก สมโภชสิริราชสมบัติครบ ๒๕ ปี สำหรับพระราชทานเป็นบำเหน็จความชอบแก่ผู้ปฏิบัติราชการดีทั่วไปไม่มีกำหนดขีดคั่นอย่างใด เหรียญนี้มี ๓ ชนิด คือ ทองคำ ๑ เงินกาไหล่ทอง ๑ เงิน ๑ และใน ๓ ชนิดนั้นมีเกียรติยศเสมอกัน ลักษณะมีสัณฐานเป็นรูปจักร์ ด้านหน้ามีพระบรมรูปพระบาทสมเด็จฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระมหาพิชัยมงกุฎ ยอดมีรัศมีและพวงมาลัยใบชัยพฤกษ์วงรอบที่ขอบจักร์มีอักษรว่า “จุฬาลงกรณ์ บรมราชาธิราช สยามินทร์” ด้านหลังที่ขอบจักร์มีอักษรแสดงคุณของผู้ที่ได้รับพระราชทาน และแสดงศกที่ทรงสร้างเหรียญนี้ว่า “สำหรับปรนนิบัติราชการดี รัตนโกสินทรศก ๑๑๒” ที่กลางเหรียญมีอักษรว่า “พระราชทานแก่” (และจะได้โปรดฯ ให้จารึกนามผู้ที่ได้รับพระราชทานลงในกลางเหรียญที่ใต้พวงมาลัย อันมีช่อดอกไม้รองอยู่นั้น) ห้อยแพรแถบสี่เหลืองริมชมภูห้อยกับเข็มมีอักษรว่า “ราชสุปริย์” สำหรับประดับอกเสื้อเบื้องซ้าย (ดังรูปจำลองแผ่นที่ ๓๐) ผู้ได้รับพระราชทานเหรียญนี้ไม่มีประกาศนียบัตร์ เพราะโปรดฯ ให้จารึกนามผู้รับที่เหรียญเป็นสำคัญดังกล่าวมาข้างต้นนั้นแล้ว ประกาศเมื่อณวันที่ ๓ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๔ (พ.ศ. ๒๔๓๘)

ครั้นต่อมาในชั้นหลังมีพระราชนิยมพระราชทานเหรียญจักรพรรดิมาลาแก่เจ้านายที่ได้รับพระราชทานพระสุพรรณบัฏ และขุนนางที่ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรมาครบ ๒๘ ปี เปนบำเหน็จที่รับราชการยั่งยืนมั่นคงนาน ทำนองเดียวกับเหรียญจักรมาลาที่พระราชทานแก่ฝ่ายทหาร

ถึงรัชกาลปัจจุบันนี้ จึงทรงพระราชดำริห์สถาปนาเหรียญจักรพรรดิมาลาให้เปนเหรียญสำหรับพระราชทานข้าราชการฝ่ายพลเรือนที่รับราชการมานาน ครบ ๒๕ ปีบริบูรณ์ และแก้รูปเหรียญให้เปนคู่กันกับเหรียญจักรมาลาฝ่ายทหาร มีรูปลักษณะดังนี้ คือ สัณฐานเปนรูปจักร์ ด้านหน้ามีรูปพระครุฑพาหอยู่ในวงจักร์ ด้านหลังมีรูปช้างอยู่ในวงจักร์ มีอักษรจารึกวงรอบว่า “บำเหน็จแห่งความยั่งยืนและมั่นคงในราชการ” ข้างบนเหรียญมีเข็มวชิราวุธห้อยกับแพรแถบสีแดง ขอบสีเหลืองกับเขียวมีเข็มเงินเบื้องบนแพรแถบจารึกอักษรว่า “ราชสุปริย์” สำหรับประดับที่อกเสื้อเบื้องซ้าย ใช้อักษรย่อว่า ร. จ. พ. (ดังรูปจำลองแผ่นที่ ๓๐) และผู้ได้รับพระราชทานเหรียญนี้มีประกาศนียบัตรเปนสำคัญ แต่ผู้ที่ได้รับพระราชทานเหรียญจักรมาลาแล้ว ไม่ต้องรับพระราชทานเหรียญจักรพรรดิมาลาอีก หรือได้รับพระราชทานเหรียญจักรพรรดิมาลาอย่างเดิมแล้ว ก็โปรด ฯ ให้คงใช้อย่างนั้นต่อไป ประกาศเมื่อณวันที่ ๒๙ สิงหาคม ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๔)

เพราะฉนั้นข้อที่ว่าด้วยรูปลักษณะและระเบียบการแห่งเหรียญจักรพรรดิมาลารัชกาลที่ ๕ ดังกล่าวมาเปนอันเปลี่ยนแปลงไปโดยนัยแห่งประกาศนี้

(๕) เหรียญราชินี สมเด็จพระ (ศรีพัชรินทรา) บรมราชินีนาถ ทรงสร้างขึ้นโดยพระบรมราชานุญาตเมื่อปีระกา ร.ศ. ๑๑๖ (พ.ศ. ๒๔๔๐) สมัยที่ทรงสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ เมื่อพระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จ ฯ ประพาสยุโรปครั้งแรก สำหรับพระราชทานแก่ผู้มีความชอบ ที่ไปโดยเสด็จหรือในการรักษาพระนคร ครั้งนั้น เหรียญนี้มีชั้นเดียว และมีลักษณะเปนเหรียญเงินรูปกลม ด้านหน้ามีอักษรพระปรมาภิไธยย่อ “ส. ผ.” ไขว้กัน ด้านหลังตรงกลางมีฟันเงินเกลียงสำหรับจารึกนามผู้ได้รับพระราชทาน มีอักษรตามขอบเบื้องขนว่า “พระราชทาน” เบื้องล่างว่า “ ร.ศ. ๑๑๖ ” และมีห่วงห้อยแพรแถบสีน้ำเงินอ่อน สำหรับประดับอกเสื้อเบื้องซ้าย ใช้อักษรย่อว่า ส. ผ. (ดังรูปจำลองแผ่นที่ ๓๐) ผู้ได้รับพระราชทานเหรียญนี้ไม่มีประกาศนียบัตร ด้วยที่เหรียญด้านหลังจารึกนามผู้นั้นเปนสำคัญอยู่แล้ว

(๖) ตราวชิรมาลา พระบาทสมเด็จ ฯ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างขึ้นเมื่อ ร. ศ. ๑๓๐ (พ. ศ. ๒๔๕๔) สำหรับพระราชทานแก่ผู้ที่มีความชอบในราชการส่วนพระองค์ (แทนเข็มราชการในพระองค์สำหรับเหรียญดุษฎีมาลารัชกาลที่ ๕) ตรานี้มีชั้นเดียว และมีรูปพรรณเปนรูปวชิราวุธ คมเงิน ด้ามทอง กลางด้ามลงยาราชาวดีสีขาย มีรัศมีเปนทองโปร่งรอบ ขอบเปนรูปประทุมลงยาราชาวดี ขอบในสีขาย

มีกลิบขาว กนกรอบนอกสีชมภู ข้างบนเป่นเข็มทองคำจารึกอักษรว่า "ราชการในพระองค์" ห้อยแพรแถบริ้วเหลืองกับดำ สำหรับประดับอกเสื้อเบื้องซ้าย ใช้อักษรย่อว่า ว. ม. ล. (ดังรูปจำลองแผ่นที่ ๓๑) ผู้ได้รับพระราชทานตรานี้ จะได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป่นสำคัญ ประกาศเมื่อณวันที่ ๒๘ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๔)

(๗) เหรียญราชนิยม พระยาทสมเด็จ ฯ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ สำหรับพระราชทานแก่ผู้ที่ช่วยชีวิตมนุษย์ ในเวลาซึ่งมีเหตุใกล้ต่ออันตราย มีชั้นเดียว เหรียญนี้มีสัณฐานเปนรูปกลม ด้านหน้ามีพระบรมรูปพระยาทสมเด็จ ฯ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีอักษรจารึกพระบรมนามาภิธัยว่า "มหาราชา ปรเมนทรมหาวชิราวุโธ สยามรัชกาล พุทธสาสนุปถัมภโก" ด้านหลังมีอักษรจารึกว่า "ทรงพระราชนิยมพระราชทาน" มีขนาดกว้าง ๓๑ มิลิเมตร์ หนา ๒-๑๑ มิลิเมตร์ วัดโดยรอบ ๙๗-๓๙ มิลิเมตร ห้อยแพรแถบสีดำกับเหลือง สำหรับประดับอกเสื้อข้างขวา (ซึ่งตรงข้ามกับเครื่องราชอิศริยาภรณ์และเหรียญอย่างอื่น) ใช้อักษรย่อว่า ร.น. (ดังรูปจำลองแผ่นที่ ๓๐) ประกาศเมื่อณวันที่ ๒๙ กันยายน ร.ศ. ๑๓๑ (พ.ศ. ๒๔๕๕) ผู้ได้รับพระราชทานไม่มีประกาศนียบัตร ด้วยมีประกาศนามจาระไนความชอบผู้นั้นในราชกิจจานุเบกษาเปนสำคัญ

รูปที่ ๓๐

เหรียญสำหรับความชอบในราชการ

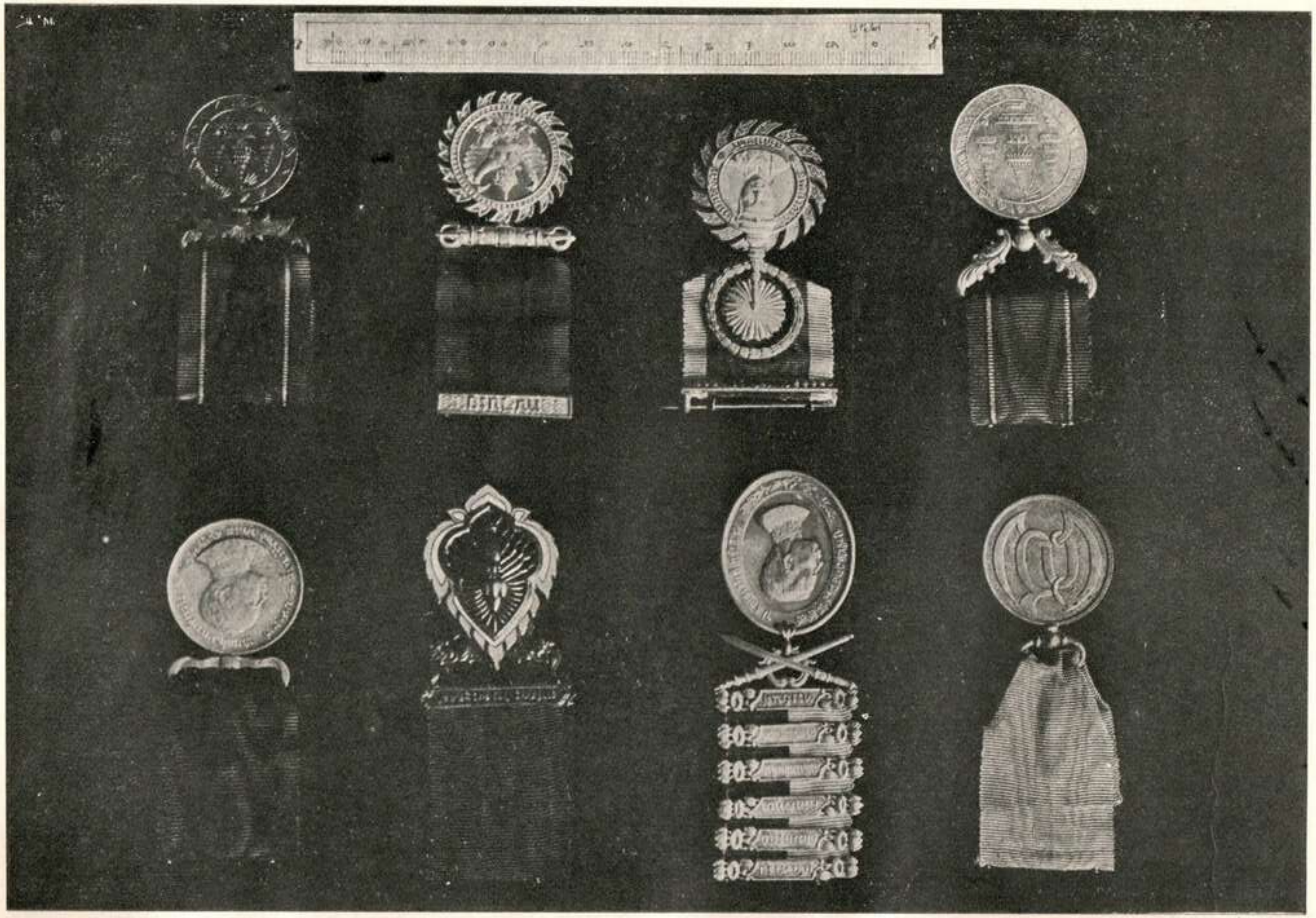
แถวบน (๑) เหรียญราชินี (๒) เหรียญดุษฎีมาลา

(๓) เหรียญวชิราภรณ์ (๔) เหรียญราชนิยม

แถวล่าง (๑) เหรียญจักรมาลา (๒) เหรียญจักรพรรดิมาลา

รัชกาลที่ ๕ (๓) เหรียญจักรพรรดิมาลารัชกาลที่ ๖

(๔) เหรียญบุษปมาลา

شکل ۳۵

ตอนที่ ๑๔

ว่าด้วยเหรียญพระราชทานเปนที่ระลึก

เหรียญพระราชทานเปนที่ระลึก ทรงสร้างขึ้นทั้งในรัชกาลที่ ๕ และรัชกาลปัจจุบัน ตามสมัยที่มีงารพระราชพิธีสำคัญ เหรียญประเภทนี้มี ๗ อย่าง (ถ้าว่าโดยลำดับที่ทรงสร้างก่อนแลหลัง) คือ ๑ เหรียญสตพรรษมาลา ๒ เหรียญรัชฎาภิเษก ๓ เหรียญประพาสมาลา ๔ เหรียญทวิธาภิเษก ๕ เหรียญรัชมงคล ๖ เหรียญรัชมังคลาภิเษก ๗ เหรียญบรมราชาภิเษก (รัชกาลปัจจุบัน)

(๑) เหรียญสตพรรษมาลา พระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างขึ้นเมื่อมหาสงกรานต์ ร.ศ. ๑๐๐ (พ.ศ. ๒๔๒๔) เปนเหรียญสำหรับพระราชทานเปนที่ระลึกในงารบรรจบรอบ ๑๐๐ ปี ตั้งแต่สร้างกรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร์ เหรียญนี้มี ๓ ชนิด คือ ทอง ๑ เงิน ๑ ทองแดง ๑ เปนเหรียญขนาดเบื้อง มีพระบรมรูปสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้ง ๕ รัชกาล พระพักตร์เสียวเหลือมกันประดิษฐานอยู่กลางมีลายวงขอบเปนรัศมี และมีห่วงสำหรับร้อยแพรแถบสีแดงกับขาวใช้อักษรย่อว่า ส.ม. เหรียญสตพรรษมาลา เคยพระราชทานทั้งฝ่ายหน้าฝ่ายใน ชนิดทองพระราชทานแต่ชั้นพระองค์เจ้าและเจ้าพระยาขึ้นไป ส่วนชนิดเงินและทองแดงพระราชทานผู้ที่รองแต่ชั้นนั้นลงมา (ดังรูปจำลองแผ่นที่ ๓๑)

(๒) เหรียญรัชฎาภิเษก พระยาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างขึ้นเมื่อมีมะเส็ง ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖ (สำหรับพระราชทานเจ้านาย และข้าราชการทั้งฝ่ายหน้าฝ่ายในเป็นที่ระลึกในงารสมโภชสิริราชสมบัติ ซึ่งพระองค์ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติครบ ๒๕ ปี และพระราชทานในการพระราชพิธีฉัตรมงคล และฉลองพระไตรปิฎกใน ร.ศ. ๑๑๒ นั้นอีกคราวหนึ่ง เหรียญนี้มีชั้นเดียวลักษณเป็นเหรียญเงิน ด้านหน้าเป็นพระบรมรูปมีอักษรว่า "สมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บรมราชาธิราช" ด้านหลังมีอักษรว่า "ที่ระลึกในการพระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติครบ ๒๕ ปี วันที่ ๑ ตุลาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๒" มีห่วงร้อยแพรแถบสีชมภูขอบขาวประดับที่อกเสื้อเบื้องซ้ายสำหรับฝ่ายหน้า (ดังรูปจำลองแผ่นที่ ๓๑) ส่วนสำหรับฝ่ายใน เป็นเหรียญเงินเปล่า ไม่มีห่วงและแพรห้อย ใช้อักษรย่อว่า ร.ศ. ผู้ได้รับพระราชทานเหรียญนี้ไม่มีประกาศนียบัตร เป็นแต่โปรด ฯ ให้ไปลงนามในสมุดทะเบียนที่กระทรวงมุรธาธรเป็นสำคัญ

(๓) เหรียญประพาสมาลา พระยาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างขึ้นเมื่อมะกา ร.ศ. ๑๑๖ (พ. ศ. ๒๔๔๐) สำหรับพระราชทานเป็นที่ระลึกในคราวที่พระองค์เสด็จประพาสยุโรปครั้งแรก มีลักษณเป็นเหรียญทองอย่าง ๑ เหรียญเงินอย่าง ๑ รูปกลม มีพระบรมรูปพระยาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระพักตร์เสียวประดิษฐานอยู่กลาง มีอักษรทริมขอบเบื้องบนว่า " พระยาทสมเด็จ ฯ

พระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว" ด้านหลังมีอักษรว่า "ที่ระลึกในการเสด็จพระราชดำเนิรประพาสยุโรป ตั้งแต่วันที่ ๗ เดือนเมษายน ถึงวันที่ ๑๖ เดือนธันวาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๖" และมีห่วงร้อยแพรแถบสีเหลืองขอบน้ำเงินกับแดง สำหรับประดับอกเสื้อใช้อักษรย่อว่า ร.ป.ม (ดังรูปจำลองแผ่นที่ ๓๑) เหรียญนี้ไม่มีประกาศนียบัตรกำกับ

(๔) เหรียญทวิธาภิเษก พระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างขึ้นเมื่อปีเถาะ ร.ศ. ๑๒๒ (พ.ศ. ๒๔๔๖) สำหรับพระราชทานพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการทั้งฝ่ายหน้าฝ่ายใน เพื่อเปนเหรียญที่ระลึก (ในพระราชพิธีการสมโภช) ที่รัชพรรษารัชกาลที่ ๕ ประดิษฐานมายืนนานถึงสองเท่ารัชกาลของสมเด็จพระบรมชนกาธิราช พระบาทสมเด็จ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เหรียญนี้มี ๒ ชนิด คือ ทอง ๑ เงิน ๑ มีสัณฐานเปนรูปไข่ ๒ เหรียญซ้อนกัน ด้านหน้ากลางรูปไข่ทั้ง ๒ นั้น เปนรูปโล่ห์ยาว ๒ โล่ห์ ๆข้างหน้าเปนตราจุลมงกุฎรองพานสองชั้น โล่ห์หลังรูปมหามงกุฎรองพานอย่างเดียวกัน มีสังวาลย์นพรัตนราชวราภรณ์วงล้อม มีใบชัยพฤกษ์ล้อมรอบนอก มีพระแสง

---

๑ ครั้งงารสมโภชสิริราชสมบัติรัชกาลที่ ๕ เท่าถึงรัชกาลที่ ๔ ได้ทรงสร้างเหรียญรูปไข่และลวดลายอย่างนี้เปนแต่เขื่องขึ้นไปหน่อยหนึ่ง พระราชทานเปนที่ระลึกแต่มิได้ให้ใช้เปนเครื่องประดับ ครั้งนี้จึงเอาเหรียญนั้น (ทำให้ขนาดย่อมลงกว่าเดิม) ซ้อนสองเหรียญเปนเครื่องหมายว่ารัชกาล ๒ เท่ารัชกาลที่ ๔

ขรรค์กับทานพระกรไขว้กันอยู่เบื้องหลัง มีพระอุณหิศอยู่เบื้องบนทั้ง ๒ หน้ารูปไข่ ด้านหลังกลางเปนโล่ห์มีรูปช้าง ๓ เศียร มีกิ่งพุทธรักษาล้อม ๒ ข้างมีพระอุณหิศอยู่เบื้องบน ภายในพระอุณหิศมีอุณาโลมอยู่เหนือโล่ห์ มีอักษรโดยรอบว่า “ทวิฤกรัชกาลที่ ๕ เสมอ ๒ เท่ารัชกาลที่ ๔ รัตนโกสินทรศก ๑๒๒” เหมือนกันทั้งสองหน้ารูปไข่ ข้างขนมีห่วงห้อยเข้าไปรวมเปนห่วงเดียวกัน ร้อยแพรแถบตรามงกุฎสยามกับตราช้างเผือกต่อติดกันอย่างละกึ่งแถบใช้อักษรย่อว่า ท.ศ. ดังรูปจำลองแผ่นที่ ๓๑) เหรียญนี้ เมื่อผู้ได้รับพระราชทานเปนฝ่ายหน้าโปรด ฯ ให้ไปลงนามในสมุดสารบบที่กระทรวงวัง ถ้าเปนฝ่ายในให้ไปลงนามที่เจ้าพนักงานฝ่ายใน และโปรด ฯ ให้เสนาบดีกระทรวงวังออกประกาศนิยมบัตรให้เปนสำคัญ ประกาศเมื่อณวันที่ ๓ ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๒ (พ.ศ.๒๔๔๖)

(๕) เหรียญรัชมงคล พระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างขึ้นเมื่อปีมะแม ร.ศ. ๑๒๖ (พ.ศ. ๒๔๕๐) สำหรับพระราชทานพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการทั้งฝ่ายหน้าฝ่ายในเปนที่ระลึกในการที่รัชพรรษาของพระองค์ครบ ๔๐ ปีบริบูรณ์ เสมอด้วยรัชกาลแห่งสมเด็จพระรามาธิบดีพระองค์ที่ ๒ ซึ่งได้ครองราชสมบัติในกรุงศรีอยุธยา (ผู้มีรัชกาลยืนยาวกว่าพระเจ้าแผ่นดินทุกพระองค์ อันมีปรากฏในพระราชพงศาวดาร) เหรียญนี้มี ๒ อย่าง คือ ทอง ๑ เงิน ๑ มีสัณฐานเปนรูปไข่ ด้านหน้าเปนรูปพระครุฑพาหมีพระจุลมงกุฎซ้อนขนอก ด้านหลังมีอักษรว่า “ทวิฤกรัชกาลที่ ๕ กรุงรัตนโกสินทร

เสมอรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ กรุงอยุธยา ร.ศ. ๑๒๖" มีห่วงร้อยแพรแถบนพรัตนราชวราภรณ์ สำหรับประดับทอกเสือเบองซ้าย ใช้อักษรย่อว่า ร. ร. ม. (ดังรูปจำลองแผ่นที่ ๓๑) สมาชิกเหรียญนี้ถ้าเปนฝ่ายหน้า โปรด ฯ ให้ไปลงนามในสมุดสารบบที่กระทรวงวัง ถ้าเปนฝ่ายในลงนามในสมุดสารบบที่เจ้าพนักงานฝ่ายใน และโปรด ฯ ให้เสนาบดีกระทรวงวังออกประกาศนียบัตรให้เปนสำคัญ ประกาศเมื่อณวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๖ (พ.ศ. ๒๔๕๐)

(๖) เหรียญรัชมังคลาภิเษก พระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างขึ้นเมื่อปีวอก ร.ศ. ๑๒๗ (พ.ศ. ๒๔๕๑) สำหรับพระราชทานเปนเหรียญที่ระลึกในงานที่พระองค์เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติได้ ๔๑ พรรษา เสด็จดำรงรัชยืนนานกว่าพระเจ้าแผ่นดินทุกพระองค์อันมีปรากฏในพระราชพงศาวดาร เหรียญนี้มี ๒ ชนิด คือ ทอง ๑ เงิน ๑ มีสัณฐานเปนรูปไข่ ด้านหน้าตรงกลางประดิษฐานพระบรมรูปพระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระพักตร์เสียว มีอักษรที่ริมขอบเบื้องบนว่า "จุฬาลงกรณ์ บรมราชาธิราช" ด้านหลังเปนรูปครุฑพาห มีจักรซ้อนอยู่ทอก และมีอักษรล้อมรอบว่า "รัชมังคลาภิเษก รัตนโกสินทรศก ๘๗ ถึง ๑๒๗ เปน ๔๐ พรรษา" มีห่วงร้อยแพรแถบสีเหลือง แถบตรามหาจักรีบรมราชวงศ์ สำหรับประดับอกเสือเบองซ้าย ใช้อักษรย่อว่า ร.ม.ศ. (ดังรูปจำลองแผ่นที่ ๓๑)

(๗) เหรียญบรมราชาภิเษก (รัชกาลปัจจุบัน) พระบาทสมเด็จ ฯ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างขึ้นเมื่อปีกุน ร.ศ. ๑๓๐

(พ.ศ. ๒๔๕๔) สำหรับพระราชทานเปนเหรียญที่ระลึกในงารพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช เหรียญนี้มี ๒ ชนิด คือ ทอง ๑ เงิน ๑ มีสัณฐานเปนรูปกลม ด้านหน้า ตรงกลางเปนพระบรมรูป พระยาทสมเด็จ ฯ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีอักษรล้อมรอบว่า “มหาราชาปรมินท์มหาวชิราวุโธ สยามรัชชการิ พุท์ธสาสนุย์ต์ถัม์ภโก” ด้านหลังมีอักษรว่า “ที่ระลึกงารบรมราชาภิเษก วันที่ ๒ ธันวาคม ร.ศ. ๓๓๐ พระพุทธสาสนกาล ๒๔๕๔” มีห่วงร้อยแพรแถบเปนริ้วสีเหลืองกับดำสลับกัน สำหรับประดับอกเสื้อเบื้องซ้าย ใช้อักษรย่อว่า ร.ร.ศ. ดังรูปจำลองแผ่นที่ ๓๑)

รูปที่ ๓๑

เหรียญพระราชทานเป็นที่ระลึก

แถวบน เหรียญสตพรรษมาลา, แถวกลาง (๑) เหรียญรัชฎาภิเษก (๒) เหรียญทวีธาภิเษก (๓) เหรียญรัชมงคล (๔) เหรียญรัชมังคลาภิเษก แถวล่าง (๑) เหรียญประพาสมาลา (๒) เหรียญบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ ๖

รูปที่ ๓๑

ตอนที่ ๑๕

ว่าด้วยเสมาและเข็มพระราชทานในรัชกาลที่ ๕

เสมาและเข็มที่พระราชทานในรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างขึ้นสำหรับพระราชทานแก่พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการซึ่งมีความชอบ เสมาและเข็มในรัชกาลที่ ๕ นั้นมี ๕ จำพวก คือ ๑ เสมาพระชัยวัฒน์ ๒ เสมาพระบรมรูป (รัชกาลที่ ๕) ๓ เข็มอักษรพระบรมนามาภิธัยย่อ (จ. ป. ร.) ๔ เข็มเสด็จประพาสยุโรป ๕ เข็มพระชนมายุสมมงคล

(๑) เสมาพระชัยวัฒน์ ได้ทรงสร้างขึ้นเมื่อปีระกา จ.ศ. ๑๒๔๗ (พ.ศ. ๒๔๒๘) เนื่องในการที่จะพระราชทานแก่พระเจ้าลูกยาเธอ ๔ พระองค์ ซึ่งเสด็จไปทรงศึกษาวิชาณประเทศยุโรปเปนครั้งแรก เพื่อเปนเครื่องสักการะบูชาในสมัยจากพระมหานครไปทางไกล แล้วพระราชทานผู้อื่นต่อมา การหล่อพระชัยวัฒน์นั้น โปรด ฯ ให้ตั้งพิธีภาณวาร ๓ คืน ๓ วัน ณวัดพระศรีรัตนศาสดาราม หล่อขึ้นครั้งนั้น ๕๐ องค์ ทองคำหนักองค์ละเฟื้อง มีตลับทองคำลงยาทำรูปเปนลวดลายคล้ายกับดวงตราประทุมอุณาโลม (ประจำแผ่นดินพระบาทสมเด็จ ฯ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก) ตรงกลางเปนแก้วเปล่าสำหรับทรงพระชัยวัฒน์ และมีห่วงสำหรับร้อยสายสร้อยสวมคอ (ดูรูปจำลองแผ่นที่ ๓๒)

การที่จะพระราชทานแก่ผู้ใด ย่อมมีเกณฑ์อยู่โดยปรกติเปน ๓ ประการ คือ ๑ ทรงพระราชดำริห์ว่า ผู้จะได้รับพระราชทานมีความเลื่อมใสเชื่อถือในพระพุทธศาสนาโดยมั่นคง ๒ เปนผู้มีความรักใคร่ต่อบ้านเมืองและวงศ์สกุลของตน ๓ เปนผู้มีความกตัญญูซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อใต้ฝ่าลองธุลีพระบาท และก่อนแต่จะพระราชทานผู้ใด ได้พระราชทานพระบรมราโชวาทแก่ผู้นั้นโดยนัยแห่ง ๓ ข้อนี้ทุกครั้ง

(๒) เสมาพระบรมรูป (รัชกาลที่ ๕) ทรงสร้างขึ้นณปีมะแม ร.ศ. ๑๒๖ (พ.ศ. ๒๔๕๐) เนื่องในการเสด็จพระราชดำเนิรกลับจากประเทศยุโรปสู่พระมหานคร เสมานั้นมี ๒ ชนิด คือ ทองคำเปนพิเศษชนิด ๑ ทองขาวเปนสามัญชนิด ๑ ลักษณะมีสัณฐานเปนรูปเสมาตรงกลางมีพระบรมรูปพระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระพักตร์เสี้ยว มีอักษรเบื้องขนว่า "จุฬาลงกรณ์" เบื้องล่างว่า "บรมราชาธิราช" มีห่วงร้อยสายสร้อยสำหรับสวมคอ (ดูรูปจำลองแผ่นที่ ๓๒) เดิมที่ทรงสร้างเสมานี้ขึ้น มีพระราชประสงค์สำหรับพระราชทานอย่างเสมาทองขาวแก่เด็กชาวพระนคร เมื่อวันเสด็จกลับถึงพระนคร ครั้นต่อมาได้ทรงทราบว่าเมื่อไม่เสด็จอย่างพระบรมวงศานวงศ์มีสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบันนี้ เมื่อดำรงพระยศเปนสมเด็จพระยุพราช ซึ่งทรงสำเร็จราชการรักษาพระนครเปนประธาน กับทั้งข้าราชการช่วยกันจัดสโมสรอันเตปุริกธุริณ เลี้ยงดูผู้มีหน้าที่ในการรักษาพระนคร จึงโปรด ฯ ให้เชิญสมาชิกที่ได้รับเวรเลี้ยงสโมสรอันเต ฯ

ไปรับพระราชทานอาหารที่พระที่นั่งอัมพรสถาน และเสด็จประทับเสวย
ด้วยอย่างสมาชิกเพื่อทรงตอบแทนความชอบ ครั้นเสร็จการเลี้ยง ทรง
พระกรุณาโปรดฯ พระราชทานของแจกชำร่วยอย่างที่เคยแจกในสโมสร
อันเตฯ สมาชิกคน ๑ ได้รับพระราชทานพระบรมราชสาทิศลายลักษณ์
ถ่ายในเวลาเสด็จยุโรปครั้งนี้องค์ ๑ กับเสมาทองขาวลายพระบรมรูป
อย่างที่แจกเด็กชาวพระนครอัน ๑ ทั่วกัน สมาชิกที่ได้รับพระราชทานไป
เอาไปเก็บไว้เปนที่ระลึกบ้าง ผูกคอบุตรธิดาบ้าง แต่มีบางคนเห็นว่า
เสมาเปนของผูกคอใครได้รับพระราชทานก็ควรจะผูก จึงมีเจ้านายและ
ข้าราชการบางท่านผูกเสมาทองขาวที่ได้รับพระราชทานนั้นไว้ข้างในเสื้อ
ติดตัวต่อมา ครั้นต่อมาสมัยหนึ่ง พระยาทสมเด็จฯ พระวุลลอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสเพื่อสำราญพระราชอิริยาบถในแขวงเมืองนนทบุรี
เสด็จประทับทำเครื่องเสวยณที่แห่ง ๑ บรรดาผู้ที่โดยเสด็จต่างถอดเสื้อ
ชั้นนอกช่วยกันทำเครื่อง เมื่อทอดพระเนตร์เห็นเสมาทองขาวที่ผูกติด
ตัวอยู่ จึงมีพระราชดำรัสว่า "ไม่รู้เลยว่าจะผูกเสมากัน คิดแต่ว่า
จะให้ไว้เปนที่ระลึก ถ้าจะผูกกันจริงอย่างนี้ก็จะให้เสมาทองคำ" อาศรัย
เหตุนั้นจึงพระราชทานเสมาทองคำ (ซึ่งทรงสร้างมาสำหรับพระราชทาน
เด็กผู้มีบรรดาศักดิ์สูง เช่นพระองค์เจ้า และหม่อมเจ้า) แก่พระบรม
วงศานุวงศ์และข้าทูลลอองธุลีพระบาท ที่เปนผู้สนิธชิดชอบพระราช
อัธยาศรัยทั้งฝ่ายหน้าฝ่ายในต่อมา

(๓) เข็มอักษรพระบรมนามาภิธัยย่อ ร.ป.ร. ทรงสร้างขึ้นสำหรับพระราชทานพระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการผู้มีความชอบในราชสำนัก เปน ๓ ชั้นคือ

ก. ชั้นที่ ๑ ประดับเพ็ชร์ล้วน

ข. ชั้นที่ ๒ ลงยาราชาวดี

ค. ชั้นที่ ๓ ทองล้วน

มีลักษณะดังนี้ คือ เข็มเปนอักษรพระบรมนามาภิธัยย่อ "ร.ป.ร." มีรูปพระมหามงกุฎอยู่เบื้องบน มีแพรแถบสีชมภูสอดอยู่ข้างหลังและมีเข็มกลัดสำหรับประดับที่อกเสื้อ ครั้นต่อมาทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้วางระเบียบในเรื่องแพรแถบสำหรับเข็มนี้ คือ

ชั้นที่ ๑ เข็มประดับเพ็ชร์ล้วน ให้สอดสายแพรนพรัตนราชวราภรณ์

ชั้นที่ ๒ เข็มลงยาราชาวดี ให้สอดสายแพรมหาจักรี

ชั้นที่ ๓ เข็มทอง ให้คงสอดแพร (สีชมภู) จุลจอมเกล้าตามเดิม ประกาศเมื่อณวันพุฒที่ ๑๑ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๗ (พ.ศ. ๒๔๕๑) (ดูรูปจำลองแผ่นที่ ๓๒) เพราะฉนั้นการใช้แพรแถบสีชมภูแต่อย่างเดียวสอดข้างหลังเข็มพระบรมนามาภิธัยย่อเหมือนกันทั้ง ๓ ชั้นดัง กล่าวมาเปนอันเปลี่ยนไปตามชั้นแห่งเข็มนั้น ๆ โดยนัยแห่งประกาศฉบับนั้นมาจนกาลทุกวันนี้

(๔) เข็มอักษรในการเสด็จพระราชดำเนิรประพาสประเทศยุโรป พระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประทับอยู่ณเมืองฮอมเบิก

ในประเทศเยอรมนี ทำการเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อ ร.ศ. ๑๒๖ (พ.ศ. ๒๔๕๐) ทรงพระอนุสรณคำนึงถึงการที่ได้เสด็จประพาสยุโรปทั้ง ๒ คราว ย่อมเปนการพิเศษแปลกจากสามัญ ควรจะมีเครื่องระลึกถึงเหตุการอันนี้ให้ปรากฏไว้ ทั้งจะได้เปนบำเหน็จและเปนเครื่องระลึกแก่พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการที่โดยเสด็จพระราชดำเนินรักษาพระนคร เพื่อเปนเครื่องประดับเชิดชูความชอบและเปนที่ระลึกถึงการสำคัญทั้ง ๒ คราวนั้นสืบไปภายหน้า จึงโปรด ฯ ให้สร้างเข็มสำหรับพระราชทานเปน ๗ อย่าง แบ่งเปน ๒ ชั้น คือทองคำ ๑ เงิน ๑ เข็มนี้มีอักษรรอบว่า "เสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรป" เว้นกลางว่างไว้สำหรับวางตัวเลข ถ้าได้ตามเสด็จพระราชดำเนินหรือรักษาพระนครทั้ง ๒ คราว ก็ลงเลข ๒ แถว คราวเดียวลงเลขแถวเดียว เข็มอักษรนี้สอดแพรแถบตราช้างเผือก หรือมงกุฎอยู่เบื้องหลัง แล้วแต่ผู้ใดจะได้รับพระราชทานตราตระกูลใดเปนชั้นสูงสุด ก็ใช้แถบแห่งตรานั้น เข็มอักษรแบ่งเปน ๗ อย่าง คือ

ก. ผู้ซึ่งได้ตามเสด็จพระราชดำเนินประพาสทั้ง ๒ คราว เข็มเปนรูปไข่ มีเลข ๑๑๖ และเลข ๑๒๖ เปนสำคัญ

ข. ผู้ซึ่งได้ตามเสด็จพระราชดำเนินครั้ง ๑ อย่รักษาพระนครครั้ง ๑ เข็มสี่เหลี่ยมรีตัดมุมมีเลข ๑๑๖ และ ๑๒๖ เปนสำคัญ

ค. ผู้ซึ่งได้อยู่รักษาพระนคร ๒ คราว เข็มสเหลี่ยมรีมีเลข ๑๑๖ และ ๑๒๖ เปนสำคัญ

ง. ผู้ซึ่งได้ตามเสด็จพระราชดำเนิรครั้งแรก เข็มรูปกลมมิเลข ๑๑๖ เปนสำคัญ

จ. ผู้ซึ่งได้ตามเสด็จพระราชดำเนิรครั้งหลัง เข็มรูปกลมมิเลข ๑๒๖ เปนสำคัญ

ฉ. ผู้ซึ่งอยู่รักษาพระนครครั้งแรก เข็มรูปสี่เหลี่ยมมิเลข ๑๑๖ เปนสำคัญ

ช. ผู้ซึ่งอยู่รักษาพระนครครั้งหลัง เข็มรูปสี่เหลี่ยมมิเลข ๑๒๖ เปนสำคัญ

เข็มอักษรนี้ประดับที่อกเสื้อเบื้องขวา (ดูรูปจำลองแผ่นที่ ๓๒)

(๕) เข็มพระชนมายุสมมงคล ทรงสร้างขึ้นเมื่อปีระกา ร.ศ. ๑๒๘ (พ.ศ. ๒๔๕๒) เนื่องในงารอภิลักขิตสมัยที่ได้ทรงเจริญพระชนมพรรษามาเสมอด้วยพระยาทสมเด็จ ฯ พระพุทธเลิศหล้านภาลัย สำหรับพระราชทานแก่พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการ ผู้มีความดีความชอบเปนเกียรติยศ เข็มนี้แบ่งเปน ๓ ชั้น คือ ชั้นที่ ๑ ทองคำลงยาราชาวดี ชั้นที่ ๒ ทองคำ ชั้นที่ ๓ เงิน มีลักษณะเปนรูปครุฑ มือขวาชูอักษรพระบรมนามาภิธัย “อ.ป.จ.” (คือ อิศรสุนทร บรมราชาธิราช พระบรมนามาภิธัย พระยาทสมเด็จ ฯ พระพุทธเลิศหล้านภาลัย) มือซ้ายชูอักษรพระบรมนามาภิธัย “จ.ป.ร.” (คือจุฬาลงกรณ์ บรมราชาธิราช พระบรมนามาภิธัยพระยาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) มีพระมหาอุณาโลมอยู่หว่างกลาง อุณหิศอยู่เบื้องบน เข็มนี้สอดแพร

รูปที่ ๓๒

เสมาและเข็มพระราชทานในรัชกาลที่ ๕

แถวบน (๑) พระชัยวัฒน (๒) เสมาพระบรมรูป (ทองคำ)

แถวที่ ๒ เข็มเสด็จประพาสยุโรป (๑) กับ (๓) พระราชทานผู้ตามเสด็จคราวเดียว (๒) พระราชทานผู้ตามเสด็จทั้ง ๒ คราว

แถวที่ ๓ เข็มเสด็จประพาสยุโรป (๑) กับ (๓) พระราชทานผู้มีหน้าที่รักษาพระนครคราวเดียว (๒) พระราชทานผู้มีหน้าที่รักษาพระนครทั้ง ๒ คราว

แถวที่ ๔ (๑) เข็มอักษรพระนาม (๒) เข็มเสด็จประพาสยุโรป พระราชทานผู้ตามเสด็จคราวเดียว และเปนผู้มีหน้าที่รักษาพระนครด้วยคราวหนึ่ง (๓) เข็มพระชนมายุสมมงคล

รูปที่ ๓๒

แถบตราโดยนัยเหมือนเข็มเสด็จประพาสยุโรป เว้นแต่ผู้ใดได้รับพระราชทานเข็มเสด็จประพาสยุโรปแล้ว ก็ให้ใช้แพรแถบหลังเข็มตามสีเครื่องราชอิศริยาภรณ์ชั้นรองลงมา (ดูรูปจำลองแผ่นที่ ๓๒) เข็มนี้สำหรับประดับที่อกเสื้อได้ทุกเมื่อ ไม่ว่าเต็มยศ หรือครึ่งยศ และเวลาอื่น

ประกาศเมื่อณวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๘ (พ.ศ. ๒๔๕๒)

ตอนที่ ๑๖

ว่าด้วยเสมาและเข็มพระราชทานในรัชกาลที่ ๖

เสมาและเข็มที่พระราชทานในรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จ ฯ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างขึ้นสำหรับพระราชทานแก่พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการผู้มีความชอบ จำแนกเปน ๓ จำพวก คือ ๑ เสมา ๒ เข็มข้าหลวงเดิม ๓ เข็มอักษรพระบรมนามาภิธัยย่อ ว. ป. ร.

(๑) เสมา สำหรับพระราชทานข้าราชการฝ่ายหน้าฝ่ายใน หรือบุตรธิดาของพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการ ที่ต้องด้วยพระราชอัธยาศรัย เสมานั้นจำแนกเปน ๕ ชั้น คือ

ก. ชั้นที่ ๑ ประดับเพ็ชร์ล้วน
ข. ชั้นที่ ๒ ลงยาราชาวดี ขอบประดับเพ็ชร์
ค. ชั้นที่ ๓ ลงยาราชาวดีล้วน
ง. ชั้นที่ ๔ ทองคำ
จ. ชั้นที่ ๕ เงิน

ทั้ง ๕ ชั้น มีสัณฐานเปนรูปเสมา ตรงกลางมีอักษรพระบรมนามาภิธัยย่อ "ว. ป. ร." มีพระมหามงกุฎอยู่เบื้องบน และมีห่วงร้อยสายสร้อยสำหรับสวมคอ (เปนเสมาที่พระราชทานครั้งแรกในรัชกาลปัจจุบัน)

ครั้นต่อมาโปรด ฯ ให้วางระเบียบการใช้แขวนเสมาเพื่อเปนการเริยบร้อย และนับเนื่องเข้าเปนส่วนหนึ่งของเครื่องราชอิศยาภรณ์ คือว่า

ผู้ได้รับพระราชทานเสมอนั้นตั้งแต่ชั้น ๔ ขึ้นไป ให้ใช้แขวนด้วยแพรแถบสีน้ำเงิน (อย่างแถบเหรียญราชรุจิ) กว้าง ๑ เซนติเมตร์ ในเวลาแต่งเต็มยศ ครึ่งยศ เครื่องราตริสโมสร ต่อเมื่อเวลาแต่งกายปรกติจึงให้ใช้แขวนกับสายสร้อยอย่างเดิม (ดูรูปจำลองแผ่นที่ ๓๓) ประกาศเมื่อณวันที่ ๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๙

ภายหลังโปรด ฯ ให้แก้อักษรพระบรมนามาภิธัยย่อ ว.ป.ร. ที่กลางเสมานั้นเปน "ร" ส่วนลวดลายอย่างอื่นคงเดิม (ดูรูปจำลองแผ่นที่ ๓๓)

แล้วต่อมาโปรด ฯ ให้แก้อักษรนั้นเปน "ร.ร." และมีเลข "๖" อยู่เบื้องบน หมายความว่า สมเด็จพระรามาธิบดี บรมราชาธิราช รัชกาลที่ ๖ (ดูรูปจำลองแผ่นที่ ๓๓) เสมาอย่างนี้ได้พระราชทานมาในกาลทุกวันนี้

(๒) เข็มข้าหลวงเดิม ทรงสร้างขึ้นเมื่อปีกุน ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๔) ด้วยเหตุทรงพระราชอนุสรณ์คำนึงถึงผู้ที่ได้รับราชการในพระองค์มาแต่ก่อนเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ และยังคงรับราชการสนองพระเดชพระคุณสืบมา ควรจะได้รับพระมหากรุณาเปนพิเศษส่วนหนึ่งต่างหาก นอกจากที่ได้รับพระราชทานในทางราชการ เพื่อเปนเครื่องประดับเชิดชูความดีความชอบ เข็มนี้มีชั้นเดียว มีลักษณะเปนรูปวชิราวุธ คมเงินด้ามทอง (ดูรูปจำลองแผ่นที่ ๓๓) และให้ใช้ประดับเข็มนี้ข้างซ้ายระหว่างดุมเม็ดที่ ๒ และที่ ๓ ได้ทุกเวลา ถ้าเวลาแต่งเครื่องยศประดับเครื่องราชอิศริยาภรณ์ ห้ามไม่ให้ประดับเหนือเครื่อง

ราชอิศริยาภรณ์และเหรียญ ประกาศเมื่อณวันที่ ๑๕ เมษายน ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๔)

ครั้นต่อมาทรงพระราชดำริห์ถึงสัตริที่ได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณมาโดยลักษณะการอย่างบุรุษที่กล่าวมา ก็ควรจะได้รับพระราชทานเข็มข้าหลวงเดิมเปนเครื่องประดับเช่นเดียวกัน จึงทรงสถาปนาเข็มข้าหลวงเดิมสำหรับสัตริขึ้น มีลักษณะลวดลายเหมือนอย่างเข็มข้าหลวงเดิมสำหรับฝ่ายหน้าต่างแต่ย่อมลง มีส่วนสูงเพียง ๕.๕ เซนติเมตร เข็มข้าหลวงเดิมสำหรับสัตรินั้น ถ้าประสงค์จะประดับเพ็ชร์พลอยให้วิจิตร์เปนพิเศษ ก็พระราชทานพระบรมราชานุญาต ให้ประดับเพิ่มขึ้นที่ลายริมคมและที่ลายต้นเข็ม (เข็มนี้อยู่ในรูปจำลองแผ่นที่ ๓๓) ประกาศเมื่อณวันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๓

(๓) เข็มอักษรพระบรมนามาภิธัยย่อ ว.ป.ร. ทรงสร้างขึ้นสำหรับพระราชทานแก่เจ้านายและข้าราชการที่ต้องด้วยพระราชอัธยาศรัย เข็มนี้มีอักษรพระบรมนามาภิธัยย่อ "ว.ป.ร." มีพระมหามงกุฎอยู่เบื้องบน ข้างหลังมีแพรแถบเครื่องราชอิศริยาภรณ์สอดตามชั้นเปน ๓ ชั้นดังนี้ คือ

ก. ชั้นที่ ๑ เข็มประดับเพ็ชร์ล้วน สอดแพรแถบมหาวชิรมงกุฎ

ข. ชั้นที่ ๒ เข็มลงยาราชาวดี สอดแพรแถบตราช้างเผือก

ค. ชั้นที่ ๓ เข็มทอง สอดแพรแถบตรามงกุฎสยาม

เข็มทั้ง ๓ ชั้นนี้ ประดับที่อกเสื้อเบื้องขวาในเวลาแต่งเครื่องปรกติขึ้นไป (ดังมีรูปจำลองอยู่แผ่นที่ ๓๓)

รูปที่ ๓๓

เสมาและเข็มพระราชทานในรัชกาลที่ ๖

แถวบน (๑) เสมาพระราชทานครั้งแรก (๒) เสมาแก้ตัวอักษรครั้งแรก (๓) เสมาในปัจจุบันนี้

แถวล่าง (๑) เข็มข้าหลวงเดิมฝ่ายหน้า (๒) เข็มอักษรพระนาม (๓) เข็มข้าหลวงเดิมฝ่ายใน

หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ร.๙ นครราชสีมา

รูปที่ ๓๓

